

Vlada Crne Gore

OPERATIVNI PROGRAM REGIONALNI RAZVOJ 2012-2013

**Konačna verzija
Instrument za pretpristupnu pomoć**

Oktobar 2012. godine

LISTA SKRAĆENICA

CAO	Službenik nadležan za akreditaciju
CBC	Prekogranična saradnja
CDP	Program za razvoj kapaciteta
CFCU	Centralna jedinica za finansiranje i ugovaranje
CSO	Organizacija civilnog društva
EUD	Delegacija Evropske unije
DG ELARG	Generalni direktorat za proširenje
DG EMPLOY	Generalni direktorat za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti
DG REGIO	Generalni direktorat za regionalnu politiku
DIS	Decentralizovani implementacioni sistem
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
EK	Evropska komisija
EIA	Procjena uticaja na životnu sredinu
ERDF	Evropski fond za regionalni razvoj
EIB	Evropska investiciona banka
ESF	Evropski socijalni fond
EU	Evropska unija
HOS	Rukovodilac Operativne strukture
RLJR	Razvoj ljudskih resursa
ICT	Informaciono-komunikaciona tehnologija
IDA	Međunarodna razvojna asocijacija
IPA	Instrument pretprijetne pomoći
IPA IR	Regulativa za implementaciju IPA
MORT	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
MIFF	Višegodišnji indikativni finansijski okvir
MIPD	Višegodišnji indikativni planski dokument
MSP	Ministarstvo saobraćaja i pomorstva
NAO	Nacionalni službenik za ovjeravanje
NVO	Nevladina organizacija
NIPAK	Nacionalni IPA koordinator
NPI	Nacionalni program za integraciju
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OP	Operativni program
OS	Operativna struktura
PAO	Službenik za ovjeravanje programa
PIU	Jedinica za implementaciju projekata
PROCON	Nacionalna jedinica za implementaciju projekata iz oblasti komunalnih djelatnosti i zaštite životne sredine
CS	Crpna stanica
ŽICG	Željeznička infrastruktura Crne Gore
OPRR	Operativni program Regionalni razvoj
SRR	Strategija regionalnog razvoja
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SCF	Strateški okvir usklađenosti
SK	Strateški koordinator
SEETO	Regionalni sekretarijat za praćenje transporta u Jugoistočnoj Evropi
TEN-T	Trans-evropska transportna mreža
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
PPOV	Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda

UVOD.....	5
1. PROCES IZRADE OPERATIVNOG PROGRAMA	6
2. POLITIKA REGIONALNOG RAZVOJA U CRNOJ GORI:	7
2.1. Pravni okvir.....	7
2.1.1. Životna sredina	7
2.1.2. Saobraćaj	8
2.2. Institucionalni okvir	10
2.2.1. Životna sredina	10
2.2.2. Saobraćaj	12
3. PROCJENA SREDNJOROČNIH POTREBA I CILJEVA	13
3.1. Komponenta životne sredine	13
3.1.1. Opšta pitanja vezana za životnu sredinu u Crnoj Gori.....	13
3.1.2. Podsektor voda.....	17
3.1.3. Podsektor otpad	22
3.2. Komponenta saobraćaja.....	33
3.2.1. Opšte stanje saobraćaja u Crnoj Gori	33
3.2.2. Drumski saobraćaj	37
3.2.3. Željeznički saobraćaj.....	38
3.2.4. Pomorski saobraćaj	43
3.2.5. Vazdušni saobraćaj	44
3.3. Analiza saobraćaja po vrsti saobraćaja.....	45
3.3.1. Teretni saobraćaj.....	45
3.3.2. Putnički saobraćaj	46
SWOT ANALIZA.....	47
4. KONCENTRACIJA PODRŠKE ZA OPRR	51
4.1. Ciljevi OPRR	51
4.2. Koncentracija i izbor prioriteta, mjera i operacija	54
5. PROGRAMSKA STRATEGIJA	56
5.1. Strategija regionalnog razvoja	56
5.2. Ose prioriteta i mjere OPRR	57
5.2.1. Osa prioriteta I: Unaprijediti sisteme upravljanja životnom sredinom	57
5.2.1.1. Mjera 1.1. Poboljšati sisteme vodosnabdijevanja i sisteme integrisanog upravljanja otpadnim vodama.....	59
5.2.1.2. Mjera 1.2. Razviti infrastrukturu za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu.....	62
5.2.2. Osa prioriteta II: Poboljšati sistem saobraćaja, podstičući ekološki prihvatljive vrste saobraćaja uz poseban akcenat na poboljšanje željezničke infrastrukture u cilju pružanja kvalitetnijih usluga	67
5.2.2.1. Mjera 2.1: Modernizovati željeznički saobraćaj poboljšanjem njegove efikasnosti i bezbjednosti	69
5.2.3. Osa prioriteta III: Podržati sprovođenje OPRR	71
5.2.3.1. Mjera 3.1. Tehnička podrška	72
5.3. Usklađenost i usaglašenost sa politikama Zajednice i nacionalnim politikama	74
5.3.1. Usklađenost sa prioritetima Zajednice	74
5.3.1.1. Višegodišnji indikativni planski dokument (MIPD) (za period 2011-13).....	74
5.3.1.2. Strateške smjernice Zajednice	74
5.3.1.3. Strategija Evropa 2020	75
5.3.1.4. Strateški okvir usklađenosti	75
5.3.2.1. Nacionalni program za integraciju (NPI).....	75
5.3.2.2. Nacionalni plan razvoja	76
5.3.2.3. Strategija regionalnog razvoja.....	76
5.3.2.4. Nacionalni strateški dokumenti.....	77
5.4. Koordinacija i komplementarnost	78
5.4.1. Komplementarnost i sinergija sa ostalim IPA komponentama	78
5.4.1.1. IPA komponenta I	78
5.4.1.2. IPA komponenta II	79
5.4.1.3. IPA komponenta V	79
5.4.2. Komplementarnosti i sinergije sa drugim nacionalnim programima koje finansiraju MFI	80

5.4.2.1. Sinergije i komplementarnosti u komponenti životne sredine	80
5.4.2.2. Sinergije i komplementarnosti u komponenti saobraćaja	81
5.4.3. Međusektorske teme	81
5.4.3.1. Jednake mogućnosti	81
5.4.3.2. Održivi razvoj	81
5.4.3.3. Životna sredina	81
5.4.3.4. Manjine i ugrožene grupe	82
5.4.3.5. Otpornost na prirodne nepogode	82
7. ODREDBE O SPROVOĐENJU	84
7.1 Strukture upravljanja i kontrole	84
7.1.1. Tijela i organi	84
7.1.2. Razdvajanje funkcija	89
7.2 Monitoring i evaluacija	90
7.2.1. Organizacija monitoringa	90
7.2.2. Sistem monitoringa i indikatori za monitoring	91
7.2.3. Organizacija evaluacije	92
7.3. Informisanje i obavještanje javnosti	93
7.3.1. Uvod	93
7.3.2. Uslovi	94
7.3.3. Aktivnosti	94
7.3.4. Indikativni budžet	94
7.3.5. Upravljanje i sprovođenje	95
7.3.6 Monitoring, evaluacija i izvještanje	95
7.3.7 Partnerstvo i umrežavanje	95
Aneks 1: Indikativna lista projekata	97
Aneks 2: Kratak pregled indikatora za monitoring	118
Aneks 3: Javne rasprave	120
Aneks 4: Sažetak Izvještaja o ex-ante evaluaciji	121
Aneks 5: Pregled uvrštenih komentara iz Izvještaja o ex-ante evaluaciji i Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu	122
Aneks 6 – Metodologija primijenjena za utvrđivanje godišnje liste prioriternih projekata u oblasti komunalne infrastrukture	128

UVOD

Crna Gora je predala zahtjev za članstvo u EU 15. decembra 2008. godine. Na zahtjev Savjeta Evropske unije, 9. novembra 2010. godine, Evropska komisija je dala svoju preporuku da Savjet treba Crnoj Gori da dodijeli status zemlje kandidata. Evropski savjet je u decembru 2010. godine odlučio da Crnoj Gori dodijeli "status kandidata" za članstvo u EU. Evropski savjet je 29. juna podržao odluku Savjeta ministara o otvaranju pristupnih pregovora sa Crnom Gorom. Od tada, tokom perioda pristupanja, finansijska podrška pružana zemlji kroz Instrument pretpristupne pomoći (IPA), biće dostupna i kroz komponente III i IV, pri čemu se pomoć kroz komponente III i IV sprovodi kroz dokumenta strateškog planiranja (naime kroz Strateški okvir usklađenosti i operativne programe). Njihov glavni cilj je da se pripreme države korisnice za buduće korišćenje instrumenata kohezivne politike ugledajući se tijesno na njena strateška dokumenta i načine upravljanja (pristup „učenje kroz rad“). Dakle, višegodišnji operativni programi u okviru IPA preteče su operativnih programa u režimu strukturnih fondova.

Imajući ovo u vidu organi Crne Gore moraju da obezbijede uspostavljanje adekvatnog i efikasnog sistema upravljanja sredstvima EU, kako bi se garantovalo pravilno upravljanje pretpristupnim fondovima EU na decentralizovanoj osnovi. Ovo obuhvata i pripremu Strateškog okvira usklađenosti (SCF), koji će postaviti strateški referentni okvir za komponente Regionalni razvoj i Razvoj ljudskih resursa, kao i Operativne programe (OP) koji pokrivaju obje ove komponente.

Prema Višegodišnjem indikativnom finansijskom okviru za IPA za period 2011-2013, za Crnu Goru će se izdvojiti 104.853.687 € iz pretpristupnih fondova.

Strateški okvir usklađenosti će obuhvatiti IPA komponente III (Regionalni razvoj) i IV (Razvoj ljudskih resursa). Operativni program Regionalni razvoj (OPRR) pripremljen za Komponentu III će se baviti posebnim sektorima saobraćaja i životne sredine, kako je ukazala Evropska komisija. Dokument precizno utvrđuje, između ostalog, postavljene ciljeve, oblasti intervencije, očekivane rezultate, postupke upravljanja i ukupan iznos finansiranja koji je planiran u skladu s Višegodišnjim indikativnim planskim dokumentom (MIPD).

Komponente Regionalni razvoj i Razvoj ljudskih resursa će se sprovoditi prema pravilima sličnim onima za Strukturne fondove EU, i sprovodiće se kroz decentralizovano upravljanje, a biće predmet ex-ante (u početku) ili ex-post (u kasnijoj fazi) odobrenja Evropske komisije. Prema ovim pravilima, zemlje korisnici će imati glavnu ulogu u upravljanju podrškom i njenoj implementaciji, uz ex-ante ili ex-post odobrenja od strane Delegacije Evropske unije.

Osobenosti IPA komponente III, u odnosu na komponente I i II, proizilaze iz načina na koji se ova komponenta koristi i institucionalnog okvira kroz koji se koriste sredstva. Ova komponenta osmišljena je na način da predstavlja pravu „prethodnicu“ Strukturnim fondovima, finansijskim instrumentima koje koriste države članice EU. U tom pogledu, sličnosti sa Strukturnim fondovima ogledaju se kako u pripremi strateških i programskih dokumenata (korišćenjem višegodišnjeg pristupa u programiranju), kojima se definišu prioritetne oblasti na koje će finansijska sredstva biti usmjerena, tako i u uspostavljanju institucionalnog okvira za realizaciju te podrške.

U septembru 2010, nacionalni službenik za ovjeravanje dostavio je Evropskoj komisiji, na razmatranje, nacrt Nacionalne mape puta za uvođenje decentralizovanog upravljanja za IPA komponente III i IV. Prvi i najvažniji korak koji je preduzet na uspostavljanju sistema za buduće upravljanje IPA komponentom III je definisanje odgovarajućih struktura koje će biti odgovorne za implementaciju podrške EU. Ovo se prvenstveno odnosi na definisanje Operativne strukture za ovu komponentu, naročito imajući u vidu da je njeno definisanje preduslov za odobrenje strateških i programskih dokumenata, kao i za definisanje sistema finansijskog upravljanja i kontrole za IPA komponentu III (v. Poglavlje 7 Odredbe o sprovođenju).

1. PROCES IZRADE OPERATIVNOG PROGRAMA

Vlada Crne Gore oformila je radnu grupu zaduženu za pripremu dokumenta Operativni program za komponentu Regionalni razvoj.

Na osnovu člana 31 Uredbe o organizaciji decentralizovanog upravljanja Instrumentom pretpristupne pomoći Evropske unije („Službeni list CG“, broj 33/11), Vlada Crne Gore na sjednici od 22. septembra 2011. godine donijela je Odluku o imenovanju lica odgovornih za vršenje decentralizovanog upravljanja pretpristupnim fondovima Evropske unije (Sl.list Crne Gore“, br.50/11 od 21.10.2011). Više o sadržaju ove Odluke može se pročitati u poglavlju 7.1.1. „Tijela i organi“.

Za komponentu III, rukovodilac operativne strukture je iz Ministarstva održivog razvoja i turizma, koje će koordinirati sprovođenjem OP. Direktnije zaduženo za pitanja saobraćaja, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva dio je operativne strukture, i djeluje kao tijelo odgovorno za prioritet/mjeru (BRPM).

Metodologija po kojoj je izrađen OPRR bila je kontinuiran, stalan proces, koji je iziskivao punu uključenost, posvećenost i vlasništvo nadležnih organa nad tim procesom.

Metodologija je zasnovana na tri ključna elementa: pristup od vrha ka dnu (*top-down*), pristup od dna ka vrhu (*bottom-up*) i stalno upućivanje na ograničenost raspoloživih finansijskih sredstava.

Pristup od vrha ka dnu

Dvije interaktivne radionice održane su 10. marta 2010. godine na teme Saobraćaja i Životne sredine, da bi se stavio akcenat na analizu koja će biti uključena u programski dokument. U objema tematskim radionicama učestvovali su glavni učesnici iz Tematskih radnih grupa (TWG) uspostavljenih kao glavne usmjerivačke operativne radne grupe za pripremu obje sektorske komponente. Iz ovih radionica proistekla je SWOT analiza zasnovana na raspravama o socijalno-ekonomskoj analizi u okviru tih sektora.

Pristup od dna ka vrhu

Pristup od dna ka vrhu zasniva se na konsultacijama koje se u većoj mjeri obavljaju na regionalnom i lokalnom nivou. Cilj je bio da se identifikuju konkretne zrele akcije, koje su već definisane kao prioritet iz političkih, ekonomskih ili socijalnih razloga. Korišćeni instrumenti pomogli su da se utvrdi zrelost projekata, regionalni kapacitet i direktna povezanost sa prioritetima Strateškog okvira usklađenosti i operativnih programa.

Tokom procesa konsultacija, naročita pažnja posvećena je mehanizmima koordinacije donatorskih aktivnosti, naročito u sektorima životne sredine i saobraćaja. Zbog ograničenosti sredstava, bilo je veoma važno od više donatora saznati koje su sve mogućnosti da se obezbijedi kombinacija kofinansiranja za velike infrastrukturne projekte.

Ograničenost finansijskih sredstava

Treći faktor koji je ozbiljno uzet u obzir pri izradi Programa su finansijska izdvajanja za sprovođenje OP. Prve indikativne procjene pokazuju budžetska ograničenja pošto ukupan godišnji iznos IPA sredstava namijenjenih zemlji neće biti povećan, i pored uvođenja komponenti III i IV. Sa liste zrelih identifikovanih projekata, onda je bilo moguće u nekim slučajevima izračunati finansijska izdvajanja po prioritetu i/ili po mjeri, i onda provjeriti validnost prvih prihvaćenih pretpostavki. Strategija zahtijeva definisanje najboljeg načina implementacije OP imajući za cilj maksimiziranje ukupnog uticaja na osnovu pravilne raspodjele finansijskih sredstava, obezbjeđujući usklađenost i komplementarnost predloženih aktivnosti.

2. POLITIKA REGIONALNOG RAZVOJA U CRNOJ GORI:

2.1. Pravni okvir

2.1.1. Životna sredina

Pravni okvir koji uređuje sektor životne sredine za sisteme upravljanja vodama i otpadom zasniva se na sljedećim zakonima:

- Zakon o životnoj sredini (Sl. list RCG broj 12/96 i Sl. list CG br. 48/08 i 40/10)
- Zakon o lokalnoj samoupravi (Sl. list CG broj 3/10)
- Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG broj 80/05 i Sl. list CG broj 40/10)
- Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG broj 80/05)
- Zakon o komunalnim djelatnostima (Sl. list RCG broj 12/95)
- Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine (Sl. list RCG broj 80/05)
- Zakon o upravljanju otpadom (Sl. list CG broj 64/11)
- Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini (Sl. list CG broj 28/11)
- Zakon o javnim nabavkama (Sl. list CG broj 42/11)
- Zakon o vodama (Sl. list RCG broj 27/07)
- Zakon o moru (Sl. list RCG broj 17/07)
- Zakon o zaštiti mora od zagađivanja sa plovnih objekata (Sl. list CG broj 20/11)
- Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 51/08 i 21/09)
- Zakon o zaštiti vazduha (Sl. list CG broj 25/10)

Prenošenje direktiva EU - Sektor otpada:

Prema Trećem godišnjem izvještaju (2009) o rezultatima prenošenja pravnog okvira EU u nacionalni sistem u okviru projekta Praćenje napretka u oblasti zaštite životne sredine za zemlje potencijalne kandidate i BJR Makedoniju, uključujući i Crnu Goru, 53% Zakona o upravljanju otpadom je harmonizovano sa Direktivom o otpadu 2006/12/EZ kojom se kodifikuje Okvirna direktiva o otpadu 75/442/EEZ i koja je stavljena van snage 2008. godine novom Direktivom o otpadu 2008/98/EZ. Usvajanje podzakonskih akata na osnovu Zakona o upravljanju otpadom će omogućiti punu harmonizaciju sa evropskim zakonodavstvom, naročito sa:

- Direktivom 99/31/EZ o odlagalištu otpada (član 60 i član 66a Zakona) – donešen podzakonski akt;
- Direktivom 2000/76/EZ o spaljivanju otpada (član 58 Zakona);
- Direktivom 94/62/EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu (član 51a Zakona) - donešen podzakonski akt;
- Direktivom 86/278/EEZ o zaštiti životne sredine, naročito tla, pri upotrebi kanalizacionog mulja u poljoprivredi (član 54 Zakona) - donešen podzakonski akt;
- Direktivom 2000/53/EZ o istrošenim vozilima (član 49 Zakona) – donešen podzakonski akt;
- Direktivom 2002/96/EZ o otpadnoj električnoj i elektronskoj opremi (član 50 Zakona) - donešen podzakonski akt;
- Direktivom 96/59/EZ o odlaganju polihlorovanih bifenila i polihlorovanih terfenila (PCB/PCT) (član 45 Zakona; podzakonski akt u pripremi);
- Direktivom 2006/66/EZ o baterijama i akumulatorima i otpadnim baterijama i akumulatorima (član 47 Zakona) - donešen podzakonski akt;
- Direktivom 75/439/EEZ o otpadnim uljima izmijenjenom Direktivom 2000/76/EZ - donešen podzakonski akt;
- Regulativom (EZ) 1013/2006 o prekograničnom prevozu otpada (član 69 Zakona).

Prenošenje direktiva EU - Sektor voda:

Osnovni zakon za pitanja voda je Zakon o vodama (Sl. list RCG broj 27/07). Do određenog stepena, ovaj zakon je harmonizovan sa odredbama sljedećih direktiva EU:

- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 2000/60/EZ o uspostavljanju okvira za djelovanje Zajednice u oblasti vodne politike (prenijeto 64%);
- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 98/83/EEZ o kvalitetu vode namijenjene ljudskoj upotrebi (prenijeto 19%);
- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 76/160/EEZ o kvalitetu vode za kupanje i Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 2006/7/EZ o upravljanju kvalitetom vode za kupanje kojom se stavlja van snage Direktiva 76/160/EEZ.
- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 91/271/EEZ o prečišćavanju komunalnih otpadnih voda (prenijeto 62%);
- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 86/278/EEZ o zaštiti životne sredine, naročito tla, pri upotrebi kanalizacionog mulja u poljoprivredi (prenijeto 12%);
- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 91/676/EEZ o zaštiti voda od zagađenja izazvanog nitratima iz poljoprivrednih izvora (prenijeto 67%).

U isto vrijeme, Izvještaj o napretku procjenjuje da iako proces prenošenja za većinu direktiva iz oblasti voda bilježi napredak, neophodno je preduzeti dodatne korake u implementaciji u sektoru voda.

Na osnovu odredbi Zakona o vodama usvojen je veliki broj podzakonskih akata, koji bliže uređuju pojedinačna pitanja zaštite voda i upravljanja vodnim resursima.

Pored Zakona o vodama (Sl. list RCG broj 27/07), pitanja od važnosti za zaštitu voda i upravljanje vodnim resursima uređena su i sljedećim zakonima:

- Zakon o finansiranju upravljanja vodama (Sl. list CG broj 65/08) usvojen u oktobru 2008. godine. Ovim zakonom utvrđuju se izvori sredstava za finansiranje upravljanja vodama, način obračunavanja i plaćanja naknada za zaštitu i korišćenje voda i vodnog dobra i primjenjuje se na vode, vodno dobro i vodne objekte i sisteme utvrđene zakonom kojim se uređuju vode (član 1). Na osnovu odredbi člana 18 ovog zakona, u aprilu 2009, donesena je Odluka o visini i načinu obračunavanja vodnih naknada i kriterijumima i načinu utvrđivanja stepena zagađenosti voda (Sl. list CG broj 29/09).
- Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG broj 48/08), kao krovni zakon za pitanja zaštite životne sredine, uređuje principe zaštite životne sredine i održivog razvoja, subjekte i instrumente zaštite životne sredine, učešće javnosti u pitanjima vezanim za životnu sredinu i druga pitanja od značaja za životnu sredinu (član 1), što se odnosi i na vode kao jedan od segmenata životne sredine.

2.1.2. Saobraćaj**Željeznice:**

Pravni okvir koji trenutno uređuje sistem željezničkog saobraćaja uključuje između ostalih i:

- Zakon o željeznici (Sl. list RCG broj 21/04 i Sl. list CG broj 54/09);
- Zakon o bezbjednosti u željezničkom saobraćaju (Sl. list CG broj 04/08);
- Zakon o inspeksijskom nadzoru (Sl. list RCG broj 39/03);
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma o uspostavljanju Željezničke mreže visoke performanse u Jugoistočnoj Evropi (Sl. list CG broj 44/07);
- Zakon o javnim nabavkama (Sl. list RCG broj 42/11);
- Zakon o izgradnji objekata (Sl. list RCG broj 55/00);

- Zakon o ugovornim odnosima u željezničkom saobraćaju (Sl. list CG broj 41/10);
- Pravilnik o izdavanju sertifikata o bezbjednosti za upravljanje željezničkom infrastrukturom (Sl. list CG broj 56/08);
- Pravilnik o izdavanju licence za upravljanje željezničkom infrastrukturom (Sl. list CG broj 56/08);
- Pravilnik o izdavanju sertifikata o bezbjednosti za prevoz u željezničkom saobraćaju (Sl. list CG broj 56/08);
- Pravilnik o izdavanju licence za prevoz u željezničkom saobraćaju (Sl. list CG broj 56/08);
- Strategija o restrukturiranju Željeznice Crne Gore (usvojena u septembru 2007);
- Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore (usvojena sredinom 2008).

Zakon o željeznici usklađen je sa sljedećim direktivama EU: 91/440/EZ, 95/18/EZ i 95/19/EZ, 2001/12/EZ, 2001/13/EZ, 2002/49/EZ i 2001/14/EZ. Ovim zakonom uređuje se upravljanje željezničkom infrastrukturom i obavljanje prevoza u željezničkom saobraćaju. Na osnovu ovog zakona, tržište usluga prevoza u željezničkom saobraćaju zasniva se na principu razdvajanja infrastrukture i obavljanja prevoza, što otvara mogućnost da drugi operatori u željezničkom saobraćaju uđu na tržište.

U julu 2012. godine Vlada Crne Gore utvrdila je Predlog zakona o željeznici koji je sada u skupštinskoj proceduri. Predlog zakona, koji sadrži treći paket direktiva, još uvijek je predmet ocjene Evropske komisije u smislu da li je potrebno dodatno prilagođavanje kako bi bio potpuno usklađen sa propisima EU o željeznicama. Istovremeno se pripremaju i podzakonski akti i očekuje se da će se potpuna usklađenost sa trećim paketom evropskih direktiva postići ovim aktima. Novim zakonom o željeznici biće uređen i dio koji propisuje da komercijalni operator plaća naknade za korišćenje trase (što je već uvršćeno u Izjavu o mreži za 2012. godinu), vođenje odvojenog računovodstva, predviđen je ugovor o obavezi pružanja javne usluge (PSO), kao i otvaranje tržišta i stvaranje zdrave konkurencije. Takođe, pristupilo se izradi Nacrta zakona o bezbjednosti, jer je u toku izrade zaključeno da ima više od 50% izmjena, zbog čega se odustalo od izrade Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o bezbjednosti, u koji su implementirane direktive o licencama za mašinovođe i interoperabilnosti, kao i set drugih normi iz trećeg paketa direktiva.

Protokol 4 o kopnenom saobraćaju, koji promovise razvoj multimodalne regionalne saobraćajne mreže na teritoriji Crne Gore, koja zadovoljava potrebe Crne Gore i regije jugoistočne Evrope i obuhvata glavne putne i željezničke pravce, unutrašnje plovne vode, riječne luke, luke, aerodrome i ostale relevantne vrste te mreže, od posebnog je interesa za Evropsku zajednicu i Crnu Goru. Ova mreža je definisana Memorandumom o razumijevanju o razvoju Glavne mreže saobraćajne infrastrukture za jugoistočnu Evropu, koji je potpisan jula 2004. godine između ministara iz regiona i Evropske unije. Za razvoj mreže i izbor prioriteta nadležan je Nadzorni odbor sastavljen od predstavnika svake zemlje potpisnice.

Član 6 Protokola o kopnenom saobraćaju govori o finansijskim aspektima i ukazuje da Evropska unija može finansijski podržati, u skladu sa članom 121 SPP, potrebne infrastrukturne radove. Njena finansijska podrška može se ostvariti u obliku kredita Evropske investicione banke i u bilo kojem drugom obliku finansiranja koji može obezbijediti dodatna sredstva. Kako bi se ubrzali radovi, Komisija će nastojati da, što je više moguće, podstiče upotrebu dodatnih sredstava, kao što su ulaganja pojedinih država članica na bilateralnoj osnovi ili sredstva iz javnih ili privatnih fondova.

Pregovori o pripremi novog Sporazuma o graničnoj organizaciji željezničkog saobraćaja između Vlade Crne Gore i Savjeta ministara Republike Albanije započeti su krajem maja 2010. godine, u skladu sa Akcionim planom za sprovođenje preporuka koje proističu iz regionalnog plana za poboljšanje funkcionisanja i granične kontrole u vozovima u pokretu, koji predstavlja jedan od rezultata projekta "Podrška sprovođenju mjera za višegodišnji plan za period 2008-2012 za Osnovnu regionalnu transportnu mrežu Jugoistočne Evrope" koji finansira EU. Pregovori o definisanju ovog sporazuma i zajedničke granične stanice su u toku.

Crna Gora je postala članica OTIF i potvrdila je Protokol od 3. juna 1999. godine o izmjenama Konvencije o međunarodnom željezničkom prevozu (COTIF) od 9. maja 1980. godine (Protokol iz 1999.) i Konvenciju o međunarodnom željezničkom prevozu (COTIF) od 9. maja 1980. godine u verziji na osnovu Protokola o izmjenama od 3. juna 1999. godine (Sl. list CG – međunarodni ugovori, broj 04/09).

2.2. Institucionalni okvir

2.2.1. Životna sredina

Na nivou državne uprave, u skladu sa Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave (Sl. list CG broj 7/11), organ nadležan za poslove zaštite životne sredine (*Ministarstvo održivog razvoja i turizma*¹), odgovoran je i za upravljanje vodama (vodosnabdijevanje i komunalne otpadne vode) i svim vrstama otpada izuzev otpada iz rudnika. Upravljanje otpadom se po Zakonu o upravljanju otpadom (Sl. list CG broj 64/11) vrši u skladu sa Državnim planom upravljanja otpadom i lokalnim planovima upravljanja komunalnim otpadom, dok je za sprovođenje lokalnog plana odgovoran izvršni organ jedinice lokalne samouprave.

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona vrše, u okviru nadležnosti utvrđenih ovim zakonom, nadležna ministarstva i nadležni organi lokalne uprave.

Državni plan upravljanja otpadom, na predlog Ministarstva održivog razvoja i turizma, donosi Vlada, za period koji nije kraći od pet godina.

Agencija za zaštitu životne sredine, u skladu sa Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave, vrši stručne i sa njima povezane poslove koji, između ostalog, uključuju: upravljanje otpadom; izdavanje dozvola za prekogranično kretanje otpada; izdavanje integrisanih dozvola za rad postrojenja za koje je posebnim propisom utvrđeno da moraju imati integrisanu dozvolu; strateške procjene uticaja i procjene uticaja na životnu sredinu; monitoring prikupljanja otpada sa brodova; izdavanje dozvola za instalacije za sakupljanje otpada u lukama i poslove inspekcijskog nadzora u oblasti životne sredine. U skladu sa članom 19a Zakona o upravljanju otpadom, Agencija za zaštitu životne sredine je odgovorna za:

- Izdavanje dozvola i drugih akata u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom;
- Vođenje registra podataka o nastajanju i upravljanju otpadom na osnovu podataka iz godišnjih izvještaja o otpadu i izdatim dozvolama;
- Vođenje evidencije o stavljanju posebnih vrsta otpada na tržište;
- Davanje saglasnosti na plan upravljanja otpadom koji je izradio proizvođač otpada;
- Nadzor nad sprovođenjem Zakona o upravljanju otpadom;
- Vršenje drugih poslova propisanih Zakonom o upravljanju otpadom.

Drugi organi nadležni za upravljanje opasnim i posebnim vrstama otpada. U skladu sa zakonom, uslove i postupak tretmana medicinskog otpada utvrđuje organ nadležan za pitanja zdravlja u saradnji sa organom nadležnim za poslove iz oblasti zaštite životne sredine, dok uslove i postupak za veterinarski otpad utvrđuje organ nadležan za oblast poljoprivrede, takođe u saradnji sa organom državne uprave nadležnim za zaštitu životne sredine.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je nadležno za pitanja uređenja voda i vodotoka, režim korišćenja voda i vodosnabdijevanja, zaštitu od štetnog dejstva voda, zaštitu voda od zagađivanja, korišćenja vodnih resursa, informacioni sistem za upravljanje vodama i registre upravljanja vodama itd. Ovo ministarstvo

¹ Uprava za pomorsku sigurnost vrši poslove koji se odnose na zaštitu mora od zagađenja sa plovih objekata.

nadležno je za vodosnabdijevanje u ruralnim zajednicama (iako je MORT nadležno za urbano područje; vidi SWOT slabost br. 8 za vode), i vrši nadzor nad radom Uprave za vode, koja se bavi pitanjima upravljanja vodama.

Uprava za vode je poseban organ uprave koji je nadležan za integrisano upravljanje vodama, što je u skladu sa standardima i praksom u Evropskoj uniji. Uprava za vode nadležna je za sprovođenje zakona i pripremu stručnih osnova za propise, planove i programe koje donosi Vlada ili ministarstvo nadležno za poslove voda.

Na nivou lokalne samouprave, čl. 31 i 32 Zakona o lokalnoj samoupravi definišu poslove lokalne samouprave. Ovi poslovi uključuju i obavezu izrade planova i programa razvoja, kao i obavezu stvaranja uslova za nesmetano funkcionisanje i razvoj komunalnih usluga. U skladu sa tim, jedinice lokalne samouprave odgovorne su za organizaciju poslova vezanih za upravljanje vodama (vodosnabdijevanje i komunalne otpadne vode) i tretman komunalnog otpada i drugih vrsta neopasnog otpada (sakupljanje, odlaganje, reciklaža, stvaranje uslova za selektivno sakupljanje otpada, prerada biološkog otpada, poslovi edukacije stanovništva itd.).

U skladu s članom 2 Zakona o lokalnoj samoupravi, u oblasti **voda**, nadležne su za:

- Vodosnabdijevanje (raspodjelu u opštini);
- Prikupljanje, prečišćavanje i ispuštanje komunalnih otpadnih voda;
- Utvrđivanje tarifa za upravljanje vodom.

„*Procon*“ je društvo sa ograničenom odgovornošću koje je formirala Vlada Crne Gore u decembru 2007. godine u cilju obavljanja poslova jedinice za implementaciju projekata čija realizacija se odvija uz korišćenje kreditnih sredstava međunarodnih finansijskih institucija.

Uz koordinaciju MORT, „*Procon*“ pruža stručnu pomoć u izradi neophodnih dokumenata za realizaciju projekata u oblastima zaštite životne sredine i komunalnih djelatnosti; analizira projekte sa stanovišta izvodljivosti, održivosti i usklađenosti sa strateškim planskim dokumentima; priprema projektne zadatke za izradu studija izvodljivosti, studija procjene uticaja na životnu sredinu i potrebne projektne dokumentacije; obavlja poslove koji se odnose na organizovanje, odnosno sprovođenje, tenderske procedure, organizovanje, odnosno vođenje evaluacije tendera i druge aktivnosti predviđene ugovorom o finansiranju projekata iz oblasti komunalnih djelatnosti i zaštite životne sredine; i vrši druge poslove koji se odnose na realizaciju međunarodne finansijske podrške (stručna pomoć u pripremi ugovorne dokumentacije, priprema izvještaja o realizaciji projekta itd.).

„*Vodacom*“ je zajedničko uslužno i koordinaciono društvo za vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda za Crnogorsko primorje, osnovano u martu 2005. godine, od strane Vlade Crne Gore i Opština Bar, Tivat, Herceg Novi, Budva i Kotor. Osnovano je sa ciljem modernizacije rada opštinskih vodovodnih i kanalizacionih preduzeća, tj. da bi koordinisalo povećanjem organizacione, tehničke i finansijske efikasnosti lokalnih vodovodnih preduzeća.

U isto vrijeme „*Vodacom*“ je i jedinica za implementaciju projekata koji se finansiraju grantovima i zajmovima KfW, i pomaže opštinama i vodovodnim preduzećima u radu na poboljšanju ukupnog funkcionisanja mreže, distribucije vode, i odvođenja otpadnih voda u korist građana primorskog regiona. Aktivnosti ovog preduzeća su:

- Obrada podataka vezanih za sisteme vodosnabdijevanja i kanalizacije u opštinama na primorju Crne Gore i opštini Cetinje;
- Pružanje konsultantskih usluga i poslova upravljanja koji uključuju planiranje i optimizaciju budućeg razvoja sistema vodosnabdijevanja i kanalizacije na lokalnom nivou.

Direkcija javnih radova vrši poslove realizacije kapitalnog budžeta koji se posebno odnose na:

- prethodne i pripremne radove, studije, istražne radove i investicione programe,
- davanje stručne ocjene na dokumentaciju za donošenje investicionih odluka,

- pribavljanje rješenja o lokaciji i urbanističko-tehničkim uslovima za pojedine objekte, u vezi sa izgradnjom i rekonstrukcijom objekata primarne tehničke infrastrukture, objekata državnih organa, zdravstva, obrazovanja, kulture i sporta, kompleksa i objekata na atraktivnim turističkim lokacijama i drugih objekata koji su od javnog interesa i čiju izgradnju finansira država;
- izradu i tehničku kontrolu tehničke dokumentacije,
- pribavljanje saglasnosti i odobrenja za građenje;
- javno oglašavanje i sprovođenje postupka ustupanja radova;
- zaključivanje ugovora o građenju; vršenje stručnog nadzora i kontrole kvaliteta izvedenih radova, ugrađenih materijala i opreme; tehnički pregled, prijem izvedenih radova, pribavljanje odobrenja za upotrebu objekta; evidenciju, plaćanje i kontrolu finansijskog utroška sredstava, kao i druge poslove koji su joj određeni u nadležnost.

Javno preduzeće „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje“ osnovala je Skupština Crne Gore sa zadatkom da izgradi regionalni sistem vodosnabdijevanja za primorske opštine Crne Gore i upravlja tim sistemom nakon njegove izgradnje.

2.2.2. Saobraćaj

Željeznički saobraćaj

Ministarstvo saobraćaja i pomorstva (MSP) zaduženo je za politiku željezničkog saobraćaja. U okviru Ministarstva postoji Sektor pomorskog i željezničkog saobraćaja i Odsjek evropskih integracija sa sedam zaposlenih zaduženih za željeznički saobraćaj i evropske integracije (koji uključuju pomoćnika ministra za pomorski i željeznički saobraćaj, načelnika za evropske integracije i međunarodnu saradnju, jednog inspektora za željeznički saobraćaj i dva službenika zadužena za željeznički saobraćaj, kao i dva službenika zadužena za evropske integracije i međunarodnu saradnju). Dalje jačanje administrativnih kapaciteta planirano je za 2012. godinu.

Na osnovu Akcionog plana Strategije o restrukturiranju željeznica Crne Gore usvojene u septembru 2007. godine, osnovana su dva nezavisna privredna društva: Željeznička infrastruktura Crne Gore i Željeznički prevoz Crne Gore. U junu 2009. godine, nastavila se segmentacija i Željeznički prevoz Crne Gore se podijelio na dvije kompanije i to: Putnički željeznički prevoz Crne Gore a.d. (putnički operater) i Montecargo a.d. za prevoz tereta. Dalje mjere restrukturiranja su uključivale direktnu intervenciju Vlade Crne Gore kojom su preuzeti svi dugovi i finansijske obaveze nastale zaključno sa 31.12.2008. godine. U decembru 2010. godine osnovano je Održavanje željezničkih vozni sredstava AD (društvo koje se bavi isključivo održavanjem željezničkih vozni sredstava) sa državnim vlasništvom od 85,45%. Cilj je bio da se riješi visoka zaduženost željezničkog sistema koji nije uspijevaio redovno da izmiruje finansijske obaveze i koja je više godina imala uticaj na bilans stanja preduzeća. Dug je dostizao iznos od skoro 155,8 mil. € (od toga 111,1 mil. € Željezničke infrastrukture i 44,7 mil. € Željezničkog prevoza). U zamjenu za preuzimanje ovih dugova, izvršena je dokapitalizacija tj. njihova konverzija u povećanje državnog akcijskog kapitala u oba preduzeća.

Na osnovu Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave (Sl. list RCG br. 32/06), osnovana je Direkcija za saobraćaj.

Krajem 2008, Vlada Crne Gore donijela je Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave, osnivajući Direkciju za željeznice koja preuzima nadležnosti Direkcije za saobraćaj - Sektora za željeznički saobraćaj, koja je u toku 2011. godine administrativno ojačana sa tri službenika i to na pozicijama: zamjenik direktora, savjetnik direktora i pravnik (gdje je trenutno zaposleno 11 službenika). Direkcija za željeznice nadležna je za programiranje, razvoj, izgradnju, rekonstrukciju, održavanje i zaštitu, bezbjednost i sigurnost, kao i nadzor nad izvođenjem radova kompanija na željeznici. Na osnovu ove uredbe, Direkcija za željeznice djeluje kao regulatorno tijelo i tijelo za izdavanje licenci. Imajući u vidu organizaciju državne uprave Crne Gore, Direkcija za

željeznice je dio Ministarstva saobraćaja i pomorstva. Direkcija je dobila sve funkcije regulatornog tijela i ove aktivnosti su predviđene Predlogom zakona o željeznici. Mora se garantovati potpuna nezavisnost regulatornog tijela od Ministarstva, iako je Direkcija institucionalno pozicionirana u okviru Ministarstva. Direkcija je potpuno nezavisna od tijela koja su predmet njenog nadzora.

Godine 2009, Zakon o bezbjednosti u željezničkom saobraćaju propisao je da Direkcija za željeznice treba da obuhvati u svojoj strukturi i Organ nadležan za bezbjednost i Notifikovani organ, dok Ministarstvo saobraćaja i pomorstva treba da ima nezavisni isljedni organ. Biće zagarantovana potpuna nezavisnost isljednog organa od Ministarstva kako bi se sistem uskladio sa zakonodavstvom EU. Takođe, obaveze, opis poslova i ovlaštenja Direkcije za željeznice, kao i dozvola za traženje informacija i sprovođenje odluka, definisani su Predlogom zakona o željeznici.

U 2005. godini Željeznica Crne Gore postala je član UIC (Međunarodne unije željeznica) i CIT (Međunarodnog komiteta za željeznički saobraćaj). Crna Gora je potpisala i Aneks Memoranduma o razumijevanju za razvoj osnovne regionalne transportne mreže u Jugoistočnoj Evropi, i trenutno je u toku sprovođenje odredbi iz tih dokumenata. Crna Gora je zastupljena u Radnoj grupi za željeznički saobraćaj i intermodalnost (RWG) koja je osnovana u okviru Regionalnog sekretarijata za praćenje transporta u Jugoistočnoj Evropi (SEETO), koji zastupa EK u praćenju sprovođenja Aneksa Memoranduma o razumijevanju. Jedan od zadataka radne grupe je bio i priprema nacionalnog plana za postepeno sprovođenje šest ciljeva propisanih Memorandumom o razumijevanju. Svaka država potpisnica je obavezna da implementira pravni i institucionalni okvir u cilju otvaranja tržišta željezničkog saobraćaja regiona Jugoistočne Evrope kroz postepeno ostvarivanje sljedećih ciljeva:

- Osnivanje neophodnih institucija u željezničkom sektoru;
- Reorganizacija željeznice u tržišno orjentisano preduzeće;
- Jednak pristup tržištu, interoperabilnost i bezbjednost na željeznici;
- Finansijska stabilnost i transparentnost;
- Intenziviranje prekogranične saradnje;
- Uspostavljanje stalnog socijalnog dijaloga.

3. PROCJENA SREDNJOROČNIH POTREBA I CILJEVA

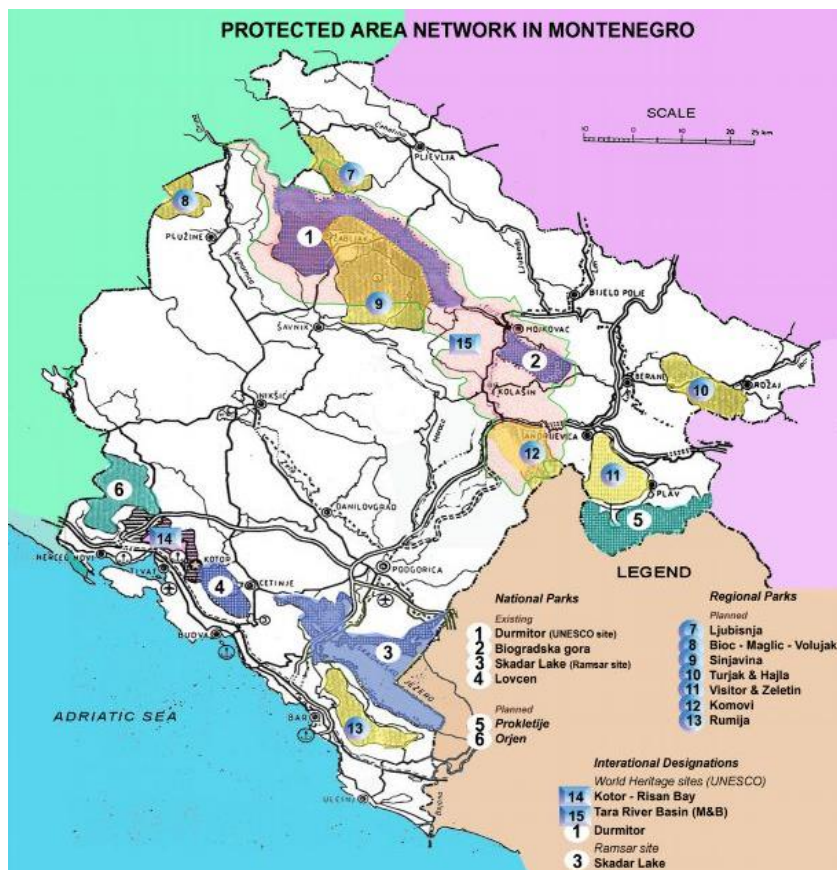
3.1. Komponenta životne sredine

3.1.1. Opšta pitanja vezana za životnu sredinu u Crnoj Gori

Geografski položaj, klima i karakteristike njenog prostora, kao i prirodni resursi i njihov raspored, čine Crnu Goru po mnogo čemu izuzetnom evropskom državom. Ipak, postoje određeni važni problemi vezani za životnu sredinu sa kojima se Crna Gora mora pozabaviti da bi zadržala svoju konkurentnu prednost, naročito u pogledu upravljanja vodom i otpadom.

Biodiverzitet i očuvanje zaštićenih područja:

Učešće nacionalno zaštićenih područja u odnosu na čitavu teritoriju Crne Gore je 9,04 %, i odnosi se uglavnom na pet nacionalnih parkova: Skadarsko jezero, Lovćen, Biogradska gora, Durmitor i Prokletije. Iako su izloženi brojnim pritiscima, biodiverzitet i ostale prirodne i pejzažne vrijednosti Crne Gore su u značajnoj mjeri očuvani.

Slika 1: Zaštićene oblasti u Crnoj Gori
Interni izvor

Najvažniji pritisci uključuju zagađenje (emisije, otpadne vode, čvrsti otpad itd.), (direktno) iskorišćavanje prirodnih resursa, intenzivan i neuravnotežen razvoj pojedinih sektora (turizam, urbanizacija itd.) i konverziju prirodnih staništa u poluprirodna i vještačka. Poseban izazov predstavljaju pritisci u području Skadarskog jezera i Durmitora, na koji se mora adekvatno odgovoriti kroz efikasniju zaštitu u odgovarajućim zonama i uspostavljanje održivog razvoja na nivou lokalnih zajednica. S tim u vezi, važno je ukazati da realizacija projekata predviđenih ovim operativnim programom neće imati negativan uticaj na potencijalna područja Natura 2000.

Vazduh:

Srednje godišnje koncentracije zagađujućih materija u većini gradskih naselja u Crnoj Gori daleko su ispod maksimalnih dozvoljenih granica zagađenosti. Izuzetak je sadržaj fluorida u Podgorici, Nikšiću i Pljevljima, koji tokom čitave godine znatno prelazi propisanu normu, i to od tri do šest puta.

Ostali parametri koji ponekad prelaze dozvoljene koncentracije su SO₂ i kao rezultat izduvnih gasova motornih vozila, maksimalne koncentracije azot monoksida, azot dioksida, i ukupnih azotnih oksida, koje prelaze kratkotrajne dozvoljene granice zagađenosti i do pet puta. Maksimalne dnevne koncentracije prizemnog ozona takođe prelaze dozvoljene granične vrijednosti u više gradova – Berane, Budva, Herceg Novi, Kotor, Pljevlja, Podgorica, Tivat i Žabljak. Glavni aero-zagađivači u Crnoj Gori rade bez gotovo ikakvih ili sa veoma zastarjelim uređajima za prečišćavanje gasova koji se ispuštaju u atmosferu, pri čemu se ne vodi evidencija ukupnih emisija.

Zemljište:

Iako ima površinu od 0,84 ha po glavi stanovnika, Crna Gora raspolaže malom površinom poljoprivrednog zemljišta od svega 517.000 ha. Nepovoljna je i struktura poljoprivrednog zemljišta, budući da je udio obradivih ravničarskih površina mali. Uprkos ograničenosti ovog resursa, prisutno je njegovo stalno smanjenje (posebno

smanjenje njegovog najkvalitetnijeg i najproduktivnijeg dijela). Trajna konverzija poljoprivrednog zemljišta vrši se izgradnjom gradskih i seoskih naselja, kao i saobraćajnica.

Šume:

Od ukupne površine Crne Gore (1.381.000 ha) na šume i šumsko zemljište otpada 743.609 ha ili 54%, pri čemu šume pokrivaju 620.872 ha ili 45% ukupne teritorije. Šume imaju izuzetan značaj kako za očuvanje prirodne ravnoteže, biodiverziteta i kvaliteta životne sredine, tako i za ekonomski razvoj, pogotovo u sjevernom, nerazvijenom regionu. Istovremeno, šumski ekosistemi u Crnoj Gori izloženi su višestrukim pritiscima koji prijete da dovedu do neodrživog korišćenja, prije svega kroz nekontrolisane, neplanske aktivnosti i prekomjernu eksploataciju prirodnih resursa.

Prostorno planiranje:

Sistem prostornog planiranja u Crnoj Gori zasniva se na hijerarhiji planova, počevši od nacionalnog prostornog plana, kao plana najvišeg reda, preko prostornih planova područja posebne namjene (kao što su nacionalni parkovi i morsko dobro) i opštinskih prostornih planova, pa sve do generalnih i detaljnih urbanističkih planova. Uprkos dugoj i značajnoj tradiciji prostornog planiranja, sistem planiranja, usvajanja i implementacije planova pokazao je brojne slabosti.

Kao rezultat tih slabosti, izraženi su negativni trendovi u upravljanju prostorom koji se prije svega manifestuju kroz promjenu namjene zemljišta, neplansku i nelegalnu gradnju i neadekvatnu urbanizaciju. Raširena nelegalna gradnja u proteklom periodu rezultirala je brojnim nelegalnim objektima širom Crne Gore (posebno u većim urbanim centrima i na lokacijama atraktivnim za razvoj turizma i rekreaciju), a proces sanacije takvog stanja je izuzetno složen i predstavlja veliki izazov za sistem prostornog planiranja.

Energetika:

Energetski sektor, kako sa stanovišta proizvodnje tako i sa stanovišta potrošnje energije, od suštinskog je značaja za održivi razvoj Crne Gore. Ukupna primarna proizvodnja energije u 2010. godini iznosila je 712 (u hiljadama tona naftnog ekvivalenta), dok je potrošnja iznosila 1080, što je rezultiralo time da je 29,4% zavisilo od uvoza (izvor: Ministarstvo ekonomije). Crna Gora ima znatan potencijal za proizvodnju energije iz hidrocentrala i alternativnih izvora: u 2010. godini 237,5 (u hiljadama tona naftnog ekvivalenta) dobijeno je iz obnovljivih izvora energije. To je činilo 33,4% ukupne primarne proizvodnje energije.

Crna Gora ima relativno velike mogućnosti za proizvodnju struje u termoelektranama, s obzirom na to da su iskoristive rezerve uglja u basenima Pljevlja i Maoče procijenjene na oko 150,1 miliona tona².

Ograničenja koja postoje u vezi proizvodnje električne energije u termoelektranama vezana su za potrebu za racionalnom eksploatacijom neobnovljivih resursa, a posebno za činjenicu da je sagorijevanje fosilnih goriva povezano sa značajnim lokalnim i globalnim problemima u pogledu životne sredine.

Postojeća jedinica Termoelektrane u Pljevljima jedan je od najvećih zagađivača u Crnoj Gori i, sa aspekta propisa EU, ova situacija nije održiva dugoročno. Tokom budućeg rada postojeće termoelektrane, kao i u slučaju moguće izgradnje nove jedinice, sve relevantne direktive EU o zaštiti životne sredine i radu takvih postrojenja moraće se ispoštovati.

Promjena klime

Nivo svijesti u Crnoj Gori o promjeni klime veoma je nizak. Relativno mali broj opština sprovodi projekte energetske efikasnosti, i ti se projekti uglavnom odnose na zgrade u javnom sektoru i javnu rasvjetu itd. dok je samo za dvije opštine navedeno da imaju plan za ostvarivanje niske emisije ugljenika. Crna Gora je, međutim, usvojila osnovni pravni okvir za promjenu klime i ostvarivanje niske emisije ugljenika Zakonom o životnoj sredini („Službeni list Crne Gore“, broj 48/08) kao i ratifikacijom Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promjeni klime (UNFCCC je ratifikovana sukcesijom 2006. godine) i Kjoto Protokola (2007. godine). Prvi nacionalni izvještaj

² Razvoj i učešće privatnog sektora u pljevaljskom termo-energetskom kompleksu, Završni izvještaj, broj 06MON01 05 003, septembar 2009.

UNFCCC-u je završen i sadrži inventar gasova sa efektom staklene bašte, politike i mjere za smanjenje emisija, kao i politike i mjere prilagođavanja.

PODSEKTORI OTPADA I VODA

Prema SWOT analizi, podsektori otpada i voda (uključujući otpadne vode) predstavljaju najveći izazov za Crnu Goru, ako ona želi da ispuni evropske standarde životne sredine. Nadalje, ispunjavanje evropskih direktiva za otpad i vodu, koje su nedavno u visokom procentu prenešene u nacionalno zakonodavstvo, zahtijevaće bitan finansijski napor. Podsektori otpada i voda su prioritet jer su oni najkritičniji za ekonomski razvoj države, a naročito ako Crna Gora teži da se razvija kao ekološka država. Tokom posljednjih nekoliko godina uloženi su značajni naponi na obezbjeđivanju finansijskih sredstva za realizaciju projekata u oblastima vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i otpadom. Pregled obezbijedenih iznosa kreditnih i bespovratnih sredstava dat je u sljedećoj tabeli:

Tabela 1: Sredstva međunarodnih finansijskih institucija opredijeljena za poboljšanje stanja u oblasti voda i otpada

Oblast	Izvor	Ugovor	Iznos			Realizovano	
			Kredit	Donacija	Ostalo		
Vodosnabdijevanje i upravljanje otpadnim vodama	Evropska investiciona banka - EIB	Vode i kanalizacija Crne Gore Projekat - B	57.000.000			25.000.000	
		Datum: 30.09.2008.					
		Broj: 2005 - 0221					
	KfW banka	Njemačka finansijska saradnja sa Crnom Gorom -Ugovor o kreditu	10.000.000			10.000.000	
		Datum: 08.02.2006.					
		Broj: 2005 66 000					
	KfW banka	Njemačka finansijska saradnja sa Crnom Gorom; Odvođenje otpadnih voda na Jadranskoj obali			2.556.459,41	2.556.459,41	
		Datum: 08.02.2006.					
Broj: 2005 66 190							
KfW banka	Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na Jadranskoj obali, Faza III	28.000.000	4.500.000		kredit	donacija	
	Datum: 07.12.2007.				4.285.300	3.804.500	
	Broj: 2006 66 198 2007 65 479						
KfW banka	Ugovor o finansiranju			1.555.155,65	1.555.155,65		
	Datum: 13.02.2008.						
	Broj: 2003 70 403 2004 70 377 2005 70 184						
KfW banka	Ugovor o poravnanju duga sa Njemačkom			5.615.852,04	795.365		
	Datum: 05.11.2008.						
	Broj: %						
KfW banka	Ugovor o finansiranju			2.000.000	1.511.800,54		
	Datum: 18.08.2009.						
	Broj: 2009 450 1930 04504						
KfW banka	Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na Jadranskoj obali, Faza IV	25.000.000			425.295,68		
	Datum: 29.12.2009.						
	Broj: 2008 65 139						
Upravljanje otpadom	Evropska investiciona banka - EIB	Otpad u Crnoj Gori	27.000.000				
		Datum: 24.11.2009.					
		Broj: 2006 - 0038					
	Svjetska banka	MESTAP	3.869.566,33 ³			1.312.098	
		Datum: 13.10.2003.					
		Broj: 2006 - 0038					
Svjetska banka	Ugovor o dodatnom finansiranju projekta MESTAP	4.500.000					
	Datum: 23.12.2010.						
	Broj: 0882 - ME						

Interni izvor

3 Ugovor je zaključen na iznos od 5.000.000 SDR (specijalnih prava vučenja). Navedena sredstva su ostatak nakon realizacije faze I koja je realizovana u periodu 2003 - 2005. godine

3.1.2. Podsektor voda

A. Vodosnabdijevanje i otpadne vode: trenutno stanje

Iako se ispuštanje, kako komunalnih, tako i industrijskih otpadnih voda u recipijente (prirodne prijemnike) vrši gotovo bez ikakvog prečišćavanja (izuzetak su neka industrijska postrojenja i dio komunalnih otpadnih voda u Podgorici i Mojkovcu), Crna Gora raspolaže kvalitetnim i obilnim podzemnim i površinskim vodama. Dodatni problem predstavlja i nedostatak pred-tretmana industrijskih otpadnih voda koje se ispuštaju u javne kanalizacione sisteme, i nizak stepen priključenosti stanovništva na kanalizacione sisteme. Primjena evropskih direktiva u sektoru voda će zahtijevati veliki napor u smislu investicija i uspostavljanja odgovarajućih struktura.

Tabela 2: Indikatori sektora voda u odabranim zemljama EU, Crnoj Gori i Makedoniji, 2007.

Izvor: Eurostat i Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Država	Stanovništvo priključeno na javnu vodovodnu mrežu (%)	Stanovništvo priključeno na gradske sisteme za sakupljanje otpadnih voda (%)
Crna Gora	94	63,5
Makedonija	94	55
Slovačka	86,6	58
Portugal	92,1	74
Estonija	76,5	74
Litvanija	76	62
Rumunija	49,3	43
Bugarska	98,9	70

Za Crnu Goru, podaci se odnose samo na urbana područja.

Za urbana područja u Crnoj Gori, procenat stanovništva priključenog na javni sistem vodosnabdijevanja prilično je visok. Ista se analiza može napraviti i u odnosu na podatke o stanovništvu priključenom na sisteme za sakupljanje otpadnih voda. Ipak, ove brojke ne bi bile toliko pozitivne kad bismo uzeli u obzir i stanovništvo koje živi u malim selima i ruralnim područjima. Nema pouzdanih podataka o nivou "aglomeracije"⁴. Međutim, ovaj problem može se riješiti ako pretpostavimo da, uglavnom, gradsko stanovništvo (za koje su podaci već dostupni) odgovara jednoj jedinstvenoj aglomeraciji (glavno gradsko naselje opštine) a da seosko stanovništvo živi u području disperzne urbanizacije; shodno tome, u ruralnim područjima nema aglomeracija. Za ruralna područja, strategija će se prilagoditi u smislu pojedinačnih rješenja kao što su septičke jame za otpadne vode.

Prema dostupnim podacima⁵, **Crna Gora raspolaže sa relativno razvijenim sistemima vodosnabdijevanja, i relativno manje razvijenim kanalizacionim sistemima.** Za dostizanje nivoa sanitarno-higijenske ispravnosti vode zahvaćene na vodoizvoru da bi se mogla koristiti za piće nije neophodan složen i skup postupak tretmana kao što je to slučaj u većini zemalja EU, i zbog toga je još relativno jeftina. Kako su u funkciji samo dva postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (Podgorica i Mojkovac), operativni troškovi vodosnabdijevanja i sakupljanja i prečišćavanja otpadnih voda veoma su niski. Stoga su i tarife niske. Pitanje koje bi trebalo uzeti u obzir je veliki procenat gubitaka, prosječno na nivou države između 55 i 60%; ova brojka je posljedica infrastrukturnih slabosti te se moraju uložiti dalji napor u unapređenje sistema vodosnabdijevanja, naročito u opštinama na sjeveru Crne Gore.

4 Prema članu 2 evropske Direktive 91/271/EEZ o prečišćavanju gradskih otpadnih voda - 'aglomeracija' je „područje na kom je broj stanovnika i/ili privredna aktivnost dovoljno koncentrisana da bi gradske otpadne vode mogle biti sakupljene i sprovedene do gradskog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda ili konačne tačke ispuštanja“.

5 Podaci u tabelama 2 i 3, predstavljaju procjenu jer su dobijeni iz informacija koje su opštinska komunalna preduzeća dostavila Ministarstvu održivog razvoja i turizma. Podaci se odnose samo na urbane djelove opština; u ovom trenutku nisu dostupni podaci za čitavu teritoriju opština, i nema podataka razdvojenih na nivou aglomeracije.

Pokrivenost postojećom kanalizacionom mrežom značajno varira među gradovima u Crnoj Gori. Kanalizacione mreže uglavnom su ograničene na glavno gradsko naselje svake opštine (po kome je opština dobila ime), dok druga manja naselja, uglavnom sela, nemaju kanalizaciju. Tamo kuće uglavnom imaju sopstvene septičke jame za sakupljanje otpadnih voda, ili se one povremeno ispuštaju u vodotokove ili jarke.

U glavnom gradskom naselju, kanalizacione mreže uglavnom pokrivaju centralni dio, koji je najgušće naseljen. Ostali djelovi grada imaju lokalne sanitarne sisteme u vidu septičkih jama. U načelu, u ruralnim oblastima gdje nema kanalizacije, za sakupljanje otpadnih voda koriste se "septičke jame", ili se otpadne vode prosto ispuštaju u rijeke.

Tabela 3: Vodosnabdijevanje i upravljanje otpadnim vodama u primorskim opštinama i Cetinju u 2009. godini
Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Opština	VODOSNABDIJEVANJE					OTPADNE VODE		
	% pokrivenost	Sistem vodosnabdijevanja		% Gubici	% Naplata	% pokrivenost	Postojeća postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	Prijemnik
		Broj izvora	Distrib. mreža (km)					
Ulcinj	100	7	130	32	72	78	NEMA	more
Bar	80	10	450	67	85	95	Ne (individ. Virpazar)	more (Skadarsko j.)
Budva	90	5	230	54		94	Nema (individualno Jaz)	more
Tivat	100	3	120	35	85	30	NEMA	more
Kotor	82	6	320	56	89	40	Djelimični	more
Herceg Novi	100	2	400	72	74.5	80	NEMA	more
Cetinje	100	5	50	84	33	30	NEMA (individualno R. Crnojevića)	ponor Skadarsko jezero

Podaci o stanju u oblasti vodosnabdijevanja i upravljanja otpadnim vodama u 2010. godini
Napomena: podaci se odnose **samo** na **urbane** djelove opština

Tabela 4: Vodosnabdijevanje i upravljanje otpadnim vodama u sjevernim i centralnim opštinama u 2010.

Opština	VODOSNABDIJEVANJE						OTPADNE VODE		
	% pokrivenost	Sistem vodosnabdijevanja		% Gubici	% Naplata		% Pokrivenost	Postojeća postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	Prijemnik
		Broj izvora	Distrib. mreža (km)		Fizička lica	Pravna lica			
Podgorica	99	6	717	62	87		60	DA	Morača
Danilov grad	90	7	580	40	66		39	NE	Zeta
Nikšić	95	2	450	32	79		50	NE	Budoško polje - Zeta
Plužine	100	1	17	21	60	70	100	NE	Pivsko jez.
Šavnik	100	1	4.5	nema podataka	50		70	NE	Bijela Bukovica
Mojkovac	90	3	52	59	44		90	DA	Tara
Bijelo Polje	95	1	156	70	58		60	NE	Lim
Berane	70	2	160	73	77		42	NE	Lim
Rožaje	95	2	42	72	70		75	NE	Ibar
Andrijevica	100	1	15	30	51		100	NE	Lim (Kraštica)
Plav	90	3	38	40	45		30	NE	Lim (Plavsko jez)
Kolašin	100	1		nema podataka	73			NE (lugovi)	Tara
Žabljak	90	2	120	nema podataka	78	85		NE	Ponor
Pljevlja	95	4	74.3	62	85		80	NE	Čehotina

Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

B. Implementacija planskih dokumenata u oblasti voda:

Postoje dva važna strateška planska dokumenta u oblasti upravljanja otpadnim vodama u zemlji:

- Master plan odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje,
- Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore.

I pored činjenice da ne postoji integrirani Nacionalni master plan za upravljanje otpadnim vodama, postoji dobra koordinacija između ova dva teritorijalna master plana za upravljanje otpadnim vodama, koji pokrivaju čitavu teritoriju Crne Gore. Iz ova dva dokumenta, lako je utvrditi investicione prioritete primjenom pristupa realizacije u tri faze (do 2029. godine). Nažalost, ne postoji ni integrirani nacionalni master plan koji pokriva oblast vodosnabdijevanja; najrelevantniji dokument koji obuhvata vodosnabdijevanje je Strateški master plan vodosnabdijevanja Crnogorskog primorja koji je urađen 2005. godine.

Crnogorsko primorje i opština Cetinje

Master plan odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje usvojen je 2005. godine, i definiše dugoročne mjere koje treba realizovati u opštinama na Crnogorskom primorju. Sprovođenje ovog master plana iziskuje sredstva u iznosu od 280,8 miliona €.

Master plan uključuje šest opština na Crnogorskom primorju kao i opštinu Cetinje, a samo sprovođenje je planirano u fazama kako slijedi:

Tabela 5: Faze sprovođenja master plana

Faze	PERIOD	BUDŽET
Faza I	2005 – 2009	27.700.000 EUR
Faza II	2009 – 2018	82.400.000 EUR
Faza III	2019 – 2028	170.700.000 EUR
UKUPNO		280.800.000 EUR

Interni izvor

Prva faza predviđa rehabilitaciju crpnih stanica i postojećih ispusta, isključenje kratkih ispusta i izgradnju novih, izgradnju kolektora i crpnih stanica, proširenje kanizacione mreže i rekonstrukciju postojeće mreže, dok se u drugoj i trećoj fazi, uz radove na mreži, predviđa i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Međutim, sredinom prošle decenije došlo je do izuzetnog povećanja interesovanja stranih investitora za ulaganja u oblasti turizma i to posebno na području Crnogorskog primorja. Upravo ta činjenica, kao i činjenica da je Crna Gora u proteklih nekoliko godina bila među prvim zemljama u svijetu po porastu broja turista uslovlila je potrebu revizije ovog strateškog planskog dokumenta. Studija opravdanosti odlaganja otpadnih voda na Crnogorskom primorju koja je urađena 2007. godine uz finansijsku podršku KfW-a sadrži i pregled budućih mjera i aktivnosti.

Aktivnosti koje se trenutno realizuju, uz koordinaciju Ministarstva održivog razvoja i turizma

Najveći dio aktivnosti koje su do sada realizovane odnosi se na pripremu projektne dokumentacije kako bi se stvorili preduslovi za sljedeće konkretne aktivnosti:

Tabela 6: Tekući projekti vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda na primorju

Projekti (sektor voda) u fazi pripreme. Crnogorsko primorje i Prijestonica Cetinje.	Ukupna vrijednost €	MFI koja je obezbijedila kreditna sredstva	Dio projekta kofinansiran od strane MFI	Trenutni status
Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u Herceg Novom	22.059.000	KfW	Cijeli projekat, uz manje učešće Vlade i opštine	Završena tenderska procedura i evaluacija. Ugovaranje u I kvartalu 2012. godine.
Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u Baru	22.769.000	KfW	Cijeli projekat, uz manje učešće Vlade i opštine	Priprema projektne dokumentacije u toku.
Izgradnja zajedničkog PPOV za Kotor i Tivat	14.500.000	KfW	Cijeli projekat, uz manje učešće Vlade i opštine	Priprema tenderske dokumentacije u toku.
Izgradnja kanalizacione mreže za Tivat (faze I i II)	22.800.000	KfW	Cijeli projekat, uz manje učešće Vlade i opštine	Radovi u toku.
Izgradnja kanalizacione mreže za opštinu Kotor	7.000.000	KfW	Cijeli projekat, uz manje učešće Vlade i opštine	Radovi u toku.
Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže za opštinu Ulcinj	39.280.178	EIB	Kanalizaciona mreža (djelimično kreditna sredstva EIB a djelimično bespovratna sredstva WBIF)	Priprema projektne dokumentacije u toku.
Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u Cetinju	10.500.000	EIB	PPOV, dok će se kanalizaciona mreža finansirati sredstvima iz nacionalne IPA 2011.	Priprema projektne dokumentacije i prostorno-planske dokumentacije u toku.

Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Centralni i sjeverni region Crne Gore

Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore uključuje četrnaest opština centralnog i sjevernog regiona.

U pogledu prioriteta u realizaciji projekata predviđenih Master planom, opštine centralnog i sjevernog regiona podijeljene su u tri grupe:

- Visoki prioritet – Nikšić, Rožaje, Podgorica i Pljevlja
- Srednji prioritet – Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Žabljak i Danilovgrad
- Niži prioritet – Plužine, Andrijevica, Plav, Šavnik

Implementacija Master plana je planirana po sljedećim fazama:

Tabela 7: Faze implementacije master plana

Faze	PERIOD	BUDŽET
Faza I: Rekonstrukcija postojeće mreže, izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	2005 – 2009	81.300.000 EUR
Faze II i III: Izgradnja kompletne kanalizacione mreže i proširenje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda adekvatnim brojem modula	2010 – 2029	197.500.000 EUR
UKUPNO		278.800.000 EUR

Interni izvor

Realizacija Faze I u visoko prioritetnoj grupi (Nikšić, Rožaje, Podgorica i Pljevlja) zahtijeva obezbjeđivanje 54,1 milion EUR, što čini dvije trećine ukupnih potreba za svih četrnaest opština (81,3 miliona EUR).

Tabela 8: Pregled aktivnosti realizovanih u okviru projekata definisanih Strateškim master planom za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore

Opština	Planirane aktivnosti	Realizovane aktivnosti	
	Faza I Master plan (€)	Realizovano do kraja 2010. (€)	
Andrijevića	1.059.572	/	0,00
Berane	4.992.933	Tehnička dokumentacija i radovi	364.300
Bijelo Polje	7.380.286	Tehnička dokumentacija	0,00
Danilovgrad	2.463.422	Tehnička dokumentacija i radovi	152.437
Kolašin	3.014.121	Tehnička dokumentacija i radovi	90.000
Mojkovac	2.128.964	Tehnička dokumentacija i radovi	19.000
Nikšić	13.069.792	Radovi	2.414.000
Plav	2.859.377	Tehnička dokumentacija i radovi	130.000
Pljevlja	7.345.030	Tehnička dokumentacija i radovi	1.565.000
Plužine	888.775	Tehnička dokumentacija i radovi	207.000
Podgorica	29.695.516	Tehnička dokumentacija i radovi	24.828.985
Rožaje	4.049.128	/	0,00
Šavnik	775.123	/	0,00
Žabljak	1.520.989	/	0,00
Ukupno	81.243.028		29.977.422

Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Aktivnosti koje se trenutno realizuju, uz koordinaciju Ministarstva održivog razvoja i turizma

Kao i u primorskom regionu, najveći dio aktivnosti koje su do sada realizovane odnosi se na pripremu projektne dokumentacije kako bi se stvorili preduslovi za sljedeće konkretne aktivnosti:

Tabela 9: Tekući projekti vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda u centralnom i sjevernom regionu

Projekti (sektor voda) - Centralni i sjeverni region Crne Gore.	Ukupna vrijednost €	MFI koja je obezbijedila kreditna sredstva	Dio projekta kofinansiran od strane MFI	Trenutni status
Izgradnja PPOV i rekonstrukcija kanalizacione mreže u Nikšiću	20.262.000	EIB	PPOV	Izrada projektne dokumentacije u toku.
Izgradnja PPOV i rekonstrukcija kanalizacione mreže u Pljevljima	11.585.000	EIB	Kanalizaciona mreža	Izrada projektne dokumentacije u toku.
Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u Bijelom Polju	7.742.500	EIB	PPOV	Izrada projektne dokumentacije i prostorno-planske dokumentacije u toku.
Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u opštini Plav	10.040.000	EIB	Kanalizaciona mreža	Izrada projektne dokumentacije i prostorno-planske dokumentacije u toku.
Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u opštini Berane	9.083.700	EIB	PPOV	Izrada projektne dokumentacije i prostorno-planske dokumentacije u toku.
Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u opštini Danilovgrad	5.300.000	EBRD	Cijeli projekat	Izrada projektne dokumentacije u toku.
Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Rožaje	7.062.377	EIB	PPOV	Izrada projektne dokumentacije i prostorno-planske dokumentacije u toku.

Interni izvor

Evropska komisija je, kroz program podrške IPF – na lokalnom nivou - obezbijedila 5 miliona EUR za izgradnju sistema za prečišćavanje otpadnih voda u opštinama Pljevlja, Bijelo Polje, Cetinje i Plav.

3.1.3. Podsektor otpad

U pogledu upravljanja otpadom, Crna Gora se suočava sa značajnim teškoćama. Vlada Crne Gore je u 2004. godini usvojila Politiku u oblasti upravljanja otpadom u Crnoj Gori i u 2005. godini Strateški master plan za upravljanje otpadom. Ovim planskim dokumentom definisani su prioriteti u stvaranju pretpostavki za uređenje odnosa u ovoj oblasti u skladu sa evropskim direktivama i standardima. Početkom 2008. godine usvojen je i Državni plan upravljanja otpadom, dok je u decembru 2011. godine donešen i novi Zakon o upravljanju otpadom. Shodno navedenim dokumentima, predviđeno je da se u Crnoj Gori izgradi sedam regionalnih centara za obradu otpada, u okviru kojih će biti izgrađeno i sedam deponija.

Trenutni sistem sakupljanja i odlaganja otpada je takav da ne obezbjeđuje selekciju otpada i poseban tretman različitih vrsta otpada, dok u principu odlaganje kako neopasnog industrijskog, komunalnog (sa izuzetkom Podgorice, Danilovgrada i Cetinja, za koje je shodno Strateškom master planu, odnosno Državnom planu upravljanja otpadom izgrađen regionalni centar i deponija u Podgorici), tako i opasnog otpada ne ispunjava minimalne standarde zaštite životne sredine.

A. Proizvodnja otpada: Trenutno stanje i predviđanja.**Komunalni otpad:**

Što se tiče komunalnog otpada, procenat stanovništva obuhvaćenog organizovanim sistemom sakupljanja otpada prilično je nizak i nezadovoljavajući. Kao i kod sektora voda, učinjen je značajan napor da se direktive EU prenesu u domaće zakonodavstvo, ali finansiranje i upravljački kapacitet lokalnih uprava su i dalje bitna pitanja koja treba riješiti.

U poređenju sa zemljama EU, Crna Gora ima nizak procenat otpada koji se odlaže na kontrolisane deponije. Količina proizvedenog otpada po glavi stanovnika slična je ostalim zemljama u tabeli, ali je niža od prosjeka EU 27.

*Tabela 10: Indikatori sektora otpada u Crnoj Gori i odabranim zemljama EU, 2006. godina
Izvor: Eurostat i Ministarstvo održivog razvoja i turizma. Napomena: Količine izražene u kg po osobi*

Država	Ukupne količine otpada odložene na deponije	Komunalni otpad odložen na kontrolisane sanitarne i nesantitarne deponije	Procenat otpada odloženog na kontrolisane deponije (%)
Crna Gora	413	146	35.37%
Grčka	443	386	87.13%
Slovenija	432	362	83.80%
Portugal	454	289	63.66%
Estonija	466	278	59.66%
Litvanija	390	356	91.28%
EU 27	523	220	42.07%

godišnje

Iako se na cijeloj teritoriji Crne Gore otpad stvara svakodnevno, nemaju svi proizvođači otpada pristup uslugama sakupljanja i odvoženja otpada. Na osnovu podataka dobijenih od svih opština u Crnoj Gori, ustanovljeno je da se usluge sakupljanja otpada pružaju uglavnom u centralnim područjima (gradovima, tj.

urbanim područjima), dok se otpad stvoren u ruralnim područjima, tj. selima i malim naseljima, ne sakuplja. Može se procijeniti da usluge komunalnih preduzeća za sakupljanje otpada pokrivaju oko 80% stanovništva, dok se otpad koji proizvodi preostali dio stanovništva, uglavnom sa seoskog područja odlaže na "divljim deponijama".⁶

Procijenjene količine proizvedenog otpada iz Državnog plana upravljanja otpadom (za period 2008-2012. godina) date su u tekstu koji slijedi. Ovaj plan je koristio glavne parametre iz Strateškog master plana za upravljanje otpadom kao osnovu za procjenu količina otpada. Proračuni količina stvorenog otpada zasnivaju se na registrovanom broju rezidentnih ili nerezidentnih stanovnika i iskustvima zemalja koje su slične Crnoj Gori u pogledu ekonomske razvijenosti i upravljanja otpadom. Kako geografska struktura Crne Gore pokazuje bitne razlike, koje su veoma važne u smislu stvaranja, upravljanja, transporta i odlaganja komunalnog otpada, radi utvrđivanja proizvedenih količina otpada, Strateški master plan podijelio je teritoriju Crne Gore na tri regiona:

- **sjeverni region** sa opštinama: Andrijevića, Berane, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Plav, Plužine, Pljevlja, Rožaje, Šavnik, Žabljak;
- **centralni region** sa opštinama: Cetinje, Danilovgrad, Nikšić, Podgorica;
- **primorski region** sa opštinama: Bar, Budva, Herceg Novi, Kotor, Tivat, Ulcinj.

Strateški master plan, posmatrano po regionima, računao je sa sljedećim dnevnim količinama otpada po stanovniku:

- **sjeverni region** 0,6 kg/stanovniku/dan;
- **centralni region** 0,8 kg/stanovniku/dan;
- **primorski region** 0,9 kg/stanovniku/dan.

Udio otpada od turističke djelatnosti razlikuje se zavisno od doba godine i područja na kojem nastaje i u direktnoj je vezi sa brojem noćenja. Ova vrsta otpada se uglavnom proizvodi u jednom razdoblju godine. Saglasno Strateškom master planu, količina otpada koji proizvode turisti iznosi 1,5 kg/turista/dan. Master planom je obuhvaćen i otpad koji proizvode izbjegla i raseljena lica koja trenutno žive u Crnoj Gori (0,25 kg/čovjek/dan).

Saglasno prethodnom, godišnja proizvodnja otpada u Crnoj Gori, po opštinama, utvrđena je saglasno tabeli koja slijedi:

---

⁶ Veoma je teško procijeniti količine otpada koje se trenutno stvaraju u Crnoj Gori. Glavni razlog je odsustvo kvalitetne evidencije. Količine stvorenog otpada značajno se razlikuju od količina sakupljenog, tretiranog i odloženog otpada. Podaci dobijeni od većine opština i njihovih javnih komunalnih preduzeća su uglavnom nedosljedni i nepotpuni dok su metode njihovog predstavljanja neusklađene. Podaci o količinama otpada često su predstavljeni u različitim mjernim jedinicama (težina t/dan i ukupna zapremina - m³/dan).

Tabela 11: Procjena proizvodnje otpada u Crnoj Gori

		Proizvođač otpada				Količine otpada po opštinama (t/god)				
Opština	Region	Stanovništvo	Turisti (noćenja)	Lica na radu u inostran.	Izbjegllice	Lokalno stanovniš.	Turisti (noćenja)	Lica na radu u inostran.	Izbjegllice	Ukupno
Podgorica	Centralni region	169,132	74,169	10,352	12,507	50,532	111	766	1,138	52,547
Nikšić		75,282	35,826	1,522	2,500	22,211	54	113	228	22,606
Cetinje		18,482	39,948	243	140	5,410	60	18	13	5,501
Danilovgrad		16,523	230	119	800	4,899	0	9	73	4,981
		279,419	150,173	12,236	15,947	83,052	225	906	1,452	85,635
Bar	Primorski region	40,037	721,774	5,502	7,191	13,652	1,083	458	654	15,847
Herceg Novi		33,034	1,506,053	1,137	4,000	11,220	2,259	95	364	13,938
Ulcinj		20,290	588,280	6,202	1,360	6,789	882	516	124	8,311
Kotor		22,947	347,023	763	815	7,613	521	63	74	8,271
Budva		15,909	2,319,339	410	2,000	5,411	3,479	34	182	9,106
Tivat		13,630	209,301	510	2,000	4,662	314	42	182	5,200
	145,847	5,691,770	14,524	17,366	49,347	8,538	1,208	1,580	60,673	
Bijelo Polje	Sjeverni region	50,284	9,945	7,015	1,550	11,154	15	389	141	11,699
Pljevlja		35,806	7,921	1,098	700	7,905	12	61	64	8,042
Berane		35,068	2,323	5,922	5,716	8,217	3	329	520	9,069
Rozaje		22,693	1,239	5,003	1,140	5,034	2	278	104	5,418
Plav		13,805	0	7,879	2,000	3,208	0	437	182	3,827
Mojkovac		10,066	5,714	251	235	2,227	9	14	21	2,271
Kolasin		9,949	18,575	104	500	2,225	28	6	46	2,305
Andrijevica		5,785	0	686	1,515	1,408	0	38	138	1,584
Pluzine		4,272	1,075	25	140	948	2	1	13	964
Zabljak		4,204	47,307	39	105	931	71	2	10	1,014
Savnik		2,947	228	34	0	645	0	2	0	647
	194,879	94,327	28,056	13,601	43,902	141	1,557	1,239	46,839	
Ukupno		620,145	5,936,270	54,816	46,914	176,301	8,904	3,671	4,271	193,147

Izvor: Državni plan upravljanja otpadom (za period 2008 – 2012 (Sl. list CG broj 16/08))

Na osnovu procjene iz 2011. godine ukupna količina otpada koja se generiše u Crnoj Gori iznosi oko 262.700 t, dok količina sakupljenog otpada iznosi oko 216.700 t.

Selektivno sakupljanje otpada - Izdvajanje reciklabilnih komponenti:

Prema Zakonu o upravljanju otpadom, proizvođači komunalnog otpada dužni su da odvajaju različite vrste otpada u svrhu reciklaže, prema postupku za odvajanje i sakupljanje otpada propisanom od strane lokalne samouprave. Lokalna samouprava takođe propisuje način, postupke i uslove pružanja usluga čišćenja, sakupljanja i odlaganja otpada iz domaćinstava i poslovnih prostora u kontejnere za otpad ili na drugi način, kao i način sakupljanja i odlaganja kabastog otpada iz domaćinstava, koji se ne može odlagati u kontejnere.

Sistem selektivnog sakupljanja otpada još uvijek nije uspostavljen u Crnoj Gori, osim pilot projekta u okviru kojeg je obezbijeđeno 600 kontejnera za selektiranje određenih vrsta otpada (papir, PET, metal i aluminijumske limenke) na mjestu nastajanja. Jedino su gradovi Herceg Novi i Podgorica, i odnedavno Kotor i Budva, ozbiljnije pristupili ovim obavezama. U 2010. godini Ministarstvo nadležno za poslove zaštite životne sredine sprovelo je tendersku proceduru za nabavku 550 kontejnera za potrebe javnih komunalnih preduzeća u Crnoj Gori, koji su početkom

2011. godine distribuirani svim jedinicama lokalne samouprave. U 2010. godini, izuzev opština Podgorica, Herceg Novi, Kotor i Bar, ostale jedinice lokalne samouprave postigle su zanemarljive rezultate.

Aktivnosti na selektivnom sakupljanju otpada u opštini Herceg Novi započele su još 2002. godine sakupljanjem papira i kartona, a sakupljanje ostalih komponenti otpada započeto je 2006. godine, kada je za ove namjene nabavljeno 280 kontejnera.

U 2009. godini, izuzev opština Podgorica (434 t), Kotor (377 t), Bar (351 t) i Tivat (211t), ostale jedinice lokalne samouprave postigle su zanemarljive rezultate.

U 2010. godini izuzev opština Podgorica, Herceg Novi, Kotor i Bar, ostale jedinice lokalne samouprave postigle su zanemarljive rezultate. U 2010. godini u Herceg Novom selektivno je sakupljeno: papira i kartona 560 t, PET ambalaže 38 t, i metala 150 t. U Kotoru: papira 302 t, plastike 103 t, aluminijske limenke 7 t i Baru: 385 t kartonske i 1,5 t PET ambalaze. U Podgorici je selektivno izdvojen otpad u reciklažnom centru, i to: kartona 177,5 t, papira 50t, plastike 64,8 t PET ambalaže 21,4 t, tetrapak ambalaže 8,4 t, aluminijuma 1,6 t željeza 16 t.

Tokom 2012. godine planirano je da jedinice lokalne samouprave pripreme planove selektivnog sakupljanja otpada u okviru urbanih cjelina, (odrediti lokacije, broj kontejnera, nabavka kontejnera, njihovo postavljanje i početak selektivnog prikupljanja i transporta selektiranog otpada), na način da se do kraja 2012. ovim aktivnostima obuhvate sva područja.

Opasni komunalni otpad stvara se kao rezultat aktivnosti u domaćinstvima i institucijama. Kako se stvaranje ove vrste otpada ne prati posebno, već kao dio ukupno stvorenog komunalnog otpada, nijesu dostupni podaci o godišnjim stvorenim količinama. Na osnovu indikatora korišćenih u zemljama sličnog nivoa ekonomskog razvoja, Strateškim master planom je procijenjeno da je godišnja proizvodnja opasnog komunalnog otpada oko 950 t. I pored principa „zagađivač plaća“, neophodno je da Vlada utvrdi uslove za stvaranje infrastrukture koja je potrebna za obradu opasnog komunalnog otpada kako je zahtijevao industrijski sektor u fazi konsultacija.

Industrijski otpad:

Održivi razvoj u Crnoj Gori nameće, kao izuzetno važno, rješavanje pitanja zbrinjavanja otpada nastalog u proteklom periodu u velikim industrijskim sistemima, kao što su Kombinat aluminijuma Podgorica, Željezara Nikšić, Termoelektrana Pljevlja i dr, kao i otpada nastalog u malim i srednjim preduzećima.

Industrijski otpad obuhvata sve vrste opasnog materijala i nusproizvoda, koji su rezultat posebnih tehnološko-industrijskih procesa. Posmatrano kroz njegov sastav i karakteristike, industrijski otpad nastao kao rezultat proizvodnog procesa u industriji i zanatskom sektoru razlikuje se od komunalnog. Postoji vrlo malo podataka o industrijskom otpadu, a evidencija industrijskog otpada ne vrši se sistematski.

Industrijski otpad po svojim karakteristikama može biti opasni i neopasni. Opasne karakteristike otpada u zakonskoj regulativi u Crnoj Gori identifikovane su u skladu sa Bazelskom konvencijom kao toksičnost, zapaljivost, ekotoksičnost, eksplozivnost, itd.

Proizvođač otpada koji na godišnjem nivou proizvodi više od 200 kg opasnog otpada ili više od 20 t neopasnog otpada dužan je da sačini plan upravljanja otpadom u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom.

Nema pouzdanih podataka o količinama i vrstama otpada koji nastaje u tehnološkim procesima a koji nema svojstva koja bi ga svrstavala u opasni otpad. Ova vrsta otpada nastaje u drvnoj i prehrambenoj industriji, ali i u industriji nemetala i mineralnih proizvoda.

Otpad koji nastaje u poljoprivredi, ribarskoj industriji, proizvodnji hrane, pića i slično, uglavnom se klasifikuje kao komunalni otpad iz domaćinstava.

Opasni industrijski otpad

Period od 1954. do 1984. bio je period brzog industrijskog razvoja Crne Gore. U ovom periodu izgrađeni su značajni industrijski objekti za proizvodnju specijalnog čelika, aluminijuma, aluminijum oksida, boksita, uglja i morske soli koji su izgrađeni uz postrojenja za preradu drveta, metaloprerađu, industriju kože i tekstila, elektro industriju, hemijsku industriju, preradu poljoprivrednih proizvoda itd.

Pad u ekonomskom razvoju tokom 90-ih godina prošlog vijeka rezultirao je veoma nepovoljnim uslovima za industrijsku proizvodnju koji su neumitno doveli do promjene u pravcu ekonomskog razvoja Crne Gore.

Sadašnji principi razvoja Crne Gore zasnovani su na održivoj valorizaciji prirodnih resursa u oblastima turizma, poljoprivrede, šumarstva, drvoprerađu i sl. uz korišćenje savremenih tehnoloških i poslovnih metoda i uvođenje novih, čistijih tehnologija, kako bi se stvorili potrebni preduslovi za održivi razvoj Crne Gore. Ovakva opredjeljenja imaju uticaja i na buduću industrijski razvoj, a samim tim i na potrebe u oblasti upravljanja otpadom.

Shodno tome, kao izuzetno važno, nameće se rješavanje pitanja zbrinjavanja otpada nastalog u velikim industrijskim sistemima. Sa izuzetkom uređenja i rekultivacije zemljišta Rudnika olova i cinka u Mojkovcu, postoje mnogi neriješeni problemi koji se odnose na otpad iz Kombinata aluminijuma Podgorica, Željezare Nikšić, Termoelektrane Pljevlja, Brodogradilišta Bijela itd. kao i otpada nastalog u malim i srednjim preduzećima.

Ovi podaci ukazuju na postojanje ogromnih količina materijala koji se moraju koristiti ili su korišćeni u tehnološkim procesima desetak preduzeća, i koji su uskladišteni na relativno zadovoljavajući način (neki od njih neprihvatljivo dugo vremena) i koji predstavljaju opasni otpad koji su ova preduzeća bila dužna da izvezu i, saglasno međunarodnim ugovorima, transportuju na mjesto njihove finalne obrade.

Nedavno je Crna Gora zaključila ugovor o realizaciji kredita sa Svjetskom bankom, za rješavanje pitanja zagađivanja životne sredine u šest velikih industrijskih postrojenja. Ovim projektom riješiće se i pitanje zbrinjavanja opasnog otpada koji je proteklih decenija proizveden u ovim postrojenjima. Takođe, uradiće se i posebna studija izvodljivosti zbrinjavanja opasnog otpada koji se proizvodi u Crnoj Gori.

Posebne vrste otpada

Vlada Crne Gore usvojila je koncesioni akt kojim se stvaraju pretpostavke za pripremu tenderske dokumentacije i izbor obrađivača istrošenih baterija i akumulatora, otpadnih guma, otpadnih vozila, otpada od elektronskih i električnih proizvoda i otpadne ambalaže. Na taj način očekujemo da će se pitanja tretmana navedenih posebnih vrsta otpada riješiti u skladu sa zakonom, odnosno u skladu sa direktivama EU.

U Koncesionom aktu za davanje koncesija za vršenje poslova preuzimanja, sakupljanja i obrade posebnih vrsta otpada u Crnoj Gori, date su procjene količina posebnih vrsta otpada koje nastaju na godišnjem nivou u Crnoj Gori.

Saglasno projekciji, koja je rađena na osnovu iskustava država članica Evropske unije, procijenjena količina je:

- istrošenih baterija i akumulatora koja godišnje nastaje u domaćinstvima i na sličan način kod pravnih lica je od 0,05 do 0,1 kg/stanovniku ili za cjelokupno područje Crne Gore godišnje najmanje 30 t;
- otpadnih guma koja godišnje nastaje, upotrebom vozila u vlasništvu fizičkih i pravnih lica, je od 6 do 10 kg/stanovniku ili za cjelokupno područje Crne Gore godišnje iznosi najmanje 3.600 t;
- godišnja količina otpadnih vozila se ocjenjuje na oko 30% od vozila koja su godišnje u Crnoj Gori prvi put registrovana, što znači oko 6.000 t otpadnih vozila, ukoliko se godišnje registruje između 12.000 i 18.000 vozila i ako se pretpostavi da je prosječna masa vozila oko 1,3 t;
- otpada od električnih i elektronskih proizvoda koja godišnje nastaje u domaćinstvima i na sličan

način kod pravnih lica je od 7 do 12 kg/stanovniku ili za cjelokupno područje Crne Gore godišnje najmanje 4.200 t; i

- ambalažnog otpada koji godišnje nastaje u domaćinstvima i na sličan način kod pravnih lica je od 80 do 130 kg/stanovniku ili za cjelokupno područje Crne Gore godišnje iznosi oko 46.000 t.

Građevinski otpad i otpad od rušenja

U Crnoj Gori nema dostupnih podataka o količinama građevinskog otpada niti se vrši organizovano sakupljanje. Samo manju količinu ovog otpada sakupljaju i odvoze lokalna komunalna preduzeća (otpad iz domaćinstava). Intenzivna gradnja posljednjih godina, međutim, doprinijela je naglom porastu količina ove vrste otpada što zbog neadekvatnog načina upravljanja postaje sve veći problem. Otpad, uglavnom, uklanjaju izvođači radova koristeći vlastitu mehanizaciju, pri čemu ne izdvajaju korisne frakcije, već pomiješan otpad odvoze do mjesta odlaganja.

U 2010. godini donešen je Pravilnik o postupanju sa građevinskim otpadom, načinu i postupku prerade građevinskog otpada, uslovima i načinu odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada. Državnim planom obavezuju se jedinice lokalne samouprave ili više njih zajedno, da odrede lokaciju za zbrinjavanje građevinskog otpada. Građevinski otpad je potrebno, u što većoj mjeri, preraditi i na taj način izbjeći njegovo trajno odlaganje na određenim lokacijama. Prerada građevinskog otpada vršiče se u postrojenjima za preradu građevinskog otpada. U skladu sa navedenim Pravilnikom potrebno je obezbijediti recikliranje više od 70% građevinskog otpada i dalju preradu ili odstranjivanje ostataka građevinskog otpada kojim nastaju pri recikliranju u postrojenjima za preradu građevinskog otpada.

Medicinski otpad

Medicinski otpad u Crnoj Gori stvara se u javnim zdravstvenim ustanovama, apotekama, ljekarskim ili stomatološkim ordinacijama, privatnoj medicinskoj praksi, itd. U medicinskim ustanovama se produkuju sljedeće vrste otpada: komunalni otpad iz medicinskih ustanova i opasni medicinski otpad.

U Crnoj Gori nijesu dostupni podaci o proizvedenim količinama medicinskog otpada, pa je teško uraditi pouzdane procjene nastalih količina medicinskog otpada na godišnjem nivou.

Prema podacima dobijenim iz Kliničkog centra Crne Gore radi pripreme Nacionalne strategije o upravljanju medicinskim otpadom, ova ustanova proizvodi 722 tone medicinskog otpada godišnje od čega 182 tone opasnog medicinskog otpada ili 25,2%. Klinički centar Crne Gore proizvodi 0,66 kg/krevet/dan opasnog medicinskog otpada odnosno 2,47 kg/krevet/dan medicinskog otpada.

Projekcija količina medicinskog otpada proizvedenog u bolnicama u Crnoj Gori prikazana je u sljedećoj tabeli:

Tabela 12: Količine medicinskog otpada proizvedenog u bolnicama u Crnoj Gori

Vrsta otpada	Broj kreveta	Količina otpada (t/god.)
Opasni medicinski otpad	2.586	623,0
Komunalni medicinski otpad		1.708,4
Ukupno medicinski otpad		2.331,4

Izvor: Nacionalna strategija upravljanja medicinskim otpadom

Na ovu količinu treba dodati otpad koji se stvara u domovima zdravlja i ostalim ustanovama koje proizvode medicinski otpad. Procijenjeno je da je količina medicinskog otpada stvorenog u Crnoj Gori za 50% veća od ove u prethodnoj tabeli, tako da ukupne procijenjene količine medicinskog otpada koji se stvara u Crnoj Gori iznose 3496,5 t/godišnje, ili 874 t/godišnje opasnog medicinskog otpada.

Najveći dio ovog otpada je infektivan, i iz tog razloga, prolazi kroz termičku obradu u Kliničkom centru i

nekim javnim zdravstvenim ustanovama.

Vlada Crne Gore je na sjednici od 04.03.2010. godine usvojila Koncesioni elaborat za upravljanje medicinskim otpadom u Crnoj Gori, nakon čega je 01.04.2010. godine objavljen Međunarodni poziv za finansiranje, izgradnju i upravljanje medicinskim otpadom u Crnoj Gori prema ugovoru o koncesiji.

Ugovor sa crnogorsko-slovenačko-italijanskim konzorcijumom (ECO MEDICO i OMPeco) potpisan je 29.06.2011. godine i u 2012. godini očekuje se instaliranje postrojenja za obradu medicinskog otpada.

Koncesionar je u obavezi da razvrsta, na mjestu nastanka, sakupi i obradi sav medicinski otpad nastao u zdravstvenim ustanovama. Obradeni otpad će biti sterilisan i samljeven, odnosno doveden u stanje kada zadovoljava sve uslove za odlaganje na deponiju, što će neutralizovati rizik po životnu sredinu i zdravlje ljudi zbog neadekvatne obrade ove vrste otpada. Predviđeno je da se oprema za obradu medicinskog otpada najprije postavi u bolnicama u Beranama, Podgorici, Nikšiću i Baru, a zatim i u drugim gradovima.

Kanalizacioni mulj iz postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda

Trenutno, Crna Gora ima postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda u Podgorici (za 100.000 ekvivalent stanovnika) i Mojkovcu (za 5.250 ekvivalent stanovnika), uz tri mala postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda izgrađenih za potrebe zaštite Skadarskog jezera. Količina kanalizacionog mulja koja se proizvede u ovim postrojenjima iznosi 26.3 tona dnevno. Kako je planirano da se izgradi postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda za svaki grad u Crnoj Gori, godišnja proizvodnja kanalizacionog mulja će biti značajno veća.

Institucionalni kapacitet

Uopšte, kapaciteti jedinica lokalne samouprave i javnih preduzeća odgovornih za poslove vezane za upravljanje otpadom su faktor koji ograničava uspješno sprovođenje Plana. Međutim, mora se primijetiti da su neke jedinice lokalne samouprave učinile vidne napore i pozitivne korake kako bi poboljšale stanje u ovoj oblasti. Kako bi se promijenili postojeći stavovi i kod proizvođača otpada (uključujući i građane) i pravnih lica koja obavljaju poslove upravljanja otpadom neophodno je osmisliti i sprovesti medijske kampanje koje će omogućiti prepoznavanje obaveza i dužnosti svih za poboljšanje stanja u ovoj oblasti. Agencija za zaštitu životne sredine i PROCON su već preduzeli dio aktivnosti u upravljanju otpadom, stvarajući neophodne preduslove za snažnije sprovođenje propisa i efikasnije obezbjeđivanje i realizaciju zajmova i nepovratnih sredstava i pomoći od međunarodnih finansijskih institucija i organizacija.

Uz to, veoma mali broj opština je pripremio opštinske planove upravljanja otpadom. Do sada su to učinile Podgorica, Nikšić, Herceg Novi, Tivat, Andrijevica, Bar, Žabljak, Berane, Kotor, Danilovgrad, Plužine i Pljevlja. Ministarstvo održivog razvoja i turizma radi na reviziji planova za opštine Ulcinj, Kolašin, Bijelo Polje, Mojkovac, dok opštine Rožaje, Šavnik, Cetinje, Plav i Budva još uvijek nijesu donijele svoje planove upravljanja otpadom. Jedinice lokalne samouprave koje još nijesu donijele te planove moraju da učine dodatne napore i donesu svoje planove upravljanja otpadom, što će harmonizovati planirane aktivnosti sa državnim planom i definisati izvore finansiranja i dinamiku realizacije.

B. Postrojenja za obradu otpada

Komunalni otpad

Poslovi upravljanja komunalnim otpadom su u nadležnosti lokalnih samouprava. U skladu s tim, sakupljanje komunalnog otpada vrše javna komunalna preduzeća saglasno odlukama o osnivanju kojima je određen nivo i obim pružanja usluga, kao i način formiranja cijene usluga. Oko 80% stanovništva je pokriveno organizovanim sistemom sakupljanja i odlaganja komunalnog otpada. Relativno male količine otpada koje proizvodi preostalo stanovništvo, koje uglavnom živi u selima i malim naseljima, odlaže se na nelegalna odlagališta (crne tačke).

Odlaganje otpada

Sakupljeni komunalni otpad odmah se transportuje na zvanična lokalna odlagališta gdje se odlaže bez

predtretmana. Jedini izuzetak je bio otpad sakupljen na teritoriji opština Kotor, Budva i Tivat, koji je odlagan na privremenu sanitarnu deponiju Lovanja do kraja 2007. i otpad sakupljen na teritoriji opština Danilovgrad i Podgorica koji se odlaže na sanitarnu deponiju Livade u Podgorici. Od 2008, nakon zatvaranja deponije Lovanja, otpad iz opština Kotor, Budva i Tivat odlaže se na deponiji u Podgorici, kao i otpad sakupljen u opštini Bar, čije zvanično odlagalište je zatvoreno naredbom inspekcije zbog neadekvatnog rada.

Tabela 13: Postojeće lokacije za odlaganje otpada

Kategorija	Kriterijum	Lokacija
1	Regionalna sanitarna deponija potpuno opremljena drenažnim sistemom i podlogom sa folijom; sistemima za praćenje i kontrolu fitrata i gasa na deponiji	Livade, Podgorica za Podgoricu, Danilovgrad i Cetinje (do izgradnje regionalnih sanitarnih deponija otpad iz opština Budva, Kotor i Tivat će takođe biti odlagan na ovu deponiju)
2	Ograđena (ograda, rampa, čuvar, pokrivanje otpada)	Žabljak, Rožaje
3	Pokrivanje otpada	Pljevlja, Nikšić
4	Ograđena, rampa, čuvar	Andrijevisa, Herceg Novi
5	Nezaštićena lokacija, periodično ili stalno spaljivanje otpada	Ulcinj, Plužine, Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Šavnik i Plav (dvije deponije - za grad Plav i naselje Gusinje)

Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom sve opštine su bile dužne da pripreme i dostave Ministarstvu listu nereguliranih odlagališta na svojoj teritoriji. Prema dobijenim podacima, u Crnoj Gori postoji 155 odlagališta čiji je kapacitet manji od 100m³, 68 odlagališta kapaciteta od 100 do 1000m³ i 50 odlagališta kapaciteta većeg od 1000m³. U tabeli koja slijedi dat je pregled odlagališta po opštinama na kojima javna komunalna preduzeća odlažu ili su odlagala sakupljeni komunalni otpad.

Tabela 14: Odlagališta po opštini i lokaciji
Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Opština	Odlagalište	Region	Napomena	
Podgorica	Čemovsko polje	Centralni	sanirano	
Nikšić	Mislov Do			
Nikšić	Mislov Do II			
Danilov grad	nema			
Cetinje	Vrtijeljka			
Bar	Komorča (Plav)	Primorski		
Herceg Novi	Dugunja			
Ulcinj	Kručje			
Kotor 1	Vrmac		sanirano	
Kotor 2	Trešanjski mlin		lokacija za novu	
Kotor 3	Lovanja III		privremena lokacija	
Kotor 4	Metkova voda		sanirano	
Budva	Petrovac		sanirano	
Tivat 1	Grabovac		prekriveno zemljom	
Tivat 2	Karlardova		prekriveno zemljom	
Tivat 3	Lovanja I		sanirano	
Tivat 4	Lovanja II		sanirano	
Bijelo Polje	Kumanica		Sjeverni	
Pljevlja 1	Jagnjilo I			
Pljevlja 2	Jagnjilo II			
Berane	Budimlja			
Rožaje	Njeguš			
Plav 1	Komarica			
Plav 2	Gusinje			
Mojkovac	Podbišće			
Kolašin	Baković			
Andrijevica	Sučeska			
Plužine	Gradac			
Žabljak	Klještina			
Šavnik	Šavnik			

Reciklaža

Slijedeći princip hijerarhijskog upravljanja otpadom, Zakonom o upravljanju otpadom je utvrđeno da se sve komponente otpada koje se mogu reciklirati izdvoje prije konačnog odlaganja. U skladu s tim, uz izgradnju regionalnih deponija planirana je izgradnja regionalnih centara za obradu otpada uz regionalne deponije.

Trenutno, izuzev Centra za obradu otpada u Podgorici, Crna Gora još uvijek nema većih kapaciteta za prethodnu preradu i preradu otpada.

U Glavnom gradu Podgorici u septembru 2010. godine pušten je u rad centar za reciklažu/selektiranje otpada, kapaciteta 90.000 t godišnje neselektiranog komunalnog otpada, i linija za tretman otpadnih vozila. Nakon prethodne prerade otpada pojedine komponente otpada se izdvajaju i baliraju prije njihovog transporta u reciklažne centre van Crne Gore.

Planom upravljanja otpadom za prostor Glavnog grada Podgorica za period 2008-2012, predviđena je izradnja osam reciklažnih dvorišta (šest u glavnom gradu i po jedan u gradskim opštinama Golubovci i Tuzi). Do sada je izgrađeno jedno reciklažno dvorište na teritoriji Glavnog grada.

Transfer stanicu koja se nalazi na prostoru nekadašnje sanitarne deponije Lovanja trenutno koriste opštine Kotor i Tivat.

U 2006, opština Herceg Novi je započela selektivno sakupljanje otpada (polietilena, PET, papira, aluminijumskih limenki) koji se tretira u reciklažnoj stanici malog kapaciteta prije preuzimanja na dalji tretman od strane trećih lica. U julu 2009. godine otvoreno je i postrojenje za reciklažu radi selektivnog sakupljanja

papira i kartona, stakla, PET ambalaže, čvrstog polietilena, kablova i metala, obuće i odjeće, guma, aparata za domaćinstvo, elektronskog otpada, otpadnog namještaja i drveta, otpadnog jestivog ulja, otpadnih motornih ulja i akumulatora i baterija.

Kompostiranje i spaljivanje otpada

U Crnoj Gori nema postrojenja za kompostiranje i spalionica otpada.

Industrijski i opasni otpad

U Crnoj Gori ne postoje posebne deponije ili postrojenja za tretman industrijskog i opasnog otpada koje bi obavljale ovu aktivnost u skladu sa propisima i standardima Evropske unije.

Uz to, većina opština nije odredila lokacije za odlaganje građevinskog (inertnog) i medicinskog otpada. Nekoliko bolnica koristi opremu malog kapaciteta za spaljivanje ili neutralizaciju posebnih vrsta medicinskog otpada.

Prema crnogorskim propisima, svaki proizvođač otpada mora obezbijediti pravilno upravljanje proizvedenim otpadom u skladu sa propisima i planovima upravljanja otpadom, na način koji odobri nadležni organ lokalne samouprave ili državni organ, u zavisnosti od vrste otpada.

C. Implementacija planskih dokumenata u oblasti otpada

Strateški master plan za upravljanje otpadom predviđa regionalni koncept odlaganja otpada. Glavni ciljevi ovog koncepta odnose se na racionalno korišćenje prostora kao ograničenog resursa i smanjenje ukupnih troškova tretmana otpada, tj. optimizaciju prostornih i ekonomskih parametara. Realizacija ovog strateškog planskog dokumenta odvija se kroz realizaciju Državnog plana upravljanja otpadom u Crnoj Gori. Ovaj petogodišnji plan zasniva se na Master planu i precizira investicije koje su neophodne u ovom sektoru:

Tabela 15: Investicije u sektoru otpada

Ukupne investicije potrebne u sektoru upravljanja otpadom	€
Vrijednost opreme za sakupljanje otpada	8.307.580
7 regionalnih deponija	71.950.000
Reciklažni centri	8.000.000
Oprema za selektivno sakupljanje otpada	16.816.970
Sanacija postojećih odlagališta	4.091.850
UKUPNO	109.166.400

Interni izvor

Prema Strateškom master planu, uz postojeću deponiju u Podgorici, u toku 2011. počela je izgradnja deponije u Baru, u toku 2012. bi trebalo da počne izgradnja u opštinama: (I) Kotor, Tivat, Budva i Herceg Novi, (II) Nikšić, Šavnik i Plužine, (III) Bijelo Polje, Kolašin i Mojkovac, (IV) Bijelo Polje, Kolašin i Mojkovac i (V) Berane, Andrijevica, Plav i Rožaje, dok se u 2013. očekuje izgradnja u Pljevljima i Žabljaku.

Priprema projektne dokumentacije (detaljnih projekata) za izgradnju pomenutih deponija je u toku (v. sljedeću tabelu), u skladu sa Strateškim master planom za upravljanje otpadom. Shodno nadležnostima propisanim Zakonom o upravljanju otpadom, Ministarstvo održivog razvoja i turizma priprema godišnje izvještaje o sprovođenju Državnog plana upravljanja otpadom.

Generalno posmatrano, situacija u upravljanju otpadom u Crnoj Gori poboljšala se u posljednjem izvještajnom periodu (godina 2010). Međutim, još uvijek postoji veliki broj problema i otvorenih pitanja koja se hitno moraju rješavati.

Tabela 16: Područja sa kojih se sakuplja otpad: međuopštinske deponije koje će se izgraditi

Opština	Područje sa koga se sakuplja otpad	Obuhvaćeno stanovništvo	MFI koja je obezbijedila kreditna sredstva	Dio projekta kofinansiran od strane MFI	Trenutni status
Bar	Bar, Ulcinj	60.000	Svjetska banka	Izgradnja Faze I	<ul style="list-style-type: none"> - Vrijednost projekta. Faza I – 4,13 mil. EUR. - Pripremljena i revidirana studija izvodljivosti; pripremljen elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, uključujući i pribavljenu saglasnost; - Izvođač radova je izabran po osnovu ugovora za projektovanje i izgradnju. - Očekuje se da radovi budu završeni do sredine 2012.godine
Berane	Berane, Plav, Andrijevića, Rožaje	76.000	Nije definisano	-	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena i revidirana studija izvodljivosti; - Odobren elaborat procjene uticaja na životnu sredinu. - Pripremljen Glavni projekat;
Kotor	Budva, Kotor, Tivat	52.000	Nije definisano	-	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena i revidirana studija izvodljivosti; - Pripremljen elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, uključujući i pribavljenu saglasnost; - Priprema i revizija Glavnog projekta je u završnoj fazi; - Potrebna finansijska sredstva: 13,3 mil. EUR (Faza I 7,2 mil. EUR i Faza II 6,1 mil. EUR)
Herceg Novi	Herceg Novi	33.000	Nije definisano	-	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena i revidirana studija izvodljivosti; - Urađen je prostorno-planski dokument;
Bijelo Polje	Mojkovac, Bijelo Polje, Kolašin	70.000	Nije definisano	-	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena i revidirana studija izvodljivosti; - Odobren elaborat procjene uticaja na životnu sredinu - Glavni projekat je dostavljen Komisiji za reviziju;
Nikšić	Nikšić, Plužine, Šavnik	82.000	EIB	Cijeli projekat	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena i revidirana studija izvodljivosti; - Odobren elaborat procjene uticaja na životnu sredinu. - Priprema i revizija Glavnog projekta je u završnoj fazi; - Potrebna finansijska sredstva: 17,4 mil. EUR (Faza I 9.6mil. EUR,) (Faza II 7.4mil. EUR)
Pljevlja	Pljevlja, Žabljak	40.000	EIB	Nije definisano	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena je Studija za izbor lokacije za regionalnu deponiju za opštine Pljevlja i Žabljak u junu 2009; - Izrada studije izvodljivosti i EIA u toku.
Podgorica	Podgorica, Cetinje, Danilovgrad	204.000	EIB	Postrojenje za tretman ocjernih voda	<ul style="list-style-type: none"> - Izgrađeni su deponija i reciklažni centar; - Usluge deponije, uz Glavni grad Podgoricu koristi i opština Danilovgrad - Izrađena tenderska dokumentacija za izgradnju postrojenja za tretman ocjernih voda
UKUPNO		572.000			

Izvor: Plan upravljanja otpadom

Iako je izgradnja deponija planirana da počne 2009. godine, ograničeni finansijski i kadrovski potencijali opština odložili su pripremu neophodne tehničke dokumentacije, i Ministarstvo održivog razvoja i turizma je preuzelo obavezu pružanja pomoći u obezbjeđivanju sredstava i koordinaciji projektnih aktivnosti. Otpočela je izgradnja regionalne deponije u Baru, a očekuje se da će izgradnja centara za obradu otpada u Nikšiću i Beranama otpočeti sredinom 2012. godine. Ministarstvo održivog razvoja i turizma namjerava da u 2012. godini posveti posebnu pažnju pripremi projektne dokumentacije za uređenje i rekultivaciju postojećih odlagališta.

U pogledu iznosa nedostajućih sredstava za realizaciju gotovih projekata za izgradnju pomenutih centara za tretman otpada (uključujući regionalne sanitarne deponije, potrebnu infrastrukturu, jedinice za reciklažu, transferne stanice,...) u prvoj fazi (period 2008-2012) će biti potrebno najmanje 61,6 mil. €.

U izvještajnom periodu za 2009. godinu, Ministarstvo održivog razvoja i turizma postiglo je značajne rezultate u aktivnostima obezbjeđivanja sredstava za realizaciju projekata iz oblasti upravljanja otpadom. Do sada stečena iskustva ukazuju na potrebu uspostavljanja koordinacionih struktura koje bi povezivale Ministarstvo održivog razvoja i turizma, lokalne uprave i međunarodne finansijske institucije, dostupne fondove EU, kao i nadležne

institucije zemalja sa kojima je ostvarena bilateralna saradnja.

Zajedno sa Ministarstvom finansija, pripremljen je i potpisan ugovor sa Evropskom investicionom bankom za realizaciju projekata iz oblasti upravljanja otpadom vrijedan 27 miliona €. Uz to, Svjetska banka će obezbijediti finansiranje ukupnog potrebnog iznosa za izgradnju deponije u Baru. Ministarstvo održivog razvoja i turizma planira, izradom Zakona o komunalnim djelatnostima i poštujući posebnu prirodu djelatnosti koje se vrše u javnom interesu, da uspostavi jasne odnose koji će stvoriti preduslove za korišćenje ovih mogućnosti. Biće neophodno i realizovati nove modele kao što su koncesije i privatno-javna partnerstva.

Zatvaranje nesanitarnih odlagališta u Crnoj Gori

Za 10 neuređenih odlagališta na kojima je odloženo više od 1000 m³ otpada identifikovane su mjere za sanaciju i zatvaranje orijentisane ka smanjenju i sprečavanju ekološkog rizika od nekontrolisanog odlaganja otpada na trenutnim lokacijama u cilju zaštite zdravlja ljudi, smanjenja negativnih uticaja na životnu sredinu, zaštitu resursa vode za piće i povećanja higijenskih standarda. U skladu sa Državnim planom upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period od 2008-2012. godine, predviđeno je da je za sanaciju istih potrebna izrada odgovarajuće tehničke dokumentacije. Shodno Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za OPRR preporučeno je da se razmotri pošumljavanje kao vid sanacije i korišćenja obnovljivih materijala dobijenih takvom aktivnošću. Takođe, predlaže se podsticanje javnosti i nevladinog sektora da daju svoj doprinos u sanaciji nesanitarnih odlagališta. Međutim, zbog nedostatka finansijskih sredstava prouzrokovanim budžetskim rezovima u okviru revidovanog MIFF 2012-2013 projekat zatvaranja i sanacije nesanitarnih odlagališta neće se finansirati kroz ovaj Operativni program već će se nastojati da se obezbijede alternativni izvori finansiranja.

3.2. Komponenta saobraćaja

3.2.1. Opšte stanje saobraćaja u Crnoj Gori

Poput drugih država u regionu, sektor saobraćaja suočava se sa značajnim teškoćama koje ograničavaju dostupnost i mobilnost na nacionalnom nivou i prema susjednim zemljama. Uz to, Crna Gora se suočava i sa **topografskim ograničenjima koja imaju direktan uticaj na rast investicionih troškova i troškova održavanja u sektorima željezničkog i drumskog saobraćaja. Nerazvijena mreža puteva i autoputeva, problemi koji postoje u željezničkoj infrastrukturi i voznim sredstvima, nedovoljno efikasno organizovano funkcionisanje aerodroma,** nedovoljna raspoloživost iskusnog i visokostručnog kadra i potrebna poboljšanja u oblasti sigurnosti i kvaliteta usluga, dio su liste problema identifikovanih u ovom sektoru.

Tokom proteklih godina, naponi su bili usmjereni na unapređenje pravnog okvira, započinjanje stukturalnih reformi kako bi se odvojila infrastruktura od operative pored **rješavanja najurgentnijih problema na saobraćajnoj infrastrukturalnoj mreži** (uglavnom putnoj i od skora željezničkoj). Ipak, potrebe koje treba sagledati su velike, a finansijska sredstva potrebna da se riješe sva postojeća uska grla i propadanje infrastrukture mnogo su veća od sopstvenih, ograničenih sredstava. U tom smislu, Crna Gora je već počela sa promovisanjem privatno-javnih partnerstava, koncesionih ugovora, bankarskog finansiranja i doprinosa međunarodnih donatora, kako bi bila u mogućnosti da odgovori na tolike potrebe za investicijama.

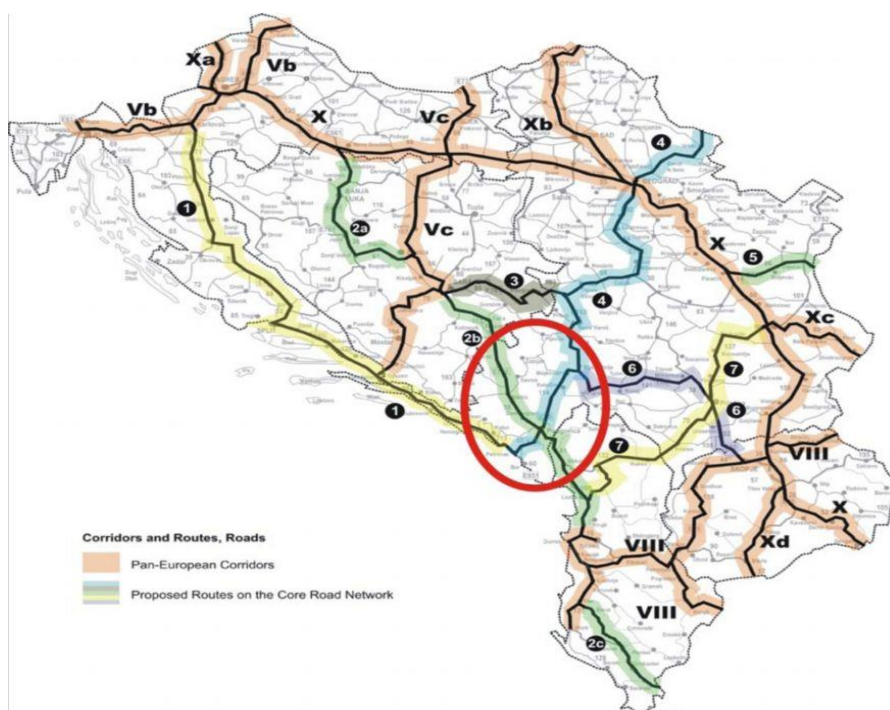
Tokom 90-tih, definisani TEN koridori nisu uključivali direktnu vezu preko Crne Gore. Glavni koridori su definisani kako bi se uspostavile bolje saobraćajne veze između centralne i istočne Evrope, promovisala povezanost sa Balkanom i poboljšao pristup Jadranskom moru, Sredozemnom i Crnom moru. Koridori koji će biti potencijalni konkurenti ovom koridoru su:

1. Koridor X: Salzburg-Beograd-Solun
2. Koridor Vb: Rijeka-Zagreb-Budimpešta
3. Koridor Vc: Ploče-Sarajevo- Budimpešta
4. Koridor VIII: Drač-Tirana-Skoplje-Sofija

Ipak, u 2004, nova studija saobraćaja na Balkanu predviđela je dalji razvoj Saobraćajnog sistema Jugoistočne Evrope: Osnovnu REBIS mrežu⁷. Predložena veza Bar-Podgorica-Beograd, kao pravac koridora br. 4 svakako bi obezbijedila bolji pristup TEN-u.

Crna Gora je posvećena i radu sa Regionalnim sekretarijatom za praćenje transporta u Jugoistočnoj Evropi (SEETO) kako bi definisala prioritete u poboljšanju saobraćajne infrastrukturne mreže. Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore predstavlja listu glavnih prioriteta koji su identifikovani na osnovu selekcionih kriterijuma koji su usklađeni među zemljama a koje je utvrdio SEETO.

Slika 2: TEN i Osnovna regionalna saobraćajna mreža Jugoistočne Evrope

Izvor: *Strategija razvoja saobraćaja 2008, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva*

U periodu od trideset godina nije bilo investicija u željeznički saobraćaj, do 2002. godine kada je realizovana prva investicija. U ovom periodu, puno više novca uloženo je u putnu infrastrukturu nego u željezničku. Prema strategiji razvoja saobraćaja Crne Gore, cilj je da se promoviše siguran i bezbjedan saobraćaj. Imajući u vidu da je infrastruktura u najgorem stanju u čitavoj zemlji u poređenju sa drugim vidovima saobraćaja, ovo je prepoznato kao ključni prioritet. Uz investicije koje smo imali proteklih nekoliko godina u željezničku infrastrukturu, potrebne su dodatne investicije jer je nivo investicija u željezničku infrastrukturu još uvijek niži od drugih vidova saobraćaja. Prema stavovima i zahtjevima EK da se promoviše vid saobraćaja koji je najprihvatljiviji za životnu sredinu, bili smo fokusirani na investicije u željezničku infrastrukturu. S obzirom na to da je jedina putnička željeznička linija koja se koristi u zemlji (pruga Nikšić-Podgorica još uvijek nije završena i finansira se kreditima Češke izvozne banke i EBRD), pruga Bar-Vrbnica izabrana je za podršku u okviru ovog OPRR IPA.

Crna Gora ima **moćnost da promoviše vezu Bar-Beograd kao kombinovan pomorsko-željeznički saobraćaj** kako bi se otvorio pristup ka zaleđu Balkana i Jugoistočne Evrope, i stekla konkurentna prednost u

⁷ Memorandum o razumijevanju o razvoju osnovne regionalne saobraćajne mreže Jugoistočne Evrope potpisan je u Luksemburgu 11. juna 2004. godine, dok je Aneks za željeznički saobraćaj u Jugoistočnoj Evropi potpisan u Tirani 4. decembra 2007. godine.

odnosu na već uspostavljene alternative TEN koridora kroz Hrvatsku, Bosnu ili Albaniju.

Projekat autoputa Bar-Boljare ključni je element naše strategije pristupanja EU jer će omogućiti potpunu integraciju naše zemlje u Evropu. Projekat je veoma važan i zbog povezivanja zemlje jer će omogućiti da se sjeveroistočni regioni povežu sa primorjem preko našeg glavnog grada. Konačno, projekat će omogućiti našoj ključnoj Luci Bar da se u potpunosti poveže sa ostalim evropskim koridorima i da bolje opslužuje Kosovo i Srbiju, čime će se dodatno olakšati otvaranje ovog dijela Zapadnog Balkana i doprinijeti ekonomskoj i političkoj stabilnosti u regionu.

Autoput Bar-Boljare ima jasnu stratešku ulogu u osnovnoj regionalnoj mreži. Povezaće glavni grad države i važnu turističku destinaciju sa drugim glavnim gradovima i ekonomskim centrima u regionu, obezbjeđujući infrastrukturu za brzo, bezbjedno i pouzdano putovanje.

Stav o Sveobuhvatnoj mreži SEETO (www.seetoint.org)

Slika 3: Prioritetna dionica Smokovac-Mateševu MONRD045

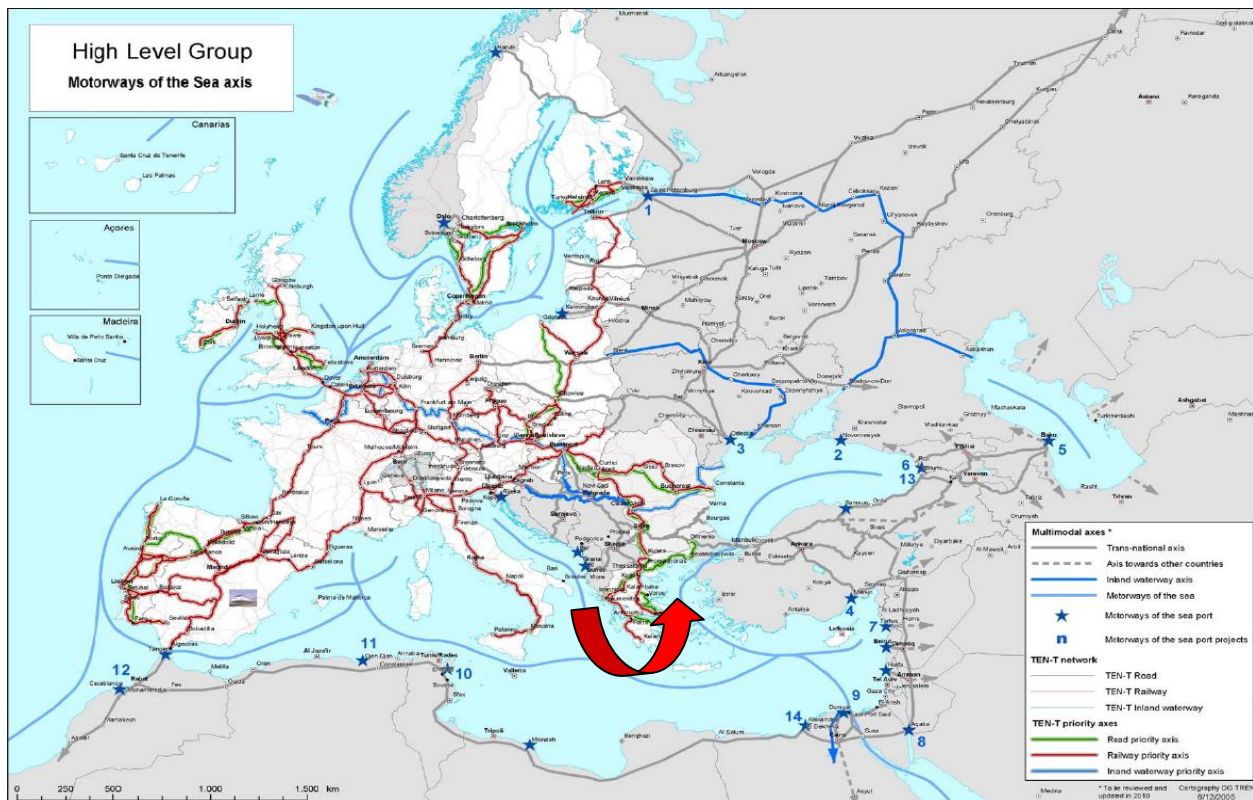
Interni izvor

Glavni izazov za crnogorsku saobraćajnu infrastrukturu je poboljšanje pristupa ka susjednim zemljama i iz njih, pa tako i svjetskom tržištu i ekonomiji. Činjenica je da se postojeće veze moraju poboljšati kako bi se omogućila veza sa koridorima TEN-T, ovim postojećim putem od juga prema sjeveru prođe najveći broj automobila u Crnoj Gori.⁸ Istovremeno to je i put koji je izuzetno rizičan na nekim dionicama, kao što je dionica od Podgorice do Kolašina, koja prolazi kroz kanjon rijeke Morače. Zbog terena, dubokih kanjona i nepristupačnosti, i pored svih napora da se poboljša stanje puta izgradnjom treće trake, zaustavne trake, sanacijom klizišta i izgradnjom zaštitnih galerija, to je još uvijek veoma rizičan put na kojem je izgubljeno hiljadu života, a zastoji su brojni i obično dugo traju. Budući da je to put koji je povezao južne i centralne djelove države sa sjeverom i da predstavlja jedinu vezu između Crne Gore i susjedne Srbije, jasno je da moramo hitno izgraditi kvalitetnu alternativu koja će konačno i zauvijek riješiti mnoge probleme koje donosi takav put. Koncept

⁸ Proces će se sprovesti u dvije faze. U prvoj fazi obaviće se studija tehničkih opcija kojom će se uporediti - iz tehničke, ekonomske, finansijske, ekološke i socijalne perspektive – različite trase i projektantski standardi za cjelokupnu dionicu Rute IV SEETO. Ova prva faza mogla bi se podržati iz sredstava WBIF. Dogovoreno je da će EIB angažovati konsultanta u bliskoj budućnosti koji će pomoći Vladi CG da pripremi projektni zadatak/budžet za taj posao kao i odgovarajuću projektnu aplikaciju za WBIF, koja će biti podnesena septembra 2011. Studija treba da započne početkom 2012. godine i mogla bi trajati od 3 do 6 mjeseci. Zavisno od nalaza studije tehničkih opcija i nakon što Vlada CG preispita svoju strategiju nabavki, u drugoj fazi možda će se morati pripremiti detaljniji projekat i analiza uticaja na životnu sredinu za jednu ili više dionica. Ova faza imala bi za cilj da se pripremi novi set tenderske dokumentacije kao i da se pribave potrebne saglasnosti iz oblasti zaštite životne sredine i da se završi sva potrebna eksproprijacija zemljišta. Ova pripremna aktivnost u drugoj fazi mogla bi se takođe eventualno finansirati iz sredstava WBIF što bi moglo biti predmet posebne aplikacije u toku 2012. godine. Finansijski plan za svaku naknadnu realizaciju projekta takođe bi trebalo pažljivo razmotriti i utvrditi prije bilo kog novog tendera za radove. Komisija je naglasila da je važno da Vlada CG usvoji integrisan pristup u sektoru saobraćaja. - Put Ruta IV SEETO. Razvoj u Crnoj Gori - sastanak predstavnika Crne Gore, Evropske komisije i Evropske investicione banke, Brisel, 31. maj 2011, ZAKLJUČCI.

pomorskih autoputeva (MoS)9 ima za cilj poboljšanje postojećih odnosno uvođenje novih integrisanih intermodalnih logističkih lanaca zasnovanih na pomorskom saobraćaju sa kvalitetnim pomorskim vezama koje će povezati ograničen broj odabranih luka koje se nalaze na strateškim tačkama evropskih obala. Ovi lanci će biti održiviji, i biće komercijalno efikasniji, pružajući redovne i kvalitetne alternative drumskom saobraćaju i omogućavajući znatno modalno preorjentisanje teretnog saobraćaja sa zakrčenih puteva na ključne kombinovane“kopneno-pomorske rute”.

Imajući u vidu da je Luka Bar glavna crnogorska trgovačka luka u kojoj se obavlja više od 95% svih lučkih djelatnosti u zemlji, biće uključena u projekat „pomorskih autoputeva“. Luka Bar posjeduje značajne konkurentne prednosti u odnosu na luke Sjevernog Jadrana, skraćujući vrijeme tranzita i stvarajući uštede u troškovima pomorskog transporta.

Slika 4: Strateška transportna pozicija Luke Bar

Interni izvor

Integrirana sa željezničkom prugom Beograd-Bar i drumskom mrežom saobraćajnica, Luka predstavlja veoma značajnu kariku u lancu intermodalnog transporta. Pozicioniranje Luke Bar kao luke od regionalnog značaja u domenu pružanja usluga pretovara i skladištenja tečnih i rasutih tereta, Ro-Ro i putničkog transporta, jedan je od prioriteta Luke.

„Pomorski autoputevi“ će poboljšati pristup tržištima širom Evrope i rasteretiti preopterećeni putni sistem Jadrana i EU. U vezi sa konceptom „pomorskih autoputeva“ moraće se potpunije iskoristiti ne samo pomorski transportni resursi, već i potencijal željeznice i unutrašnjih plovnih puteva, kao dio integrisanog transportnog lanca.

9 Lista luka „pomorskog autoputa“: Albanija – Luka Drač, Alžir – Luka Djen-Djen, Hrvatska – Luka Rijeka, Egipat – Luka Aleksandrija, Gruzija – Luka Poti i Batumi, Izrael – Luka Haifa, Jordan – Luka Akaba, Libija – Luka Misrata, Maroko – Luka Kazablanka, Crna Gora – Luka Bar, Norveška – Luka Narvik...Izveštaj Visoke grupe kojom je predsjedavala Loyala de Palacio. Novembar 2005.

Jadranski pomorski autoput je zajednički projekat ministarstava saobraćaja svih jadranskih država koji ima za cilj stvaranje jedinstvenog i zajedničkog strateškog razvojnog dokumenta za razvoj sistema „pomorskih autoputeva“. Master plan za Jadranski pomorski autoput je regionalni segment Master plana za Istočnomediteranski pomorski autoput koji je strateški dokument Evropske komisije i smjernica za buduće razvojne aktivnosti. Sve jadranske zemlje će, implementacijom ovog projekta, dobiti, po prvi put, zajedničku razvojnu strategiju u oblasti saobraćaja. Podsticanjem i sprovođenjem sistema „pomorskih autoputeva“ u regionu, modalno preorjentisanje sa puteva na intermodalnost se maksimalno stimuliše, a to ima za rezultat smanjenje zagađenja, preopterećenosti drumskog saobraćaja i razvoj privrede. Ovo je, konačno, konkretan rezultat ovog projekta. Nadalje, kao rezultat projekta, mreža eksperata i organa (ministarstva saobraćaja i fakulteti) koja će se formirati kroz ovaj inovativan pristup u okviru zajedničkog sprovođenja projekta i koja će u budućnosti biti generator zajedničke saradnje i koordinacije u saobraćaju Jadrana, donijeće dodatne koristi.

3.2.2. Drumski saobraćaj

Putnu mrežu u Crnoj Gori čini gusta mreža puteva u dužini od 7404 km, od kojih je 4925 km asfaltnih puteva. Od ukupno 1847 km nacionalnih i regionalnih puteva, 92% je asfaltirano. Kako je prikazano u sljedećoj tabeli, Crna Gora ima umjereno veliku gustinu mreže puteva u poređenju sa zemljama EU i zemljama kandidatima, osim u broju kilometara autoputeva, kojih u ovom trenutku nema.

Tabela 17 : Poređenje gustine putne mreže (2007. godina)

Izvor: 1) Monstat; ostali podaci Eurostat

Država	Km puta / 1000 km ²	Km autoputa / milion stanovnika
Crna Gora	356.57	0.0
Hrvatska	186.5	215.9
Litvanija	911.0	91.3
Slovačka	76.4	60.6
Austrija	282.5	204.8
Poljska	498.3	17.4
Rumunija	149.2	13.0
Bugarska	-	54.3

Uz starost mreže puteva, glavni problemi u ovom sektoru posljedica su nepovoljnog reljefa (zbog koga je potrebno više od 300 mostova i 100 tunela na cijeloj teritoriji) čime se povećavaju kako troškovi održavanja zbog teže dostupnosti, tako i visoki nivoi investicija potrebnih za izgradnju nove infrastrukture. Brojna saobraćajna uska grla i kritične tačke ili neadekvatna kontrola težine tereta u teretnom saobraćaju koja doprinosi propadanju kolovozne konstrukcije neki su od urgentnih problema koji se trenutno sagledavaju kako bi se poboljšala efikasnost i bezbjednost putne mreže.

Tokom posljednjih godina, putna mreža modernizovana je završetkom rehabilitacije i modernizacije nekoliko dionica putnih pravaca. Naročito, uklonjeno je nekoliko kritičnih identifikovanih crnih tačaka. U narednim godinama, Vlada će učiniti veoma važan napor izdvajanjem 100 miliona € za četiri godine za izgradnju autoputa Bar-Boljari koji povezuje Podgoricu sa obalom na jugu i granicom Srbije na sjeveru.

Sezonska frekventnost takođe ima određen uticaj na drumski saobraćaj. U ljetnjem periodu (od juna do septembra) najveća frekvencija saobraćaja je više od 20 puta veća nego u drugim periodima godine. Naročito su važni problemi uočeni na primorju uzrokovani nepostojanjem autoputa na dionicama Herceg-Novi-Kamenari i Budva-Bar.

3.2.3. Željeznički saobraćaj

Željeznička mreža Crne Gore uključuje 250 km jednokolosječne pruge. Gotovo 2/3 dužine pruge uključuje 106 tunela, 107 mostova i devet galerija. Slično drumskom sektoru, troškovi održavanja i izgradnje su među najvišim u Evropi. Najveća frekvencija saobraćaja, i teretnog i putničkog, je na pružnom pravcu Bar-Vrbnica, povezanim sa Beogradom.

Ukupna dužina svih pruga je 331 km (otvorenih pruga i staničnih kolosjeka), i podijeljena je na tri pružna pravca:

- 1) Bar-Vrbnica (granica sa Srbijom), dužine 167,4 km, otvorena je za putnički i teretni saobraćaj;
- 2) Podgorica – granica sa Albanijom, dužine 24,7 km. Ova pruga koristi se samo za teretni saobraćaj i nije elektrifikovana; i
- 3) Podgorica-Nikšić, dužine 56,4 km. Trenutno se koristi samo za teretni saobraćaj, ali u septembru, biće završena elektrifikacija ove pruge tako da će se uspostaviti i putnički saobraćaj na ovoj pruzi.

Država	Km pruga / 1000 km ²	Km pruga / miliona stanovnika
Crna Gora	18.1	403.1
Hrvatska	48.1	612.9
Litvanija	27.1	521.7
Slovačka	25.1	227.7
Austrija	35.1	992.9
Poljska	64.3	527.4
Rumunija	45.4	499.7
Bugarska	37.4	539.5

Tabela 18: Poređenje gustine željezničke mreže (2007. godina)

Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva / Eurostat

Gustina željezničke mreže u Crnoj Gori je manja nego u drugim sličnim državama članicama EU i zemljama kandidatima. Indikatori željezničkog saobraćaja i u pogledu površine i broja stanovnika su ispod prosjeka. Nema pruga sa dva kolosjeka, a prosječna brzina je 50 km/h, što ozbiljno ograničava konkurentnu prednost koju ima ovaj vid saobraćaja. Trenutno je više od 90% ukupne željezničke mreže elektrifikovano, djelimično i zbog rehabilitacije pruge Nikšić – Podgorica koja je u toku.

Pored hitnih potreba za poboljšanjem sektora infrastrukture i održavanja, glavne slabosti koje karakterišu željeznički sektor u Crnoj Gori su: stalno ograničenje brzine, nedostatak efikasnih bezbjednosnih mjera, zastario i nemodernizovan vozni park, nedostatak efikasnog kombinovanog načina transporta, nedovoljni i neadekvatni kadrovski kapaciteti u vidu iskusnog i visokostručnog osoblja.

Tokom protekle decenije, započet je proces restrukturiranja željezničkog sistema. Shodno tome, glavno preduzeće u željezničkom saobraćaju restrukturisano je izdvajanjem upravljanja infrastrukturom od prevoza. Ovaj proces je trenutno u drugoj fazi, gdje je teretni transport potpuno odvojen od putničkog.

Sredstva IPA 2009 će podržati rehabilitaciju 9,9km duge dionice Trebaljevo – Kolašin. Kofinansiranje iz kredita EIB i EBRD (ukupno 10 miliona €), biće iskorišćeno za rehabilitaciju osam čeličnih mostova, i jednog od najdužih tunela, "Ostrovica". Prva tranša kredita EIB je upotrijebljena za rekonstrukciju-rehabilitaciju pruge Bar–Bijelo Polje (dionica Bijelo Polje-Kruševo-Mijatovo kolo), a odvijala paralelno sa projektom IPA 2009, i uspješno su završene.

Sredstva IPA 2010 će podržati dionicu (Mijatovo kolo-Mojkovac) u planinskom i nepristupačnom terenu, kao i većinom dužine trase. Ova dionica pruge ima 5 tunela, 4 mosta, 1 galeriju, 22 ulaza, 19 propusta i 17%

ukupne dužine ove dionice čine krivine. Kako nije popravljena od 1976, u veoma je lošem stanju, i brzina vozova je ograničena na 30 kilometara na sat. Radovi će uključivati potpunu popravku gornjeg stroja, hidroizolaciju, drenažu na mostovima, kontaktnu mrežu, signalne i bezbjednosne uređaje, obnavljanje donjeg stroja.

Putnički saobraćaj, posebno na međunarodnoj vezi sa Srbijom, varira tokom godišnjih doba. Tokom zime trenutno saobraćaju tri voza dnevno ka Srbiji; ljeti se taj broj povećava na sedam dnevno. Loše stanje šina u Crnoj Gori i u Srbiji znači da vozovi putuju najmanje osam sati između Podgorice i Beograda (dodatni sat do Bara) što ne odgovara dužini od 476km (Bar-Beograd). Projektovana brzina je 80 km/h, ali se trenutno ne može postići više od 55 km/h iz bezbjednosnih razloga - na dvanaest dionica postoje velika ograničenja brzine zbog nedostatka redovnog održavanja i rehabilitacije. Predviđeno je da se maksimalna brzina može povećati na 80 km/h nakon rekonstrukcije na dionicama cijelom dužinom pruge.

Slijede tabele sa opisima projekata po MFI:

Tabela 19: Opis projekta Hitne rehabilitacije željezničke infrastrukture III (EBRD doprinos)

PRUGA NIKŠIĆ - PODGORICA						
N?	Lokacija	Vrste radova	Vrijednost radova/Sredstva	Datum početka radova	Stanje na dan 28.12.2011.godine	Planirani datum završetka
EBRD - Operativni broj 40344 "Projekt Hitne rehabilitacije željezničke infrastrukture II"						
1	Danilovgrad - Nikšić	Rekonstrukcija i sanacija 10 tunela LOT 1 (tunel br. 1) LOT 2 (tuneli br. 2, 3, 4, 5 i 6) LOT 3 (tuneli br. 7, 8, 9 i 11)	I UGOVOR N? 40344/1-26/10 od 27.07.2010.g. ŽICG i PORR Bau GmbH-Austrija 4.349.586,75 eura	25.08.2010.g. 25.08.2010.g. 25.08.2010.g.	U toku izrada Projekta izvedenog stanja	30.06.2011.god. (po ugovoru)
2	Nikšić - Podgorica	Gradevinsko uređenje 20 putnih prelaza	II UGOVOR N? 40344/2-42/10 od 04.08.2010.g. ŽICG i SŽ-Željezniško Gradbeno Podjetje Ljubljana 795.603,63 eura	25.08.2010.god. (trajanje radova po ugovoru 6 mjeseci)	Završeno 18 putnih prelaza, za 2 p.p. ŽICG preuzela gumene panele i ugrađuju se van ovog Ugovora	25.02.2011.god. Radovi završeni 15.11.2011.god.
3	Bare Šumanovića Povija	Izrada Glavnih projekata sanacije klizišta	III UGOVOR N? 40344/3-87/10 od 29.12.2010.g. ŽICG i CIP-Beograd 238.000,00 eura	Januar 2011.god. (trajanje radova po ugovoru 10 mjeseci)	Revizija Idejnog projekta za Bare Šumanovića Revizija Glavnog projekta za Poviju	U toku je završna revizija Glavnih projekata. Predaja do kraja 2011.god ili januar 2012.god.
4	Stanica Nikšić Stanica Ostrog	Rekonstrukcija staničnih zgrada	IV UGOVOR N? 40344/5-70/11 od 19.07.2011.g. ŽICG i Projektomontaža AD-Beograd/Srbija 1.344.525,69 eura	27.09.2011.god. (trajanje radova po ugovoru 6 mjeseci)	Glavni radovi u toku u stanici Nikšić, a u stanici Ostrog nijesu započeti.	april/maj 2012.god.
5	Danilovgrad - Nikšić	Betonski radovi na potpornim zidovima, gredama, temeljnim stopama i kanaletama	V UGOVOR N? 40344/4-49/10 od 25.09.2010.g. 1.499.834,94 eura	01.03.2011.god. (trajanje radova po ugovoru 7 mjeseci)	Realizovan projekat	01.10.2011.god. Radovi završeni 15.11.2011.god.
6	Danilovgrad - Nikšić	Sanacija dva klizišta: Bare Šumanovića i Povija	Radovi sanacije klizišta Bare Šumanovića i Povija u Programu za finansiranje iz kredita EBRD 2. Tender za odabir Izvođača se raspisuje u I kvartalu 2012.godine (procjena februar 2012.godine).			
NAPOMENA : U pripremi je novi tender, van osnovnog Programa kredita EBRD 2, "Gradevinska rekonstrukcija pretovarno-istovarnih kolosjeka, izvlačnjaka i kolosječnih veza u stanici Nikšić. Dana 21.12.2011.godine, ŽIC Banci, najavom Tender						

Interni izvor

PRUGA VRBNICA - BAR							
No	Lokacija	Vrste radova	Vrijednost radova/Sredstva	Datum početka radova	Stanje na dan 28.12.2011.godine	Planirani datum završetka	Napomena
EBRD - Operativni broj 37232 (15.000.000,00 eura)							
1	Virpazar - Sutomore Crmnica/Bujaci	Sanacija tri klizišta	I UGOVOR N? 37232/1-48/07 od 05.02.2008.god ŽICG i CRNAGORA PUT Ugovorena cijena: 2.621.487,06 eura Ovjereni radovi: 2.620.920,30 eura	17.03.2008.god. (trajanje radova po ugovoru 6 mjeseci)	Realizovan projekat	17.09.2008.god. Tehnički primljeno septembra 2011.god.	Sa radovima se kasnilo zbog grešaka u organizaciji izvođača, i zbog neresenih imovinsko pravnih obaveza na klizištu Brca i Crmnica. Garantni rok se računa 2 godine od dana tehničkog prijema.
	17.09.2008.god. Tehnički primljeno avgusta 2010.god.						
	17.09.2008.god. Tehnički primljeno novembra 2008.god.						
2	Trebaljevo - Kos Tunel br.175 Kos - Trebešica Tunel br.185	Sanacija dva tunela	II UGOVOR N? 37232/2 od 14.10.2008.god ŽICG i ALPINA Bau GmbH-Austrija Ugovorena cijena: 1.093.988,15 eura Ovjereni radovi: 1.038.984,22 eura	21.10.2008.god. (trajanje radova po ugovoru 12 mjeseci)	Realizovan projekat	21.10.2009.god. Tehnički primljeno oktobra 2009.god.	
3	Trebaljevo - Kolašin Tunel br.171 Tunel br.173	Sanacija dva tunela	III UGOVOR N? 37232/3-04/08 od 16.10.2008.god ŽICG i PORR Bau GmbH-Austrija Ugovorena cijena: 1.835.011,13 eura Ovjereni radovi: 1.731.726,40 eura	17.11.2008.god. (trajanje radova po ugovoru 15 mjeseci)	Realizovan projekat	17.02.2010.god. Tehnički primljeno novembra 2010.god.	Garantni rok se računa 2 godine od dana tehničkog prijema, do novembra 2012.godine.
4	Trebešica - Lutovo	Sanacija četiri kosine i izrada tri zaštitne galerije	IV UGOVOR N? 37232/4-02/08 od 13.04.2009.god ŽICG i ALPINA Bau GmbH-Austrija Ugovorena cijena: 1.652.951,91 eura Ovjereni radovi: 1.652.910,13 eura	20.05.2009.god. (trajanje radova po ugovoru 8 mjeseci)	Realizovan projekat	20.01.2010.god. Tehnički primljeno juna 2011.godine	Kašnjenje u izvođenju radova zbog nedostataka u organizaciji gradilišta od strane Izvođača. Garantni rok se računa 2 godine od dana tehničkog prijema, do juna 2013.godine.
5	Lutovo - Bratonožići (Lutovski potok) Bratonožići - Bioče (Bratonožići)	Sanacija dvije kosine	V UGOVOR N? 37232/5-02/08 od 27.03.2009.god ŽICG i JV HIDROTEHNIKA i GEOSONDA Ugovorena cijena: 1.779.707,37 eura Ovjereni radovi: 1.779.607,58 eura	20.05.2009.god. (trajanje radova po ugovoru 8 mjeseci)	Realizovan projekat	20.01.2010.god. Tehnički primljeno novembra 2010.god.	Garantni rok se računa 2 godine od dana tehničkog prijema, do novembra 2012.godine.

Tabela 20: Opis projekta Hitne rehabilitacije željezničke infrastrukture (EBRD doprinos)
Interni izvor

Tabela 21: Opis projekta Željeznica Crne Gore II (EIB doprinos)

PRUGA VRBNICA - BAR							
No	Lokacija	Vrste radova	Vrijednost radova/Sredstva	Datum početka radova	Stanje na dan 28.12.2011.godine	Planirani datum završetka	Napomena
EIB Projekat 'Željeznica Crne Gore II' Ugovori vrijedni 14.000.000,00 eura (dvije tranše po 7.000.000,00 eura)							
1	Bijelo Polje - Kruševo - Mijatovo Kolo	Remont-rehabilitacija gornjeg stroja pruge	I TRANŠA: ŽICG i Swietelsky Baugesellschaft mbH -Austrija Ugovor br. EIB 2009/S 172-247362-34/09 od 04.02.2010.god Ugovorena cijena: 8.293.929,60 eura Ovijerani radovi: 6.707.877,08 eura	15.03.2010.god. (trajanje radova po ugovoru 10 mjeseci)	Realizovan projekat Napomena: Za preostalih 0,3 miliona eura ŽICG je kandidovala elektrifikaciju 6-og i 7-og kolosjeka u stanici Bijelo Polje zahtjevom prema EIB Banci od 06.10.2011.godine, čeka se odluka (odobrenje) EIB Banke.	15.01.2011.god. Tehnički primljeno septembra 2011.god.	Radovi završeni u ugovorenom roku i januara 2011.god puštena redovna brzina od 80 km/h. Konačan tehnički prijem septembra 2011.god.
2	LOT 1: Mostovi Vrbnica-Kolašin (8 mostova): Lim (km 289+460), Ljuboviđa (km 311+510), Vujisića most (km 312+557), Rudnica (km 320+183), Tara I (km321+953), Most (km 333+351), Trebaljevo (km 334+673), Skbuša (km 343+704). LOT 2: Mostovi Kolašin(Kos)-Vi	I FAZA Projekti sanacije i antikorozione zaštite 16 čeličnih mostova	II TRANŠA 7.000.000,00 eura	Aktivnost ŽICG traju od avgusta 2010.godine. kašnjenje zbog konsultanata EIB Banke (EU-NTU).	Prvi tender (Izrada Glavnih projekata): Dana 12.08.2011.g. je objavljen (15.08.2011.g. ponovljen) u DN 'Pobjeda', javni poziv EIB-2005/0625-25.980(ME)-QCBS-CS-11-A1 za konsultantske usluge-izraze interesovanja, koji je trajao do 05.09.2011.g.	Kraj 2012.godine / I polovina 2013.godine	Tender za izradu glavnih projekata - dostavljanje ponuda traje od 19.12.2011.godine do 07.02.2012.godine. Tender za reviziju projekata - dostavljanje ponuda traje od 19.12.2011.godine do 13.02.2012.godine.
		II FAZA Radovi na sanaciji i antikorozionoj zaštiti 16 čeličnih mostova					

Interni izvor

Tabela 22: Opis projekata finansiranih kroz IPA

PRUGA VRBNICA - BAR							
No	Lokacija	Vrste radova	Vrijednost radova/Sredstva	Datum početka radova	Stanje na dan 28.12.2011.god	Planirani datum završetka	Napomena
IPA FONDOVI Ugovori vrijedni 11.000.000,00 eura							
1	Kolašin - Podgorica - Bar	Glavni projekti remonta pruge Kolašin-Podgorica-Bar	IPA 07 999.000,00 eura	Januar 2009.god. (trajanje radova po ugovoru 7 mjeseci, EU produžila projekat još 10,5 mjeseci)	Realizovan projekat 30.06.2011.god.		GRADEVINSKI PROJEKTI: Projektna dokumentacija urađena, revidovana i predata Željezničkoj Infrastrukturi Crne Gore - Glavni projekat rehabilitacije pruge Kolašin-Podg., 63,13km (6 dionica) - Glavni projekat rehabilitacije pruge Podgorica-Bar, 51,38km
2	Trebaljevo - Kolašin	Remont-rehabilitacija gornjeg stroja pruge	IPA 09 5.000.000,00 eura Izvođač: CLF Italija sa podugovoračima	17.02.2011.god. (trajanje radova po ugovoru 10 mjeseci)	Glavni radovi završeni 17.12.2011.god.	Certifikat o preuzimanju projekta do 17.02.2012.godine.	ŽICG finansirala projekat remonta, finansira Supernadzor i vrši neposredni nadzor. Ugovor sa CLF Italija iznosi 4,8 miliona eura, i EK odobrila dodatnih 0,2 miliona eura.
3	Mijatovo Kolo - Mojkovac	Remont-rehabilitacija gornjeg stroja pruge	IPA 10 5.000.000,00 eura Izvođač: CLF Italija sa podugovoračima	Očekuje se početak januara 2012.god. Trajanje ugovora 12 mjeseci.	Predstavnici ŽICG tokom decembra bili na prijem pragova i šina.	Decembar 2012.godine	ŽICG u obavezi da zaključi Ugovor za vršenje Supernadzora. Raspisan tender br. 113/11. Do 15.01.2012.godine zaključuje se Ugovor za supernadzor u vrijednosti od 118.700 (sa uračunatim PDV-om).
PROJEKTI PREDLOŽENI KROZ OPBR 2012-2013							
4	Kos – Trebješnica – Lutovo - Bratonožići	Sanacija 12 kosina	III Komponenta 4.600.000,00 eura	Projektovanje tokom 2012.godine	ŽICG poslala nacрте projektnih zadataka na odobrnje EU 15.12.2011.godine		
5	Trebješnica	Demontaža postojeće, nabavka, ugradnja i instalacija nove elektrovične podstanice Trebješnica („EVP Trebješnica“)	III Komponenta 3.100.000,00 eura				Obaveza ŽICG je da tokom 2013.godine uradi studije izvodljivosti, glavne projekte sanacije kosina u vrijednosti 400.000 eura, a za EVP 200.000 eura.

Interni izvor

3.2.4. Pomorski saobraćaj

Crna Gora ima šest luka koje su otvorene za međunarodni saobraćaj: Bar, Kotor, Zelenika, Budva, Tivat i Risan. Međutim, u Luci Bar obavlja se više od 95% svih lučkih djelatnosti u zemlji. Nedovoljne investicije u razvoj infrastrukture i opreme, kašnjenja u strukturnoj reformi i procesu privatizacije učinili su da Bar ne stekne konkurentnu prednost u odnosu na svoje glavne i tijesne konkurente Rijeku, Kopar ili Ploče.

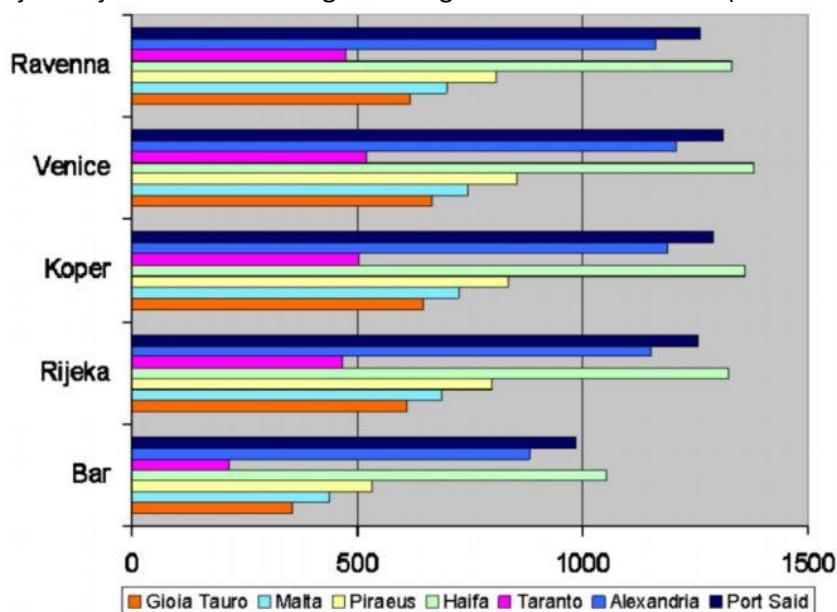
Tabela 23: Kontejnerski saobraćaj u pomorskom okruženju Bara (2006. godina)

Luke	Kontejneri (hiljade TEU)	Tereti (Milioni tona)	Kapacitet (u metrima)
Bar - Crna Gora	17854	2,2	12
Rijeka - Hrvatska	94390	10,9	12
Kopar - Slovenija	218970	14	12-13
Solun - Grčka	337596	17	8-12
Ploče - Hrvatska	42140	3,2	12-13
Drač - Albanija	22138	3,4	7,5-10,5

Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva

Bar privlači veoma mali udio u kontejnerskom saobraćaju svih luka na Jadranu. Solun, Rijeka i Kopar su glavne luke koje se koriste kao trgovačke luke i privlače više od 80% transporta u pomorskom saobraćaju. Kao što se može vidjeti, Bar ima povoljan geografski položaj na ulazu u Jadransko more, pružajući privilegovan pristup zaleđu centralnog Balkana.

Grafik 5: Udaljenost jadranskih luka od glavnih regionalnih čvorišnih luka (u nautičkim miljama)

Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva

Zbog svog položaja Bar ima konkurentnu prednost ne samo u pogledu pristupa glavnim regionalnim čvorišnim lukama, već i u pogledu udaljenosti od ulaza u Jadransko more.

Za razliku od mnogih svojih direktnih konkurenata, Luka Bar ima veliki potencijal za širenje svojih kapaciteta (stabilizovani na oko 40% zadnjih godina) naročito u pogledu zone kontejnerskog terminala. Slično svim lukama u pomorskom okruženju, kontejnerski pomorski saobraćaj u Baru bilježi znatan rast svih ovih godina.

Luka Bar - Crna Gora	Kontejneri (hiljade TEU)
2006	17854
2007	27095
2008	43708
2009	34692

Tabela 24: Razvoj kontejnerskog saobraćaja u Luci Bar

Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva

Kada se analizira ukupni pretovar tereta, može se zaključiti da Luka Bar bilježi veoma mali rast i izgleda da se stabilizuje na 2 miliona tona, osim u 2009. godini kada se pad može opravdati efektima globalne krize. U posebnim kategorijama, generalni tereti bilježe znatan rast od 2004. do 2008. godine, za razliku od rasutih tereta koji bilježe konstantan pad. Tečni tereti su stabilizovani.

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Teret u tonama	1.735.891	2.039.211	1.988.204	2.071.310	1.949.409	1.481.069

Tabela 25: Razvoj ukupnog pretovara tereta u Luci Bar

Izvor: Monstat

Glavni problemi i slabosti u sektoru pomorskog saobraćaja u Crnoj Gori, pored niskog nivoa investicija u ovom sektoru, i dalje su nedovoljna iskorišćenost kapaciteta koje nudi Luka Bar, neefikasnost pretovara koja ima za rezultat povećanje potrebnog vremena i gubljenje konkurentne prednosti, zastarjelost opreme i njeno nedovoljno održavanje, ograničena informaciona tehnologija i manjak kvalifikovanog osoblja u oblastima poput operative, logistike ili prevoza što ima za rezultat nisku produktivnost i nivo efikasnosti.

Prateći glavne trendove u odvajanju funkcija kao rezultat procesa privatizacije luka, strukturni programi su započeti kasno u odnosu na druge luke u regionu. Prva faza predviđa prodaju svih djelova poslovnog sistema koji nije vezan za lučke djelatnosti. Druga faza će se usredsrijediti na uspostavljanje novog statusa lučke administracije kako bi se optimizovale funkcije i upravljanje lučkim djelatnostima. Treća faza će omogućiti prioritetne koncesije Vlade Luci Bar i drugim kompanijama iz te oblasti. Posljednja faza će donijeti privatizaciju državnog udjela kao glavnog vlasnika Luke.

U pogledu zaštite mora, nema adekvatnih službi za prihvatanje otpada i materija koje zagađuju životnu sredinu sa brodova i plovnih objekata i ne postoje odgovarajući koordinisani mehanizmi i sredstva za reagovanje u slučaju zagađenja koji bi mogla spriječiti krizu zagađenosti.

3.2.5. Vazdušni saobraćaj

Crna Gora ima tri glavna aerodroma: Podgorica, Tivat i Berane. Prva dva su otvorena za međunarodni saobraćaj dok treći nije u funkciji. Uprkos modernoj opremi i uređajima i adekvatnim zemaljskim uslugama koje odgovaraju međunarodnim standardima bezbjednosti i sigurnosti, oba aerodroma moraju se suočiti sa značajnim izazovima brzo rastuće sezone tražnje zbog činjenice da se Crna Gora razvija kao turistička destinacija zadnjih godina.

Vazdušni saobraćaj	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Povećanje 2004-2009
Saobraćaj aviona (avionski letovi)	11650	11494	14156	17992	20636	19328	66%
Putnički saobraćaj (u hiljadama)	665	695	833	1034	1109	982	48%
Teretni saobraćaj (u tonama)	650	1019	1030	1269	1530	1483	128%

*Tabela 26: Razvoj vazdušnog teretnog i putničkog saobraćaja
Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva*

Broj avionskih letova značajno je porastao u periodu od 2004. do 2009. godine, sa rastom od 66%. Slično tome, primijećen je i značajan rast broja putnika u periodu od 2004. do 2008. godine. Ovaj trend neznatno je smanjen u 2009. godini, najvjerovatnije zbog efekata globalne krize. Transport tereta je udvostručen tokom ovog perioda, ali su brojke i dalje zanemarljive u poređenju sa ostalim vrstama saobraćaja.

Sektor vazdušnog saobraćaja još uvijek ispoljava izvjesne slabosti u pogledu kapaciteta aerodroma da prihvate veće avione u međunarodnom saobraćaju, snažne zavisnosti od turističke sezone i nedostatka efikasnog poslovanja, jer infrastruktura i komercijalno poslovanje još uvijek nijesu restrukturisani i privatizovani.

Konačno, Montenegro Airlines je dugo u vlasništvu Vlade. Nedavno je pokrenut proces privatizacije ove kompanije, kako bi se obezbijedio pristup kapitalu stranih investitora.

3.3. Analiza saobraćaja po vrsti saobraćaja

3.3.1. Teretni saobraćaj

Naredna tabela pokazuje dominaciju drumskog prevoza (više od 40% u 2008) u odnosu na željeznički i pomorski saobraćaj sa udjelom od 28% odnosno 31%. Vazdušni teretni prevoz nije značajan.

Tabela 27: Razvoj teretnog saobraćaja

Transport roba (u hiljadama tona)								
Vrsta transporta	2006	2007	2008	2009	2010	% u 2010	Rast 2006-2010	Promjene od 2006
Drumski	1961	2131	2520	1724	1839	42.38%	-6.2%	7.4%
Željeznički	1661	1761	1749	844	1500	34.57%	-9.7%	5.0%
Vazdušni	1.07	1.32	1.53	1.48	4.25	0.10%	298.3%	0.1%
Unutrašnji plovni putevi	/	/	/	/	/	/	/	/
Pomorski priobalni	1988	2071	1949	1481	995.5	22.94%	-49.9%	-12.5%
Ukupno	5611	5964	6220	N/A	4339	100%	-22.7%	

Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva

Drumski transport robe značajno raste tokom zadnjih godina sa povećanjem od 28,5% zabilježenim u periodu 2006-2008. Ovo je uglavnom rezultat povećanja ukupne tražnje koja je rasla stopom od 10,8% u istom periodu. U podjeli po vrsti teretnog saobraćaja i dalje prednjači drumski transport koji je učvrstio svoj udio sa 5.6 procentnih poena više nego u 2006. godini.

Željeznički teretni prevoz izgleda da je stabilizovao svoj saobraćaj na približno 1,7 miliona tona od 2006. do 2008. Značajan pad od skoro 50% bilježi se u 2009, vjerovatno usljed znatnog smanjenja ukupne tražnje uzrokovane međunarodnom krizom. U 2008. godini, željeznicom je prevezeno 28% ukupnog teretnog saobraćaja.

Od 2006, u podjeli po vrstama saobraćaja, udio željeznice je u laganom padu (1,5%) u odnosu na drumski prevoz.

Pomorski prevoz tereta stabilizovao se na blizu 2 miliona tona, ne računajući 2009. godinu gdje su brojke opet u značajnom padu zbog uticaja globalne krize. U 2008, pomorski i priobalni transport činio je više od 31% u ukupnoj podjeli po vrstama saobraćaja. Međutim, njegov udio se smanjio za 4,5% u poređenju sa željezničkim i drumskim prevozom.

3.3.2. Putnički saobraćaj

Kada se bliže pogledaju prevezeni putnici, dominacija drumskog saobraćaja i dalje postoji tokom posmatranih godina, a slično je zabilježeno i u zemljama EU. U 2008, više od 71% ukupnog broja putnika prevezeno je drumskim saobraćajem, dok je po oko 14% prevezeno željezničkim i vazdušnim saobraćajem. Zanimljivo je broj putnika koji su koristili pomorski sistem saobraćaja u Crnoj Gori.

Tabela 28: Razvoj putničkog saobraćaja

Putnički saobraćaj (u hiljadama)								
Vrsta transporta	2006	2007	2008	2009	2010	% u 2010	Rast 2006-2010	Promjene od 2006
Drumski	4825	5738	5503	5536	6209	34,15%	28,7%	-36,6%
Željeznički	1067	999	1031	837	810	4,46%	-24,1%	-11,2%
Vazdušni	834	1024	1109	956	10942	60,19%	1212,0%	48,0%
Unutrašnji plovni putevi	/	/	/	/	/	/	/	/
Pomorski priobalni	90	91	89	N/A	218,4	1,20%	143,1%	-0,1%
Ukupno	6816	7852	7732	7329	18179	100,00%	166,7%	

Izvor: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva

Ukupan broj prevezenih putnika povećao se za 13,4% od 2006. do 2008, i dostigao ukupno 7,3 miliona. Najznačajniji rast pojavljuje se kod putnika koje su prevezli avio prevoznici sa povećanjem od 33% u posmatranom periodu, koji prati povećanje od 14% u drumskom saobraćaju.

Od 2006. do 2008. godine nema značajnijih promjena u udjelu drumskog saobraćaja u ukupnom saobraćaju. Tokom ovog perioda, prevoz putnika željezničkom mrežom u Crnoj Gori dostigao je 1 milion, sa padom u 2009. godini na 0,837 miliona putnika. Udio željezničkog prevoza putnika opao je za 2,3%.

Nasuprot tome, vazdušni saobraćaj bilježi rast od 2,1% u odnosu na druge vrste saobraćaja zbog konstantnog rasta tražnje tokom posljednjih godina.

Broj putnika koji koriste pomorski saobraćaj nije mnogo varirao tokom posljednjih godina. Razlog za to je vjerovatno nedostatak broderske privrede i adekvatne komercijalne flote koja nije usklađena sa postojećom i potencijalnom tržišnom potražnjom.

SWOT ANALIZA

Prednosti	Slabosti
ŽIVOTNA SREDINA UOPŠTENO	
1. Pravne tekovine EU djelimično prenesene u zakonodavstvo iz oblasti zaštite životne sredine	1. Nedovoljna nacionalna finansijska sredstva za investicije u oblast zaštite životne sredine i za efikasno korišćenje prirodnih resursa
2. Uspostavljen pravni okvir usklađen sa zakonodavstvom EU iz oblasti životne sredine uključujući i usvojene programe/strategije za implementaciju politika zaštite životne sredine	2. Nedovoljni administrativni kapaciteti, naročito na opštinskom nivou i u komunalnim preduzećima u oblasti vodoprivrede i upravljanja otpadom
3. Osnovne organizacione strukture za zaštitu životne sredine su uspostavljene.	3. Razlike u nivou dostupnosti nekih osnovnih usluga između ruralnih i urbanih područja (kanalizacioni sistemi, sakupljanje otpada)
4. Jedinstven prirodni ambijent i bogat biodiverzitet	4. Relativno nizak nivo percepcije i svijesti o pitanjima zaštite životne sredine i potrebama kod lokalnih uprava, menadžera, preduzeća i civilnog društva uopšte
5. Strateška procjena uticaja na životnu sredinu i Procjena uticaja na životnu sredinu prenijete su u nacionalni pravni sistem i služe kao osnovna pravna sredstva za podršku zaštiti životne sredine i održivom razvoju	5. Slabo sprovođenje i primjena propisa iz oblasti zaštite životne sredine
6. Biodiverzitet, postojeće i potencijalne zaštićene oblasti	6. Neadekvatno upravljanje otpadom i otpadnim vodama - nerazvijena komunalna infrastruktura
7. Napredak u pripremi projektne dokumentacije	7. Nepostojanje djelotvornih mehanizama za održivo upravljanje prirodnim resursima
8. Zainteresovanost lokalnih uprava i građana da riješe probleme u vezi sa životnom sredinom, saradnja sa civilnim društvom	8. Neadekvatna kontrola pritiska i nepostojanje djelotvorne primjene zakona
9. Već odobrena i dostupna sredstva EU (IPA) i krediti MFI za infrastrukturne projekte i zaštitu životne sredine	9. Zastarjela tehnologija (Pljevlja, Nikšić); visoke emisije CO2
VODE	
1. Nizak ukupni nivo zagađenosti vode i pored nepostojanja adekvatne infrastrukture za otpadne vode i ostalih mjera protiv zagađenosti.	1. Nedovoljna i zastarjela infrastruktura upravljanja vodosnabdijevanjem
2. Voda je obilan i kvalitetan resurs, posebno u sjevernom i centralnom dijelu zemlje.	2. Visok % površinskih i podzemnih voda u državi je "osjetljiva oblast" u smislu Direktive 91/271/EZ.
3. Intenzivna poljoprivreda je slabo razvijena u odnosu na stare države članice EU, što rezultira malom upotrebom đubriva u poljoprivredi u Crnoj Gori, što pozitivno utiče na lanac proizvodnje hrane.	3. Nedovoljna svijest javnosti o smanjenju potrošnje vode
4. Strateški master planovi za upravljanje otpadnim vodama već su odobreni i počeli da se primjenjuju	4. Zaštita od poplava je slaba uprkos povećanom riziku
5. Crna Gora već ima važnu bazu projekata u oblasti upravljanja otpadnim vodama i vodosnabdijevanja na primorju koji su spremni za implementaciju	5. Neodgovarajući kapaciteti za tretman kanalizacionog mulja

6. Sve opštine (21) pokrivaju operativna vodovodna preduzeća	6. Neefikasne strukture za upravljanje vodama, posebno u manjim gradovima
7. Osnovane su institucije za vodosnabdijevanje i upravljanje otpadnim vodama na primorju sa kvalifikovanim radnicima	7. 70 % podzemnih voda u kraškim područjima je zagađeno smetlištima
8. Vlada je uz pomoć međunarodnih organizacija izdvojila finansijska sredstva za izgradnju regionalnog sistema vodosnabdijevanja za crnogorske primorske opštine	8. Saradnja Uprave za vode unutar Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja sa Agencijom za zaštitu životne sredine je problematična. Problem nadležnosti u čitavom sektoru voda nije riješen.
9. Osnovana je nacionalna jedinica za implementaciju projekata u oblasti komunalnih usluga i zaštite životne sredine da bi pomogla opštinama u pripremi projektne dokumentacije	9. Nedovoljni statistički podaci
OTPAD	
1. Usvojen Strateški master plan za čvrsti otpad i započeta je njegova implementacija	1. Nedovoljno razvijeni sistemi za sakupljanje otpada (uključujući i selektivno sakupljanje otpada), odvoženje otpada i ekološki prihvatljiva postrojenja za tretman otpada
2. Pravni okvir kojim se prenose najvažnije direktive EU je već uspostavljen	2. Nedovoljne mjere za smanjenje otpada, ponovnu upotrebu, reciklažu i preradu
3. Smanjen otpad koji se stvara u industrijskim postrojenjima	3. Nizak nivo svijesti o problemu otpada
4. Crna Gora već ima razvijenu bazu projekata za upravljanje otpadom	4. Veliki broj rizičnih opštinskih odlagališta, nelegalnih smetlišta, zagađenja iz prošlosti, mikro smetlišta, nastalih zbog prakse nekontrolisanog odlaganja čvrstog otpada i velike površine područja zagađenih na drugi način
5. EU fondovi (IPA) i krediti MFI su već odobreni i na raspolaganju	5. Nizak nivo selektivnog sakupljanja otpada; nedovoljno razvijeno tržište reciklaže otpada i ponovne upotrebe otpada
6. Osnovana je nacionalna jedinica za implementaciju projekata u oblasti komunalnih usluga i zaštite životne sredine radi pružanja pomoći opštinama u pripremi projektne i tenderske dokumentacije za infrastrukturne projekte koji će se finansirati kroz EU fondove i kredite MFI	6. Niska cjenovna dostupnost, spremnost potrošača da plate usluge upravljanja otpadom
	7. Nedostatak pouzdanih podataka o vrstama i količinama otpada
	8. Nedovoljno razumijevanje i primjena principa "zagađivač plaća" i "odgovornost proizvođača"

SAOBRAĆAJ	
<ul style="list-style-type: none"> • Strateški položaj Crne Gore u smislu glavnog pristupa zaleđu Balkana i zemljama Centralne Evrope; • Pravna reforma je započeta i pokazala je poboljšanja u svim sektorima saobraćaja; • Politička podrška i promocija željezničkog sektora, kao ekološki prihvatljivog vida saobraćaja; • Ujednačavanje bezbjednosnih i sigurnosnih standarda u oblasti civilnog vazduhoplovstva; • Održivi sistem održavanja plovnih puteva • Luka Bar nudi dobre standarde za lučke djelatnosti; • Proces odvajanja infrastrukture od operative u nekoliko vrsta saobraćaja kako bi se privukle privatne investicije 	<ul style="list-style-type: none"> • Putnu i željezničku infrastrukturnu mrežu treba dodatno poboljšati; • Nesklad između različitih vrsta saobraćaja, u korist drumskog saobraćaja; • Nedovoljna javna finansijska sredstva; • Kvalitet i bezbjednosne usluge treba dodatno poboljšati; • Nizak nivo iskorišćenosti kapaciteta Luke Bar; • Nedovoljna dostupnost iskusnog i visokostručnog kadra; • Nerazvijen saobraćajni koridor sjever-jug; • Zastarjela oprema i postrojenja za pretovar • Nizak nivo izgradnje kapaciteta na aerodromima.
ŽELJEZNICA	

<ul style="list-style-type: none"> • Dobra povezanost Luke Bar i željezničke mreže • Povoljan položaj za razvoj međunarodnog saobraćaja na koridoru jug-sjever pravca Bar – Beograd • Bezbedan, ekološki prihvatljiv i energetski efikasan vid saobraćaja • Bolji vid saobraćaja za nepovoljne vremenske uslove (posebno važno za sjever zemlje) • Trenutne investicije u koridor Bar – Beograd • Poodmakao proces restrukturiranja u okviru koga je infrastruktura odvojena od prevoza • Nadalje, realizovano je odvajanje prevoza tereta od prevoza putnika • Visok nivo harmonizacije sa zahtjevima <i>acquisa</i> EU, uključujući i zakone o bezbjednosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Uglavnom stara željeznička mreža sa jednim kolosjekom na većini dionica • Topografska ograničenja koja zahtijevaju velike investicije i povećanje troškova održavanja • Zastarjela vozna sredstva u smislu standarda kvalitetne usluge • Niske komercijalne brzine zbog ograničenih investicija u saobraćajnu mrežu i mala pouzdanost (vremenska) • Nedostatak adekvatno obučenog osoblja, što ima posljedice po bezbjednost i sigurnost • Nizak nivo implementacije u ovom programskom periodu
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
ŽIVOTNA SREDINA UOPŠTENO	
1. Pristupanje zemlji EU i korišćenje sredstava EU (strukturnih fondova, ekspertize, savjetovanja, mreže itd.) za rješavanje problema, vezanih za zaštitu životne sredine u zemlji	1. Globalne klimatske promjene, ulazak zemlje u sušni pojas i rizici povezani sa nepredvidivim prirodnim nepogodama (tj. poplave, nesreće, suša);
2. Povećanje finansijskog kapaciteta za implementaciju projekata iz oblasti životne sredine kroz alternativne načine finansiranja aktivnosti zaštite životne sredine koji se ostvaruju kroz učešće Crne Gore u različitim globalnim programima/projektima	2. Nisu dostupna dovoljna finansijska sredstva za prilagođavanje privrednog i javnog sektora primjeni zakonske regulative u oblasti životne sredine, u odnosu na izmjene zakonodavstva EU u oblasti životne sredine. Neispunjavanje propisa EU i domaćih propisa. Kazne EK.
3. Potencijal za uključivanje privrednog sektora u napore za zaštitu životne sredine	3. Negativan odnos javnosti prema izgradnji postrojenja za tretman otpada
4. Razvoj privatno-javnih partnerstava	4. Zaštiti životne sredine treba pristupiti na održiv način koji bi mogao uticati na ekonomski razvoj
5. Prihvatanje globalnih standarda za zaštitu životne sredine (ISO)	5. Nedovoljna integrisanost politike zaštite životne sredine u druge sektorske politike i propise.
6. Stvaranje novih tržišta povezanih sa uslugama u oblasti životne sredine kroz tržišnu internalizaciju pozitivnih i negativnih eksternalija, makar djelimično	6. Svjetska ekonomska kriza
7. Mogućnosti za podsticaj inovativnih tehnoloških rješenja	7. Poteškoće u obezbjeđenju sredstava za investicije u infrastrukturu u oblasti životne sredine naročito u malim i srednjim zajednicama
8. Obezbeđenje određenog nivoa samofinansiranja za komunalne projekte kroz adekvatan razvoj potencijala privatno-javnih partnerstava	8. Preraspodjela sredstava
9. Uvođenje sistema upravljanja životnom sredinom (EMS, EMAS)	9. Nelegalna gradnja, koja ugrožava prirodnu sredinu
10. Unapređenje sistema selektivnog sakupljanja otpada	

SAOBRAĆAJ	
<ul style="list-style-type: none"> • Rastuća tražnja za uslugama prevoza u Centralnoj Evropi • Još nije definisan zaista efikasan alternativni koridor koji bi obezbijedio bolji pristup balkanskim državama i državama centralne Evrope (Koridori X, VIII i V) • Potencijal za intermodalni saobraćaj i kombinovane vrste saobraćaja • Strateški položaj Luke Bar kao stvarnog čvorišta za pomorske 'autoputeve' i davanje ponude koja će adekvatno odgovoriti na sve veću tražnju u oblasti saobraćaja • Potencijalne mogućnosti za razvoj regionalnih aerodroma kao odgovor na visok rast u sektoru turizma • Iskustvo u privatno-javnim partnerstvima i koncesionim sporazumima kao način ograničavanja javnih finansijskih troškova • Proces privatizacije kao finansijski instrument za finansiranje infrastrukture 	<ul style="list-style-type: none"> • Nije zvanično prepoznata u koridoru TEN; • Buduća implementacija drugih alternativnih koridora V, VIII and X, kao glavna konkurentna prijetnja; • Ograničena promocija Jadransko-baltičkog koridora; • Oštra konkurencija drugih modernih kontejnerskih luka na Mediteranu; • Nedovoljna efikasnost infrastrukture da odgovori na brzo rastući turistički saobraćajni promet; • Visoka frekventnost saobraćaja tokom sezone.
ŽELJEZNICA	
<ul style="list-style-type: none"> • Dobra mogućnost da se kombinuje pomorski i željeznički saobraćaj i promoviše koridor Bar – Beograd kao pravi alternativni pristup zaleđu • Dodatna poboljšanja u upravljanju logističkim lancem i intermodalnosti. • Kombinovanje načina finansiranja uključujući kredite od banki, finansijska sredstva iz javnih i privatnih izvora 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencija od drugih alternativnih koridora V, VIII i X bazirana na razvoju njihove infrastrukture • Mreža željezničke infrastrukture još uvijek je ispod projektnih standarda tako da može smanjiti svoj udio u odnosu na drumski saobraćaj

4. KONCENTRACIJA PODRŠKE ZA OPRR

4.1. Ciljevi OPRR

Glavni cilj OPRR definisan je na osnovu prednosti i mogućnosti koje su identifikovane u SWOT analizi, sektorima određenim za IPA komponentu zajedno sa glavnim opštim ciljevima utvrđenim u glavnim strateškim programskim dokumentima¹⁰. Takođe jedan od ciljeva jeste jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje Strukturnim fondovima koji će biti dostupni po ulasku Crne Gore u EU.

Prema tome, glavni cilj OPRR je **poboljšanje životnog standarda i stanja životne sredine u Crnoj Gori, u skladu sa nacionalnim politikama i strategijama kao i sa politikama i standardima EU.**

Ovaj glavni cilj može se podijeliti u tri glavna posebna cilja za Program:

- **Cilj 1: Zaštita, poštovanje i poboljšanje životne sredine i prirodnih resursa Crne Gore kao potencijala za budući održivi društveni i ekonomski razvoj**

Ovaj cilj će nas dovesti do **prve Strategije OPRR**:

Komponenta životne sredine će se baviti ostvarivanjem višeg nivoa očuvanja prirodnih resursa i zaštite životne sredine obezbjeđenjem poboljšanja u sektorima upravljanja otpadnim vodama i upravljanja komunalnim otpadom, kako bi se podigla na nivo EU i uskladila sa pravnom tekovinom EU. Zbog ograničenih sredstava, OPRR će se koncentrisati na sektore voda i otpada, naročito na stvaranje infrastrukture za prečišćavanje otpadnih voda i deponije čvrstog otpada.

OSA	MJERE
Osa prioriteta 1. Unaprijediti sisteme upravljanja životnom sredinom	Mjera 1.1. Zaštititi vodne resurse Crne Gore poboljšanjem sistema vodosnabdijevanja i sistema integrisanog upravljanja otpadnim vodama
	Mjera 1.2. Razviti infrastrukturu za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu

Obrazloženje za Strategiju životne sredine

Vode

Kao što je predviđeno evropskom Direktivom 2000/60/EZ, kojom se uspostavlja okvir za djelovanje Zajednice u oblasti politike voda, neophodno je poboljšati zaštitu voda u smislu količine i kvaliteta, promovisati održivo korišćenje voda, doprinijeti kontroli prekograničnih problema vezanih za vode, zaštititi vodene i kopnene ekosisteme i močvare koje od njih direktno zavise, kao i sprovesti mjere zaštite i razviti moguće načine korišćenja voda Zajednice. Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore ističe važnost razvoja infrastrukture, uključujući i tretman otpadnih voda, kao preduslova za implementaciju ove strategije. Prethodno navedena SWOT analiza odražava koliko je važno da se riješe slabosti i prijetnje uočene u podsektoru voda kako bi se iskoristile prednosti i mogućnosti zemlje.

10 1) Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore, 2) Strateški master plan za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou, 3) Master plan odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje, 4) Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore. V. 5.3.2.4.

Nepostojanje takve infrastrukture direktno koči ekonomski razvoj zemlje ugrožavajući njene prirodne resurse, ograničavajući potencijal za strane investicije i ograničavajući razvoj turizma (v. SWOT analizu). Vlada je usvojila master planove strateških investicija za primorski region i za sjeverni i centralni region, kako bi obezbijedila racionalan razvoj svog sistema infrastrukture za zaštitu životne sredine.

Pomoć OPRR će se koncentrisati na poboljšanje sistema za vodosnabdijevanje i izgradnju objekata za prečišćavanje otpadnih voda, uključujući postrojenja i mreže kolektora, sa posebnim naglaskom na koordinaciji sa učesćem MFI u finansiranju. Primjenjivaće se metodologija nedostajućih finansijskih sredstava „funding gap“ kojom će se pokriti razlika između sredstava koje proizvede projekat kroz tarife i troška investicije. ¹¹

Otpad:

Trenutno se upravljanje otpadom u Crnoj Gori u velikoj mjeri oslanja na odlaganje otpada na deponijama, koje je neodrživo i nije u skladu sa evropskim direktivama i nedavno usvojenim domaćim zakonodavstvom. Crna Gora se suočava sa znatnim problemima u upravljanju svim vrstama otpada. Postojeći sistem sakupljanja i odlaganja otpada je takav da ne omogućava selekciju otpada niti odvojen tretman različitih vrsta otpada, dok, u načelu, odlaganje kako neopasnog industrijskog, komunalnog tako i opasnog otpada ne ispunjava minimalne standarde zaštite životne sredine (v. **SWOT** analizu).

Što se tiče komunalnog otpada, procenat stanovništva obuhvaćenog organizovanim sistemom sakupljanja otpada prilično je nizak i nezadovoljavajući. Najpouzdaniji i najisplativiji način da se ostvare ciljevi Vlade, kao i da se ispune zahtjevi Direktive o deponijama jeste da se izgradi sistem integrisanog upravljanja otpadom, prema Strateškom master planu za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou, koji koristi širok spektar mogućnosti, uključujući smanjenje otpada, reciklažu, kompostiranje i samo ograničeno korišćenje odlaganja na deponije.

Međutim zbog ograničenih sredstava, neophodno je da se sredstva OPRR koncentrišu na ispunjavanje prvih koraka Strateškog master plana za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou: **da se izgradi mreža sanitarnih deponija i zatvaranje odlagališta** (primijeniće se metodologija nedostajućih finansijskih sredstava).

Cilj 2: Promovisati ekološki prihvatljive vrste saobraćaja koje doprinose boljoj dostupnosti i mobilnosti unutar teritorije Crne Gore i koje obezbjeđuju dobre standarde bezbjednosti i efikasnosti

Ovaj cilj će nas dovesti do **druge Strategije OPRR**:

Komponenta saobraćaja će se fokusirati na poboljšanje željezničkog sektora kao ekološki prihvatljivog vida saobraćaja u skladu sa politikama EU u ovoj oblasti. Aktivnosti će promovisati bolje, efikasnije i bezbjednije korišćenje željezničkih transportnih sistema, stimulišući gdje god je moguće kombinovane vidove saobraćaja i umanjujući dominaciju drumskog sektora kroz uravnoteženiju distribuciju saobraćaja.

Željeznička pruga Beograd-Bar (E-79) građena je i puštana u rad u fazama, od 1958. do 1976. godine. Pruga Beograd-Bar ima značajnu međunarodnu i regionalnu važnost, naročito za razvoj poslovnih aktivnosti sa Italijom i Jugoistočnom Evropom. Pruga (Ruta 4) predstavlja direktnu vezu između luka koje se nalaze na južnoj jadranskoj

¹¹ Vidi metodološki radni dokument br. 4 Evropske komisije: "SMJERNICE O METODOLOGIJI VRŠENJA ANALIZE TROŠKOVA I KORISTI".

obali, Luke Bar i grada Beograda – Panevropskih koridora X i VII (rijeka Dunav) – sa vezom sa TEN-T, kao i vezom sa svim zemljama centralne i istočne Evrope, imajući u vidu strateški položaj glavnog grada Srbije. Trenutno stanje je: dužina elektrifikovane jednokolosječne pruge Bar-Vrbnica je 167,4 km i otvorena je za saobraćaj 1976. godine. Pruga je projektovana za brzine od 75km/h do 120 km/h.

OSA	MJERE
Osa prioriteta 2: Poboljšati sistem saobraćaja, podstičući ekološki prihvatljive vrste saobraćaja, uz poseban akcenat na poboljšanje željezničke infrastrukture u cilju pružanja kvalitetnijih usluga	Mjera 2.1: Modernizovati željeznički saobraćaj poboljšanjem njegove efikasnosti i bezbjednosti

Objašnjenje za Strategiju saobraćaja

Kao i u mnogim sličnim zemljama u regionu, sektor saobraćaja suočava se sa značajnim poteškoćama koje ograničavaju dostupnost i mobilnost i na nacionalnom nivou i sa zemljama u okruženju. Crna Gora se, uz to, suočava sa **topografskim ograničenjima koja znatno povećavaju investicione i troškove održavanja u sektoru željezničkog saobraćaja. Prema SWOT analizi, nerazvijena putna mreža, problemi u željezničkoj infrastrukturi i voznom parku, nedovoljna oprema i neefikasno organizovano funkcionisanje aerodroma, nedovoljna raspoloživost iskusnog i visokostručnog kadra, i potrebna poboljšanja u oblasti bezbjednosti i kvaliteta usluga, dio su liste problema identifikovanih u ovom sektoru.**

Tokom zadnjih godina, pored **rješavanja bitnih urgentnih problema u saobraćajnoj infrastrukturnoj mreži** (uglavnom putnoj, a od nedavno i željezničkoj), naponi su bili usmjereni na unapređenje pravnog okvira, započinjanje strukturnih reformi da bi se infrastruktura odvojila od operative. Međutim, potrebe koje se moraju riješiti su velike a finansijska sredstva koja bi mogla da riješe sva postojeća uska grla i propadanje infrastrukture puno su veća od ograničenih sopstvenih sredstava. U tom smislu, Crna Gora je već počela sa promocijom javno-privatnih partnerstava, ugovora o koncesiji, bankarskog finansiranja i doprinosa međunarodnih donatora, da bi mogla da se izbori sa potrebnim investicijama.

Crna Gora ima **moćnost da promovise vezu Bar-Beograd kroz kombinovani i multimodalni saobraćaj** kako bi se omogućio pristup zaleđu Balkana i južne centralne Evrope, kao i da bi stekla konkurentnu prednost u odnosu na ostale alternativne TEN koridore, koji su već definisani kroz Bosnu ili Albaniju. Komponenta saobraćaja će se fokusirati na poboljšanje željezničkog sektora kao ekološki prihvatljive vrste saobraćaja u skladu sa politikama EU u toj oblasti.

Aktivnosti će promovisati bolje, efikasnije i sigurnije korišćenje željeznice, promovišući, kada je to moguće, kombinovani saobraćaj i smanjujući dominaciju drumskog sektora kroz uravnoteženiju distribuciju saobraćaja.

Cilj 3: Jačati institucionalni kapacitet javne uprave Crne Gore i na nacionalnom i lokalnom nivou kako bi se obezbijedilo efikasno upravljanje Programom i njegovo sprovođenje.

- Konačno, Cilj 3 će nas dovesti do **treće Strategije OPRR**:

Osa podrške sprovođenju OPRR-a bez teškoća poboljšaće administrativni kapacitet institucija koje učestvuju u Programu.

OSA	MJERE
Osa prioriteta 3: Podrška sprovođenju OPRR	Mjera 3.1: Tehnička podrška

Zbog ograničenja finansijskih izdvajanja, državni organi i Evropska komisija su se složili da se Komponenta regionalne konkurentnosti neće finansirati kroz OPRR i usvojili su princip koncentracije sredstava kako bi se ostvario veći uticaj. Slično tome, ukupna finansijska sredstva dodijeljena IPA komponenti III Regionalni razvoj ne opravdavaju potrebu za dva različita Operativna programa (jedan za saobraćaj, drugi za životnu sredinu).

Obrazloženje za Strategiju institucionalnog kapaciteta

Shodno Regulativi za implementaciju IPA (EZ) br. 718/2007 od 12. juna 2007. godine, kojom se sprovodi Regulativa Savjeta (EZ) br. 1085/2006, podrška se može odobriti za aktivnosti koje su vezane za pripremu, monitoring, evaluaciju, informisanje i aktivnosti kontrole koje su neophodne za implementaciju programa.

S obzirom na to da je ovo prvi programski period Crne Gore u okviru Komponente III i da strukture uključene u upravljanje Operativnim programom Regionalni razvoj imaju neujednačeno iskustvo što se tiče upravljanja programima koje finansira EU, sprovede se analiza glavnih administrativnih slabosti, čiji je cilj identifikacija potreba za obukom kao i posebna ekspertiza potrebna za čvrsto, efikasno i uspješno upravljanje strukturnim fondovima i njihovo sprovođenje, i dodatno će joj se posvećivati pažnja u aktivnostima koje se finansiraju u okviru ove ose prioriteta.

Naučene lekcije iz prethodnih intervencija sufinansiranih od EU

Na osnovu iskustva u realizaciji projekata i korišćenja fondova EU, slijedi prikaz glavnih pitanja od značaja za buduće sprovođenje pretrpustupne pomoći:

- Do sada nedovoljno razvijeni institucionalni kapaciteti na nacionalnom i lokalnom nivou pokazali su se kao najveća prepreka za realizaciju projekata. Zbog toga, mora biti obezbijeđeno unapređenje tehničke pomoći i izgradnja kapaciteta na svim administrativnim nivoima moraju biti obezbijeđeni;
- Neophodno je imati obučene i motivisane kadrove i potrebni su dodatni naponi da se identifikuje, obuči, razvije i zadrži takvo osoblje;
- Neadekvatan broj dobro izrađenih i zrelih projekata (posebno u vezi izrade projekta i tenderske dokumentacije), što predstavlja jedan od najvažnijih aspekata u obezbjeđivanju korišćenja pomoći Evropske unije na blagovremen i tehnički prihvatljiv način. Ovo pitanje je u direktnoj vezi sa potrebom jačanja kapaciteta na svim nivoima, ali posebno krajnjih korisnika u cilju blagovremene pripreme dobre projektne/tenderske dokumentacije;
- Potrebno je poboljšati upravljanje vremenom i osiguranje kvaliteta u svim institucijama, kao i da se poboljša sposobnost implementacije (tendera i ugovaranja);
- Značaj koordinacije između zainteresovanih strana. Ovo zahtijeva obimne i jasne tokove informacija sa fokusom na zajedničko razumijevanje zadataka, rokova i međuzavisnosti;
- Potreba za pristupom informacijama i njihovom širenju na blagovremen način (za sve zainteresovane), i većim naglaskom na mjere obavještanja javnosti (i pomoći EU i sektorske koordinacije uopšte).

4.2. Koncentracija i izbor prioriteta, mjera i operacija

Da bi se obezbijedila konzistentnost i koherentnost Programa kao cjeline, primijenjena je sektorska koncentracija koja je usredsređena na životnu sredinu i saobraćaj.

Prioriteti su definisani u skladu sa posebnim ciljevima OPRR. U tom smislu, za Komponentu regionalnog razvoja, Osa proriteta I direktno je vezana za Posebni cilj 1 OPRR (životna sredina), a Osa prioriteta II za Posebni cilj 2 OPRR (saobraćaj). Osa prioriteta tehničke podrške za obje komponente povezana je sa Posebnim ciljem 3 (izgradnja kapaciteta) OPRR.

Uz to, primijenjeni su sljedeći kriterijumi prilikom pregleda i odabira Prioriteta i Mjera:

Ograničenost finansijskih sredstava:

Zbog ograničenih finansijskih sredstava izdvojenih za Program, preliminarni indikativni iznos procijenjen je za prioritete i mjere (pristup od vrha ka dnu). Proces konsultacija je omogućio da se provjeri zrelost projekata/vrste operacija koje su predstavili učesnici i da se uporede sa prethodno odabranim prioritetima i mjerama. Onda su se mogli tačnije izračunati procijenjeni budžeti za identifikovane akcije (pristup od dna ka vrhu), kako bi se dobila konačna finansijska budžetska izdavanja po prioritetima i mjerama.

Opšti uticaj Programa:

Pri izboru prioriteta/mjera i operacija za OPRR, naročito je uzeto u obzir kako će doprinijeti opštem uticaju Programa, po mogućnosti kao integrisano djelovanje a ne samo kao pojedinačno.

Usklađenost sa politikama EU:

Identifikacija prioriteta/mjera i operacija definisana je na osnovu posebnih smjernica i politika koje EU promovise u oblasti životne sredine i saobraćaja. Naročito se nastojalo da se predlozi usklade sa novim strateškim prezentacijama EU 2020 koje je nedavno predložila Komisija. Prioriteti/mjere i vrste operacija koji nijesu bili u skladu sa tim strateškim dokumentima nijesu razmatrani.

Komplementarnosti i koordinacija sa drugim donatorskim programima:

Infrastrukturni projekti u oblasti životne sredine i saobraćaja zahtijevaju značajna ulaganja. Iz tog razloga su tematske radne grupe razmatrale i mogućnost da se finansira vrsta operacija koje će vjerovatno biti kofinansirane kroz druga međunarodna finansijska sredstva (grantove drugih donatora ili zajmove MFI). U tom smislu organizovano je nekoliko sastanaka radi koordinacije donatora naročito za oblast životne sredine. Mjere koje su prvobitno identifikovane u Programu biće ponovno procijenjene u toku procesa konsultacija na osnovu zrelosti vrsta predloženih operacija i kapaciteta da privuku više vrsta izvora finansiranja.

Viši nivo poštovanja životne sredine:

Zadnjih godina, Crna Gora je jasno stavila naglasak na sektor zaštite životne sredine ne samo da bi se uskladila sa standardima EU, nego i kao na ključni potencijalni činilac za budući održivi razvoj. U tom smislu, prioriteti/mjere i operacije razmatrani su sa aspekta njihovog većeg doprinosa poštovanju životne sredine i zaštiti prirodnih resursa. Konačno, gdje god je to bilo moguće, uzet je u obzir novi koncept zelenije ekonomije koji promovise Komisija. Takođe, Crna Gora je posvećena poštovanju principa participativnosti građana u procesima donošenja odluka koje se tiču životne sredine. Skupština Crne Gore donijela je Zakon o potvrđivanju Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i prava na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine (Zakon o ratifikaciji Arhuske konvencije) i objavljen je u Službenom listu („Sl. list CG – Međunarodni ugovori“, broj 03/09).” Donošenjem ovog zakona Crna Gora se obavezala na aktivno učešće javnosti prilikom donošenja odluka iz oblasti životne sredine kao i učešće javnosti vezano za izradu određenih planova i programa koji se odnose na životnu sredinu (što je u skladu sa Direktivom 2003/35/EZ). Javnost je bila uključena (kroz javne rasprave, okrugle stolove itd.) u donošenje strateških dokumenata poput Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore, Strateškog Master plana za upravljanje otpadom, Master plana odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje, Strateškog master plana za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore, Državnog plana upravljanja otpadom za period 2008-2012 itd. Javnost je takođe bila uključena u izradu Operativnog programa kroz javne rasprave o OPRR, kao i javne rasprave o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu.

U cilju uspostavljanja cjelokupnog sistema praćenja OPRR-a sa aspekta životne sredine nastojaće se da se ostvari tješnja saradnja sa Sektorom za životnu sredinu Ministarstva održivog razvoja i turizma i Agencijom za zaštitu životne sredine. Međutim, radiće se na obezbjeđenju dovoljnog osoblja i stručnih kapaciteta za pitanja životne sredine u datim institucijama.

5. PROGRAMSKA STRATEGIJA

5.1. Strategija regionalnog razvoja

Osnovni cilj Strategije regionalnog razvoja Crne Gore je postizanje ravnomjernog socijalno-ekonomskog razvoja Crne Gore u skladu sa principima održivog razvoja, stvaranjem uslova za povećanje konkurentnosti svih dijelova zemlje i realizaciju njihovih razvojnih potencijala.

Crnu Goru čini 19 opština, Glavni grad i Prijestonica. Opština je osnovni oblik lokalne samouprave, a mogu se osnivati i drugi oblici lokalne samouprave. Kada je u pitanju statistička podjela Crne Gore, prema kriterijumima Eurostata-a o podjeli države na prostorne jedinice za statistiku, Crna Gora se posmatra kao jedan region. Ipak, bez obzira na navedenu klasifikaciju, postoje značajne razlike u nivou razvijenosti opština, pa samim tim i širih područja kojima pripadaju. U Crnoj Gori ne postoje administrativno određeni regioni.

Ipak, Strategija regionalnog razvoja Crne Gore klasifikuje regione Crne Gore na sjeverni, središnji i primorski region, u odnosu na njihove geografske karakteristike:

- **Sjeverni region** čine opštine: Andrijevića, Berane, Bijelo Polje, Mojkovac, Kolašin, Plav, Pljevlja, Plužine, Rožaje, Šavnik, Žabljak, i obuhvata 29% stanovništva.
- U **središnjem regionu** su Glavni grad Podgorica, prijestonica Cetinje i opštine Danilovgrad i Nikšić, koji čine 47% stanovništva Crne Gore. Podgorica je glavni grad, administrativni, privredni, univerzitetski i politički centar Crne Gore.
- **Primorski region** čine Bar, Budva, Herceg-Novi, Tivat, Kotor i Ulcinj, i obuhvata 24% ukupnog stanovništva u Crnoj Gori.

Tabela 29: Stanovništvo u Crnoj Gori po opštinama (gradsko/seosko)

Opštine primorskog regiona				Opštine sjevernog regiona			
Opština	Ukupno	Gradsko	Ruralno	Opština	Ukupno	Gradsko	Ruralno
	stanovništvo	stanovništvo	stanovništvo		stanovništvo	stanovništvo	stanovništvo
Ulcinj	19.921	10.707	9.214				
Bar	42.048	17.649	24.399	Plužine	3.246	1.341	1.905
Budva	19.218	15.995	3.223	Šavnik	2.070	472	1.598
Tivat	14.031	10.237	3.794	Mojkovac	8.622	3.590	5.032
Kotor	22.601	12.583	10.018	Bijelo Polje	46.051	15.400	30.651
Herceg Novi	30.864	19.536	11.328	Berane	33.970	11.073	22.897
Ukupno prim. opš.	148.683	86.707	61.976	Rožaje	22.964	9.422	13.542
Opštine u središnjem regionu				Andrijevića	5.071	1.048	4.023
Podgorica	185.937	155.725	30.212	Plav	13.108	5.390	7.718
Nikšić	72.443	56.970	15.473	Kolašin	8.380	2.725	5.655
Cetinje	16.657	14.093	2.564	Žabljak	3.569	1.723	1.846
Danilovgrad	18.472	6.852	11.620	Pljevlja	30.786	19.489	11.297
Ukupno sred. reg.	293.509	233.640	59.869	Ukupno sjever. reg.	177.837	71.673	106.164

Izvor: MONSTAT i Ministarstvo održivog razvoja i turizma

U okviru 19 opština, Glavnog grada i Prijestonice, Crna Gora se suočava sa neravnomjernim nivoima socijalno-ekonomskog razvoja sa središnjim geografskim područjem u kojem je koncentrisano mnogo više urbanih indikatora, primorskim regionom koji se suočava sa sve većim urbanim stopama i sjevernim dijelom teritorije koji

ima većinom seosko stanovništvo. Međutim, postoji interesantna mreža gradova koja predstavlja „sistem srednjih gradova“ koja se može koristiti za određivanje teritorije i stvaranje „razvojnih stubova“ od kojih će se razvoj širiti ka ruralnim područjima.

U skladu sa Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore 2010-2014, naime Strateškim ciljem br. 2: „Ubrzani razvoj manje razvijenih jedinica lokalne samouprave“, OPRR će koncentrisati IPA pomoć na sjeverni region, izdvajajući sredstva u procentu od 70% do 80% ukupnih raspoloživih sredstava. Ovaj iznos je veći od procentualnog učešća stanovništva u opštinama sjevernog regiona u odnosu na ukupan broj stanovnika u zemlji koji iznosi 29% (v. tabelu koja slijedi).

Intenzitet pomoći u primorskom regionu biće sličan njegovoj zastupljenosti u ukupnom stanovništvu, dok je za središnji region predviđeno manje finansijsko izdvajanje u poređenju sa onim što bi odgovaralo njegovom stanovništvu.

Tabela 30: Stanovništvo u crnogorskim opštinama

Regioni	Stanovništvo (broj stanovnika)	Stanovništvo (%)	Raspodjela sredstava %
Primorski	148.683	24	5%-10%
Središnji	293.509	47	25%-35%
Sjeverni	177.837	29	55%-70%

Izvor: Monstat

Ovim pristupom OPRR namjerava da:

1. Podstakne razvoj u regionima koji su manje razvijeni.
2. Koncentriše pomoć IPA kako bi se postigao vidljiv efekat.

5.2. Ose prioriteta i mjere OPRR

5.2.1. Osa prioriteta I: Unaprijediti sisteme upravljanja životnom sredinom

Zaštititi životnu sredinu i upravljati prirodnim resursima na održiv način, promovišući u isto vrijeme sinergiju između razvoja i zaštite životne sredine i uzimajući u obzir pravo budućih generacija na kvalitet života.

Posebni ciljevi

- Promovisati održivo i racionalno korišćenje vodnih resursa, štiteći životnu sredinu od nepovoljnih uticaja nekontrolisanog ispuštanja otpadnih voda i poboljšavajući dostupnost visoko kvalitetnog vodosnabdijevanja stanovništvu.
- Obezbijediti napredovanje ka održivom upravljanju otpadom koji se stvara na teritoriji Crne Gore i srednjoročnom ostvarivanju ciljeva za smanjenje otpada koji su predviđeni direktivama o otpadu Evropske unije.

Opis

- Poboljšanje sistema vodosnabdijevanja. Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, uključujući i primarne cjevovode za fekalnu kanalizaciju .
- Rekonstrukcija i/ili proširenje sekundarne vodovodne i kanizacione mreže u gradovima.
- Izgradnja deponija i novih regionalnih centara za upravljanje otpadom, prema Strateškom master planu za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou.
- Priprema dokumentacije za prethodno identifikovane projekte.

Usmjeravanje

- Ovaj prioritet doprinosi opštem cilju Strateškog okvira usklađenosti da se Crna Gora razvija kao ekološka država, obezbjeđujući stalan održiv rast, i olakšavajući njeno napredovanje ka pristupanju Evropskoj uniji. On se tiče i prvog cilja SCF: Štititi, poštovati i unapređivati životnu sredinu Crne Gore i njene prirodne resurse kao potencijal za budući održivi društveni i ekonomski razvoj.
- Ispunjavanje direktiva EU i usvojenog nacionalnog zakonodavstva o upravljanju komunalnim otpadom i upravljanju vodnim resursima, naročito otpadnim vodama.
- Poboljšanje pristupa, i pružanje usluga iz oblasti zaštite životne sredine i kapaciteta u podsektorima voda i otpada.
- Usmjeren je na administrativne i tehničke odsjeke (ili javna komunalna preduzeća) opština ili drugih javnih organa koji se bave upravljanjem vodama ili otpadom, ali i institucije na nacionalnom nivou kao što je Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Mjere

- Mjera 1.1. Poboljšati sisteme vodosnabdijevanja i sisteme integrisanog upravljanja otpadnim vodama
- Mjera 1.2. Razviti infrastrukturu za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu

Realizacija

Projekti mogu biti odabrani sa indikativne liste projekata iz Aneksa 1 OPRR (i priloženih projektnih ideja) u skladu sa opštim i posebnim kriterijumima izbora predviđenim u OPRR.

Velike projekte će Evropskoj komisiji na odobrenje dostavljati nadležna operativna struktura. Odlukom o odobravanju projekta će se definisati fizički objekat i troškovi koji ispunjavaju uslove i na koje se odnosi stopa kofinansiranja za ovu osu prioriteta. To će slijediti bilateralni sporazum sa Crnom Gorom, kojim će se utvrditi ti elementi.

Prema članu 158 Regulative za sprovođenje IPA, u slučajevima gdje projekti ne spadaju pod kriterijume "velikih projekata" (tj. oni ispod granične vrijednosti od 10 miliona EUR) ukoliko ih sprovode krajnji korisnici koji nijesu nacionalna javna tijela, ti projekti biće odabrani kroz poziv za dostavljanje predloga. Odluku o ponudama će donijeti komisija za izbor, na osnovu kriterijuma izbora opisanih u OPRR, i detaljnije razrađenih u pozivu za dostavljanje prijedloga. Prilikom objave poziva za projekte, osiguraće se da aplikanti budu dovoljno informisani o pitanjima zaštite životne sredine tj. da svoje projektne aplikacije usaglase sa zahtjevima i standardima EU koji se odnose na zaštitu životne sredine.

U sektoru otpadnih voda u periodu od 2013. do 2016. uz podršku IPA izgradiće se postrojenje za otpadne vode i kanalizacione mreže u opštinama Bijelo Polje, Cetinje, Berane, Rožaje i Plav. Imajući u vidu da u ovim opštinama živi 132 732 stanovnika, od kojih 55 378 živi u gradskom području, ovi projekti biće od velike važnosti za unapređenje životne sredine i kvaliteta života.

Ciljevi i indikatori

Tabela 31: Indikatori za monitoring za Osu prioriteta I*

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori rezultata				
Broj domaćinstava i pravnih lica koji koriste poboljšani sistem vodosnabdijevanja	Broj	0	11.768	Izveštaj o napretku i završni izvještaj projekta; izvještaji javnih komunalnih preduzeća
Dodatno stanovništvo obuhvaćeno projektima otpadnih voda (osnovni indikator)	Ekvivalentnih stanovnika	0	36.500	Izveštaj o napretku i završni izvještaj projekta; izvještaji javnih komunalnih preduzeća
Stanovništvo koje koristi novi sistem upravljanja otpadom	Ekvivalentnih stanovnika	0	35.000	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta

* Indikatori se odnose na opštine koje su obuhvaćene projektima predloženim OPRR-om

5.2.1.1. Mjera 1.1. Poboljšati sisteme vodosnabdijevanja i sisteme integrisanog upravljanja otpadnim vodama

Posebni cilj

Poboljšanje kvaliteta i dostupnosti infrastrukture za vodosnabdijevanje i otpadne vode, pružanjem usluga vodosnabdijevanja i tretmana otpadnih voda u skladu sa praksom i politikama EU, i u urbanim i u ruralnim područjima uspostavljanjem efikasnih sistema upravljanja vodama i otpadnim vodama.

Obrazloženje

Crna Gora ima ozbiljan problem sa sistemom vodosnabdijevanja. Nivoi potrošnje vode su previsoki, naročito u toku ljetnjih mjeseci kada su resursi vode ograničeni. Ovaj nedostatak vode pogoršan je lošim stanjem distributivne vodovodne mreže, u kojoj se gubi oko polovine pijaće vode prije nego što stigne do potrošača.

Preko 90% domaćinstava ima pristup vodi iz vodovoda.

Ispuštanje otpadnih voda u vodotokove je još jedan ozbiljan i zanemaran problem. U gotovo svim opštinama otpadne vode se ili ispuštaju u rijeke ili u zemlju. Postojeća infrastruktura za otpadne vode u Crnoj Gori ograničena je na jedno postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda u Podgorici (PPOV). Strateški master planovi za kanalizaciju i otpadne vode, jedan za centralni i sjeverni region Crne Gore, drugi za primorje i Cetinje, preporučuju veoma ambiciozan program radova kako bi se postigli ciljevi odgovarajućeg nivoa sanitacije za sva područja do 2029. godine. Ovaj program će biti razrađen u tri faze:

- **Faza 1:** 2004 - 2009 – kompletna kanalizacija i postrojenja za prečišćavanje za sve gradske centre i veća sela, plus 50% sela, plus 30% manjih naselja (koristiće se sanitacija na licu mjesta tamo gdje je neisplativa izgradnja cjevovoda)
- **Faza 2:** 2009 - 2019 – kompletna kanalizacija i postrojenja za prečišćavanje (ili sanitacija na licu mjesta) u 50% sela, plus 40% manjih naselja
- **Faza 3:** 2019 - 2029 – kompletna kanalizacija i postrojenja za prečišćavanje (ili sanitacija na licu mjesta) za preostala (30%) manja naselja.

Što se tiče Primorja, projekat vodosnabdijevanja i odlaganja otpadnih voda III, Jadranska obala Crne Gore (Kocks 2007), za opštine Herceg-Novi, Tivat, Kotor, Budva, Bar, Ulcinj i Cetinje, potvrđuje visoke nivoe zagađenosti i eutrofikacije u projektnom području. Kao posljedica toga, sektor turizma - a sa njim i nacionalna ekonomija koja u velikoj mjeri zavisi od prihoda od turizma - ozbiljno je spriječen u razvoju. Neophodno je sprovesti čitav paket mjera na sakupljanju, transportu, prečišćavanju i odlaganju otpadnih voda, doprinoseći adekvatnom odlaganju otpadnih voda kako bi se podstakao privredni razvoj i primjenio princip "potrošač i zagađivač plaćaju". Dinamika za primorje je slična planu za središnji i sjeverni region:

- **Faza I:** Rekonstrukcija postojeće mreže, izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. 2005-2009
- **Faze II i III:** Izgradnja kompletne kanalizacione mreže i proširenje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda adekvatnim brojem modula. 2010 – 2029

Sprovođenje direktive o otpadnim vodama predstavlja veliki izazov za Crnu Goru, ne samo zbog visine potrebnih ekonomskih resursa (556 miliona €, za 19 postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, 167.165 m – primarne mreže i 894.684 m – sekundarne mreže), već i zbog potrebnog usklađivanja propisa i institucionalnog kapaciteta. Nažalost implementacija Master plana o otpadnim vodama prilično je udaljena od plana, (v. Tabele 4 i 5 – poglavlje 3.1.2.B: Pregled aktivnosti implementiranih u okviru projekata definisanih Strateškim master planovima); shodno tome, moraju se uložiti dodatni naponi kako bi se ubrzao proces.

U skladu sa preporukama Izvještaja Strateške procjene uticaja na životnu sredinu OPPR-a iz oblasti vodosnabdijevanja i upravljanja otpadnim vodama posebna pažnja biće posvećena praćenju ekoloških normi pri projektovanju i izgradnji infrastrukture za vodosnabdijevanje i otpadne vode. Takođe će biti neophodno podsticati i promovisati primjenu najboljih raspoloživih tehnika (BAT – Best Available Techniques) za realizaciju planiranih aktivnosti u okviru datih projekata kroz izradu projektna dokumentacije.

Opis

- Poboljšanje sistema vodosnabdijevanja proširenjem i rehabilitacijom vodovodne mreže
- Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, uključujući i glavne kolektore za fekalnu kanalizaciju
- Rekonstrukcija i/ili proširenje sekundarne kanalizacione mreže u gradovima

Prihvatljive aktivnosti

Projekti koji će biti razvijeni u okviru ove mjere mogu uključivati sljedeće indikativne aktivnosti:

- Proširenje/rehabilitaciju vodovodnih i kanizacionih mreža;
- Izgradnju/nadogradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda;
- Izgradnju/rehabilitaciju kapaciteta za tretman kanizacionog mulja;
- Mjerenje, laboratorijsku opremu, opremu za otkrivanje curenja itd.;
- Tehničku podršku u pripremi projekata (uključujući studije izvodljivosti, analizu troškova i koristi, procjenu uticaja na životnu sredinu, detaljni projekat, tehničke specifikacije i tendersku dokumentaciju) i upravljanju projektom (nadzor radova, kontrola kvaliteta, revizija radova itd.).

Kriterijumi za izbor

- Pripremljenost projekta: prostorno-planska dokumentacija, projektna dokumentacija, finansiranje itd.
- Usklađenost sa važećim domaćim zakonodavstvom, zakonodavstvom EU i standardima (naročito politikama i zakonodavstvom EU iz oblasti životne sredine);
- Usklađenost za planovima zaštite životne sredine i sektorskim strategijama; stepen prioriteta u sektorskim master planovima.
- Uticaj na životnu sredinu;
- Veličina projekta: veliki projekti će biti prioritetni (budžet preko 10 miliona €).
- Socijalni aspekti: veliki uticaj na stanovništvo;

- Regionalni značaj projekta; teritorijalna izbalansiranost.
- Za velike projekte će se dostavljati i analiza troškova i koristi (Ekonomska i finansijska unutrašnja stopa povrata – EIRR i FIRR)

Principi za kriterijume za izbor poštovaće se u kriterijumima koji će biti razrađeni za pojedine slučajeve u okviru poziva na dostavljanje ponuda i biće obavezujući iz razloga predviđenih članom 158 Regulative Komisije (EZ) br. 718/2007.

Imajući u vidu činjenicu da je Strateški master plan donijet 2005. godine i da je u proteklom sedmogodišnjem periodu bilo znatnih promjena u odnosu na sektor zaštite životne sredine (kao što je deklaracija o Nacionalnom parku Prokletije u 2009), ovo je prouzrokovalo određeno pomijeranje u određivanju prioritnosti projekata u oblasti komunalne infrastrukture. Vlada Crne Gore svake godine usvaja listu prioritnih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanja otpadom, a rangiranje se zasniva na metodologiji koju je odobrila Vlada (*Kriterijumi za utvrđivanje godišnje liste prioritnih projekata u oblasti komunalne infrastrukture*), koja je priložena uz Operativni program (Aneks VI). U fazi identifikacije projekata, Ministarstvo održivog razvoja i turizma šalje nacrt liste svim opštinama u Crnoj Gori koje daju svoje komentare i sugestije za izmjene, i njihovi inputi se razmatraju.

Lista prioritnih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanju otpadom za 2012, koju je Vlada Crne Gore odobrila na sjednici održanoj 23. juna 2011. godine, predstavlja osnov za izbor projekata koji će se finansirati u okviru ovog OPRR, jer su kriterijumi izbora u skladu sa tekstom ovom dokumenta.

Tabela 32: Tabela sa prioritnim projektima u oblasti upravljanja otpadnim vodama (na osnovu Godišnje liste prioritnih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanja otpadom za 2012. godinu)

Rangiranje prema listi prioritnih projekata za 2012	Naziv projekta	Ocjena projekta prema metodologiji koja se zasniva na relevantnim kriterijumima	Izvor finansiranja
1	Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u opštini Nikšić	4,686	obezbijeđen IPA komponenta I + kredit EIB
2	Izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u opštini Pljevlja	4,530	obezbijeđen IPA komponenta I + kredit EIB + grant WBIF
3	Izgradnja PPOV i nastavak izgradnje pojedinih segmenata kanalizacione infrastrukture u opštini Herceg Novi	4,343	planiran kredit KfW + budžet države i Opštine
4	Nastavak izgradnje pojedinih segmenata kanalizacione infrastrukture u opštini Kotor	4,316	planiran kredit KfW + budžet države i Opštine
5	Izgradnja PPOV za opštine Kotor i Tivat	4,183	obezbijeđen kredit KfW + budžet države i opština
6	Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Bijelo Polje	4,000	obezbijeđen IPA komponenta I + kredit EIB + grant WBIF
7	Izgradnja PPOV i pojedinih segmenata kanalizacione infrastrukture u opštini Bar	3,785	planiran kredit KfW + budžet Opštine
8	Izgradnja I faze kanalizacionog sistema na Luštici i unapređenje vodosnabdijevanja	3,718	obezbijeđen kredit KfW + budžet Opštine
9	Izgradnja PPOV i pojedinih segmenata kanalizacione infrastrukture u opštini Cetinje	3,384	planiran IPA komponenta I + kredit EIB + grant WBIF
10	Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Plav	3,359	OP Regionalni razvoj + kredit EIB + grant WBIF
11	Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Berane	3,235	OP Regionalni razvoj + kredit EIB
12	Aktivnosti vezane za izgradnju PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Danilovgrad	3,213	planiran kredit EBRD
13	Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione infrastrukture u opštini Ulcinj	3,175	obezbijeđen grant WBIF planiran kredit EIB + kredit KfW
14	Izgradnja PPOV u Plužinama	2,616	OP Regionalni razvoj + budžet Opštine
15	Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Kolašin	2,413	OP Regionalni razvoj + kredit EIB
16	Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Rožaje	2,321	OP Regionalni razvoj + EIB kredit
17	Izgradnja segmenata kanalizacione mreže u opštini Žabljak	2,306	obezbijeđena bilateralna donacija + budžet države i Opštine

Izvor: Godišnja lista prioritnih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanja otpadom za 2012. godinu (usvojena od strane Vlade Crne Gore)

Prema prethodnoj tabeli, projekti upravljanja otpadnim vodama koji će biti obuhvaćeni indikativnom listom projekata u Aneksu I OPRR 2012-2013 su:

- Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Plav
- Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Berane
- Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Rožaje
- Izgradnja PPOV i segmenata kanalizacione mreže u opštini Kolašin
- Izgradnja PPOV u Plužinama.

Krajnji korisnik

Opštine (uključujući javna komunalna preduzeća) ili druga tijela koja se bave upravljanjem vodom i najvažnije uključene institucije na nacionalnom nivou poput Ministarstva održivog razvoja i turizma.

Indikatori za monitoring

Tabela 33: Indikatori za monitoring za Mjeru 1.1

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Smanjenje gubitaka na vodovodnoj mreži	%	72	65	Izveštaji javnih komunalnih preduzeća
Broj višednevnih prekida u vodosnabdijevanju	Broj	9	2	Izveštaji javnih komunalnih preduzeća
Izgrađena nova postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	Broj	0	3	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta
Rekonstruisane ili izgrađene kanalizacione mreže	Metara	0	38000 od čega 13200 u ruralnim područjima	Izveštaji o napretku i završni izvještaj

Interni izvor

U okviru projekata koji će se implementirati uz podršku IPA za 2012. i 2013. godinu biće obuhvaćene tri opštine (Berane, Plav i Rožaje) sa ukupno 70 042 stanovnika, od kojih gradsko područje ima 25 885 stanovnika.

5.2.1.2. Mjera 1.2. Razviti infrastrukturu za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu

Posebni cilj

Razvoj održivog sistema upravljanja otpadom kroz poboljšanje usluga upravljanja otpadom i smanjenje istorijski kontaminiranih lokacija, u skladu sa praksom i politikama EU.

Obrazloženje

Nacionalna strategija održivog razvoja navodi sljedeće zadatke u oblasti upravljanja otpadom: smanjenje, selekcija otpada, adekvatno odlaganje i reciklaža radi smanjenja zagađenja od otpada i očuvanja prirodnih resursa.

Promjena postojećeg sistema upravljanja otpadom u Crnoj Gori, od onog koji se zasniva na odlaganju ka onom zasnovanom na ponovnoj upotrebi resursa; i, u isto vrijeme, minimiziranje izlaganja rastućim troškovima, predstavlja veliki izazov za Vladu Crne Gore. Ključni ciljevi Strateškog master plana za upravljanje čvrstim otpadom su da se razvije sistem upravljanja otpadom koji je priuštiv, ispunjava buduće ciljne performanse, i u skladu je sa

važnim i planiranim propisima, sa ciljem da se:

- postigne maksimum smanjenja količina otpada i promovisanje reciklaže kroz podizanje svijesti javnosti;
- maksimalno poveća recikliranje i kompostiranje;
- uvede odgovarajuća struktura naknada i metodologija naplate.

Vlada je usvojila Strateški master plan za upravljanje čvrstim otpadom 2005. godine. Naročito, predloženi sistem upravljanja za oblast komunalnog otpada zasniva se na sakupljanju i odvoženju otpada. Ključni elementi buduće planirane infrastrukture za otpad uključuju aktivnosti povezane i sa reciklažom dijelova komunalnog otpada, poput papira, stakla, plastike i građevinskog otpada i otpada od rušenja. Predloženo je da se buduća infrastruktura za otpad sastoji od sljedećih elemenata:

- da se održi i proširi postojeće sakupljanje komunalnog otpada;
- sistem selektivnog sakupljanja i transporta komunalnog otpada i materijala koji može da se reciklira;
- osnivanje i održavanje mreže sabirnih centara za otpad koji može da se reciklira u cilju preduzimanja početnih aktivnosti sistematičnog recikliranja i sticanja neophodnog iskustva;
- da se uspostavi mreža reciklažnih dvorišta, kako bi se olakšalo sakupljanje materijala koji se može reciklirati i proširila mreža sabirnih centara za otpad koji se može reciklirati. Isporuka specijalnog komunalnog otpada i opasnog komunalnog otpada podstiče se kroz postojanje reciklažnih dvorišta.
- mreža postrojenja za kompostiranje zelenog otpada koja bi bila dio sistema recikliranja, a moguće i budućeg sistema upravljanja muljem;
- mreža postrojenja za recikliranje građevinskog otpada i šteta;
- mreža međuopštinskih deponija koje su u skladu sa zahtjevima EU.

Od gore navedenih aktivnosti neophodno je posebnu pažnju posvetiti uvođenju sistema za sortiranje i selektivno sakupljanje otpada što je u skladu sa Izveštajem o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za OPRR 2012-13.

Takođe je neophodno podsticati i promovirati najbolje raspoložive tehnike (BAT – Best Available Techniques) za realizaciju planiranih aktivnosti u okviru datih projekata što je takođe u skladu sa preporukama iz Strateške procjene uticaja na životnu sredinu za OPRR.

Procijenjeni troškovi implementacije cjelokupne strategije životne sredine u oblasti čvrstog otpada iznose 109 miliona €.

Nakon odobrenja Master plana, Vlada Crne Gore usvojila je petogodišnji Plan upravljanja otpadom za period 2008-2012; ovo je dokument koji predstavlja osnov za izradu Strategije otpada koja je opisana u Operativnom programu Regionalni razvoj. Međutim, zbog ograničenosti finansijskih sredstava, ne mogu se svi ciljevi Plana upravljanja otpadom za period 2008-2012 ostvariti kroz IPA komponentu III. Na drugoj strani, postoji važan iznos sredstava koji su mobilisani od MFI i koji će omogućiti da se realizuje veliki dio infrastrukture (uglavnom deponije) predviđene u državi. Shodno tome, OPRR će koncentrisati napore na one projekte koji nisu obuhvaćeni MFI-ma i koji su komplementarni postojećim aktivnostima.

Trenutno je prioritet:

- Izgradnja centara za tretman otpada (uključujući regionalne sanitarne deponije, potrebnu infrastrukturu, reciklažne stanice, transferne stanice,..). U okviru ove mjere finansiraće se najmanje jedna sanitarna deponija i reciklažni centar (od ukupno 7).

Shodno tome, investicioni troškovi za izgradnju deponija u prvih pet (5) godina, saglasno Master planu, obračunati su na način dat u tabeli koja slijedi.

Tabela 34: Troškovi izgradnje regionalnih deponija

Lokacija deponije	Površina deponije [ha]	Ukupne investicije [mil.€]	Investicije za prvih 5 godina [mil.€]	Dodatni troškovi [mil.€]	Troškovi prvih 5 godina [mil.€]
Bar	4,00	3,90	3,90	1,00	4,90
Berane	8,60	9,72	3,12	1,72	4,84
Bijelo Polje	6,00	9,50	2,00	1,30	3,30
Herceg Novi	3,60	5,40	1,32	1,03	2,35
Kotor	7,50	4,14	2,49	0,78	3,27
Nikšić	2,60	6,38	2,04	1,19	3,23
Pljevlja	1,85	3,31	1,11	0,66	1,77
Podgorica	32,50	29,60	7,01	3,00	10,00
Ukupno	66,65	71,95	22,99	10,68	33,66

Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma
(Plan upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2008-2012)

Finansijska sredstva obračunata u Planu upravljanja otpadom (2008-2012) potrebna za sanaciju i zatvaranje odlagališta iznose 4.091.850€. U tabeli koja slijedi dati su prioriteta, troškovi i rokovi za svaku intervenciju. Mnoge su sada prekoračile rok. Zbog nedostatka finansijskih sredstava planirani projekat zatvaranja i sanacije postojećih odlagališta je izvršten iz indikativne liste projekata za OPRR 2012-13.

Tabela 35: Troškovi sanacije postojećih odlagališta

C D	Opština	Odlagalište	Region	Rok za sanaciju	Potrebna sredstva
1	Podgorica	Čemovsko	Centralni region		sanirano
2.1	Nikšić 1	Mislov Do		2009	89.29
2.2	Nikšić 2	Mislov Do II		2011	78.105
3	Danilovgrad	Nema			
4	Cetinje	Vrtijelka	Primor-ski region	2011	160.29
5	Bar	Volujica (Čafe)		2012	517.84
6	Herceg	Dugunja		2014	426.86
7	Ulcinj	Kruče		2011	152.13
8.	Kotor 1	Vrmac			sanirano
8.	Kotor 2	Trešanjski mlin		2009	100
8.3	Kotor 3	Lovanja III		2008	200
8.4	Kotor 4	Metkova voda			sanirano
9	Budva	Petrovac			sanirano
10	Tivat 1	Grabovac		2014	263.7
10	Tivat 2	Karlardovo		2008	62
10	Tivat 3	Lovanja I		sanirano	
10	Tivat 4	Lovanja II		sanirano	
11	Bijelo Polje	Kumanica	Sjeverni region	2010	130.41

12	Pljevlja 1	Jagnjilo I	2010	24.37
12	Pljevlja 2	Jagnjilo II	2009	6.42
13	Berane	Budimlja	2011	85.36
14	Rožaje	Njeguš	2012	377.485
15	Plav 1	Komaraca	2009	280.155
15	Plav 2	Gusinje	2012	279.1
16	Mojkovac	Podbišće	2012	156.385
17	Kolašin	Baković	2012	121.615
18	Andrijevica	Sučeska	2009	21.395
19	Plužine	Gradac	2010	244.35
20	Žabljak	Kljestina	2011	83.77
21	Šavnik	Šavnik	2010	230.82
UKUPNO				4.091.850

Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma
(Plan upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2008-2012)

Opis

- Izgradnja deponija i novih regionalnih centara za upravljanje otpadom (uključujući reciklažna dvorišta i transferne stanice) prema Stateškom master planu za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou.

Prihvatljive aktivnosti

Projekti koji će biti razvijeni u okviru ove mjere mogu uključivati sljedeće indikativne aktivnosti:

- Nabavku i instalaciju sistema za selektivno sakupljanje
- Izgradnju postrojenja za sortiranje, reciklažu i kompostiranje;
- Nabavku vozila za odvoženje otpada;
- Izgradnju postrojenja za odlaganje komunalnog otpada i transfernih stanica;
- Sakupljanje gasa sa deponija gdje je to izvodljivo;
- Izgradnju adekvatnih postrojenja za opasni komunalni otpad (medicinski otpad, električni i elektronski otpad itd.) i druge posebne vrste komunalnog otpada (građevinski otpad i šut itd.);
- Zatvaranje deponija koje ne ispunjavaju propisane uslove;
- Aktivnosti podsticanja i pozivanja javnosti i nevladinih organizacija da identifikuju ilegalne deponije i daju svoj doprinos čišćenju i zatvaranju istih;
- Tehničku podršku u pripremi projekata (uključujući studije izvodljivosti, analizu troškova i koristi, procjenu uticaja na životnu sredinu, detaljni projekat, tehničke specifikacije i tendersku dokumentaciju) i upravljanju projektom (nadzor radova, kontrola kvaliteta, revizija radova itd.).

Kriterijumi za izbor

- Pripremljenost projekta: prostorno-planska dokumentacija, projektna dokumentacija, finansiranje itd.
- Usklađenost sa važećim domaćim zakonodavstvom, zakonodavstvom EU i standardima(naročito politikama i zakonodavstvom EU iz oblasti životne sredine);
- Usklađenost sa planovima zaštite životne sredine i sektorskim strategijama; stepen prioriteta u sektorskim master planovima.
- Uticaj na životnu sredinu;
- Veličina projekta: veliki projekti će biti prioritetni (budžet preko 10 miliona €).
- Socijalni aspekti: veliki uticaj na stanovništvo;
- Regionalni značaj projekta; teritorijalna izbalansiranost.

Za velike projekte dostavljace se analiza troškova i koristi. (Ekonomska i finansijska unutrašnja stopa povrata – EIRR i FIRR)

Principi za kriterijume za izbor poštovaće se u kriterijumima koji će biti razrađeni za pojedine slučajeve u okviru poziva za dostavljanje ponuda i biće obavezujući iz razloga predviđenih članom 158 Regulative Komisije (EZ) br. 718/2007.

Kao što je bliže opisano u dijelu 5.2.1.1, lista prioriternih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanju otpadom za 2012, koju je Vlada Crne Gore odobrila na sjednici održanoj 23. juna 2011. godine, predstavlja osnov za izbor projekata koji će se finansirati u okviru ovog OPRR, jer su kriterijumi izbora u skladu sa tekstom ovom dokumenta.

Tabela 36: Tabela sa prioriternim projektima u oblasti upravljanja otpadom (na osnovu Godišnje liste prioriternih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanja otpadom za 2012. godinu)

Rangiranje prema listi prioriternih projekata za 2012	Naziv projekta	Ocjena projekta prema metodologiji koja se zasniva na relevantnim kriterijumima	Izvor finansiranja
1	Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom u opštinama Bar i Ulcinj	<u>4,342</u>	obezbijeden kredit Svjetske banke planiran kredit EIB
2	Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Nikšić, Šavnik i Plužine	<u>4,335</u>	OP Regionalni razvoj + kredit EIB
3	Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Berane, Andrijevica, Rožaje i Plav	<u>4,173</u>	planirana finansijska šema javno-privatnog partnerstva
4	Izgradnja sistema ocjernih voda na deponiji "Livade" u Podgorici	<u>3,962</u>	obezbijeden kredit EIB
5	Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Bijelo Polje, Mojkovac i Kolašin	<u>3,719</u>	Za projekat je već bila odobrena pomoć EU u okviru IPA komponente I. EIB je procijenila tehničku izvodljivost i odlučila da odustane od kofinansiranja. Otvorena pitanja još uvijek nisu riješena, i čini se da neće biti riješena u bliskoj budućnosti.
6	Sanacija neuređenog odlagališta otpada "Čađe" u opštini Bar	<u>3,628</u>	obezbijeden kredit EIB
7	Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Pljevlja i Žabljak	<u>3,504</u>	OP Regionalni razvoj + budžet države
8	Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Budva, Kotor i Tivat	<u>3,501</u>	obezbijedeno 50% kredit EIB
9	Sanacija odlagališta otpada	<u>3,225</u>	planiran kredit EIB
10	Sanacija neuređenog odlagališta otpada "Vrtijelka" u opštini Cetinje	<u>3,224</u>	planiran kredit EIB
11	Izgradnja sanitarne deponije za opštinu Herceg Novi	<u>2,7285</u>	planiran kredit MFI

Izvor: Godišnja lista prioriternih projekata u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanja otpadom za 2012. godinu (usvojena od strane Vlade Crne Gore)

Prema prethodnoj tabeli, projekti upravljanja otpadom koji će biti obuhvaćeni indikativnom listom projekata u Aneksu I OPRR 2012-2013 su:

- Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Pljevlja i Žabljak
- Izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom za opštine Nikšić, Šavnik i Plužine.

Krajnji korisnik

Opštine (uključujući javna komunalna preduzeća), regionalna preduzeća za upravljanje otpadom ili druga javna tijela koja se bave upravljanjem otpadom i uključene institucije na nacionalnom nivou poput Ministarstva održivog razvoja i turizma.

Indikatori za monitoring

Tabela 37: Indikatori za monitoring za Mjeru 1.2

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Osnovani (otvoreni) novi centri za upravljanje otpadom	Broj	0	1	Izveštaj o napretku i Završni izvještaj
Kapacitet sanitarnog odlaganja otpada u opštinama Pljevlja i Žabljak	tona/godišnje	0	9.000	Izveštaj o napretku i Završni izvještaj

Interni izvor

5.2.2. Osa prioriteta II: Poboljšati sistem saobraćaja, podstičući ekološki prihvatljive vrste saobraćaja uz poseban akcenat na poboljšanje željezničke infrastrukture u cilju pružanja kvalitetnijih usluga

Cilj

Promovisati ekološki prihvatljive vrste saobraćaja koje doprinose boljoj dostupnosti i mobilnosti unutar teritorije Crne Gore i koje obezbjeđuju visoke standarde bezbjednosti i efikasnosti

Posebni ciljevi

Doprinijeti razvoju željezničkog saobraćaja u Crnoj Gori postepenim poboljšanjem određenih dionica trase Koridora br. 4 Bar-Vrbnica-Beograd u pogledu kvaliteta, efikasnosti i bezbjednosti kako bi se u što većoj mjeri ispunili standardi EU.

Opis

Tehnička i finansijska studija za rekonstrukciju pruge Beograd – Bar, koja povezuje rijeku Dunav i Jadransko more pripremljena je 2010. godine. Studijom je predviđeno, između ostalog, sljedeće: identifikovanje glavnih uskih grla i predlog kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih intervencija koje treba izvršiti, ekonomska i finansijska analiza investicionog programa na osnovu podataka o saobraćaju, plan djelovanja za optimizaciju upravljanja prugom itd.

U skladu sa Internim akcionim planom društva Željeznička infrastruktura, 32% ukupne pruge Bar-Vrbnica biće sanirano do kraja 2012. godine kroz već završene i tekuće projekte. Dva saobraćajna projekta predviđena ovim OPRR su među projektima koji će sanirati preostalih 68% ukupne pruge, a koji će biti sprovedeni nakon 2012. godine.

U skladu sa pomenutom Studijom za rekonstrukciju pruge Beograd-Bar, i zbog specifičnog geografskog položaja, nepovoljnog reljefa i vremenskih uslova kao i iskustva na terenu, dionica Podgorica-Bijelo Polje (Vrbnica) identifikovana je kao najprioritetnija dionica za sanaciju u crnogorskom dijelu navedene pruge.

Sa ciljem postizanja efikasnosti u rehabilitaciji cjelokupne pruge Beograd-Bar, između nadležnih ministarstava Crne Gore, Republike Srbije i Republike Italije potpisan je Memorandum o razumijevanju o realizaciji Tehničke i finansijske studije.

U avgustu 2012. godine, Vlada Republike Srbije je pribavila kredit u iznosu od 800 miliona dolara od Ruske Federacije na osnovu međunarodnog sporazuma između ove dvije zemlje. Ovaj kredit namijenjen je za rehabilitaciju željezničke infrastrukture Republike Srbije. Dio ovog zajma u iznosu od 200 miliona dolara planiran je da se koristi za rehabilitaciju pruge Beograd-Bar na teritoriji Srbije.

Osa prioriteta će podržati jednu mjeru: Modernizovati i poboljšati bezbjednost i efikasnost željezničke pruge na koridoru Bar-Vrbnica-Beograd. Indikativne vrste aktivnosti koje su predviđene za finansiranje u okviru ove ose prioriteta su:

- Rehabilitacija dionica pruge na koridoru Bar-Vrbnica koje se suočavaju sa ozbiljnim bezbjednosnim i sigurnosnim problemima

- Sanacija velikih kosina, sanacija nestabilnog nagiba i izgradnja zaštitnih galerija na najkritičnijim dionicama koridora Bar – Vrbnica.
- Poboljšanje bezbjednosti i efikasnosti funkcionisanja željeznice na pomenutom koridoru
- Elektrovučna podstanica Trebešica povećaće instalisanu motornu snagu, što omogućava veći kapacitet željezničke pruge
- Aktivnosti kojima se promoviše kombinovani pomorsko-željeznički saobraćaj u Luci Bar

Radi bezbjednosti saobraćaja, na dionicama sa nestabilnim kosinama, gdje su česta klizišta, uvedena je sporija brzina. Ova mjera uvedena je kako bi se izbjegli nepredviđeni događaji. Stoga, kada se završi rehabilitacija kosina finansirana u okviru ovog OP, ograničenja brzine više se neće primjenjivati a smanjiće se i mogućnost nepredviđenih/vanrednih događaja. Kao rezultat toga, smanjiće se i vrijeme trajanja putovanja. U 2011, prekid željezničkog saobraćaja u ovom dijelu dionice pruge trajao je 3-4 sata i dešavao se zbog klizišta. U 2012, prekid saobraćaja trajao je od 10-257 sati zbog snježnih odrona. Uz to, u 2011, postojeća elektrovučna podstanica Trebešica, koja je veoma stara, prouzrokovala je nestanak napona na kontaktnoj mreži u području koje napaja EVP Trebešica što je rezultiralo prekidom željezničkog saobraćaja.

U odnosu na navedene podatke koji se odnose na hitne događaje koji utiču na produženje vremena prevoza roba i putnika, a shodno tome i kvalitet usluga, sa naglaskom na vanrednom događaju koji se desio u februaru 2012, kada je došlo do prekida saobraćaja u kontinuitetu u trajanju od 297 sati zbog vremenskih uslova, i zbog povećanja stepena bezbjednosti, naše mišljenje je da su ova dva projekta visoko prioriteta i značajna.

Usmjeravanje

Osa prioriteta usmjerena je na željeznički saobraćaj. Doprinosi jednom od ciljeva OP Regionalni razvoj "promovisati ekološki prihvatljive vrste saobraćaja koje doprinose boljoj dostupnosti i mobilnosti unutar teritorije Crne Gore i koje obezbjeđuju visoke standarde bezbjednosti i efikasnosti".

Mjere

U okviru ove ose prioriteta predložena je jedna mjera:

Mjera 2.1: Modernizovati željeznički saobraćaj poboljšanjem njegove efikasnosti i bezbjednosti

Akcije u okviru ove mjere će se usredsrijediti na poboljšanje kvaliteta na nekim dionicama pruge Bar-Vrbnica promocijom projekata koji doprinose smanjenju rizika od nesreća i usmjerenih na sigurnost i bezbjednost.

Realizacija

Zbog izdvajanja ograničenih sredstava za komponentu saobraćaj i strogih rokova za ugovaranje, operacije su koncentrisane na par projekata koji su odabrani tokom rada fokus grupa na osnovu sljedećih kriterijuma: ograničenost finansijskih sredstava, doprinos ukupnom uticaju Programa, usklađenost sa politikama EU, komplementarnost i koordinacija sa drugim donatorskim programima i viši nivo poštovanja životne sredine.

Ciljevi i indikatori

Tabela 38: Indikatori za monitoring za Osu prioriteta II

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori rezultata				
Smanjen broj vanrednih događaja na željezičkoj pruzi	Broj vanrednih događaja	35	Smanjen za 30%	Godišnji podaci o funkcionisanju željeznice
Vrijeme potrebno da se pređe dionica Podgorica-Kolašin	Minuta	63,6	57,8*	Godišnji podaci o funkcionisanju željeznice

Interni izvor

* 12 kosina (cjelokupna dionica od Podgorice do Kolašina) = 53km; Povećanje brzine za 10% sa 50 km/h = 55 km/h; vrijeme prije rehabilitacije = $53/50 = 1,06 \times 60 \text{min} = 63,6$; Vrijeme nakon rehabilitacije = $53/55 = 0,96 \times 60 \text{min} = 57,8 \text{min}$; Ušteda vremena = 5,8 min.

5.2.2.1. Mjera 2.1: Modernizovati željeznički saobraćaj poboljšanjem njegove efikasnosti i bezbjednosti

Posebni cilj

Doprinijeti razvoju željezničkog saobraćaja u Crnoj Gori postepenim poboljšanjem određenih dionica trase koridora br. 4 Bar-Vrbnica-Beograd u pogledu kvaliteta, efikasnosti i bezbjednosti kako bi se postepeno ispunili standardi EU.

Obrazloženje

Elektrifikovana pruga Bar-Vrbnica duga je 167,4 km i otvorena je za saobraćaj 1976. Maksimalno dozvoljeno osovinsko opterećenje je 22.5 t (UIC pružna klasa D). Trenutno je to jedina pruga u funkciji koja povezuje Crnu Goru sa Evropskom željezničkom mrežom, preko Beograda, sa mostovima (107), tunelima (106), galerijama (11) i propustima (371). Vrijednost njene imovine procjenjuje se na 2,2 milijarde €.

Sa aspekta održavanja, najsloženija je i najskuplja u Evropi. U zadnjih nekoliko godina, troškovi države za održavanje željezničke infrastrukture su dostigli oko 8,2 miliona € i povećani su na 9,6 miliona € u 2010, dok je u 2011. godini izdvojeno 8,4 miliona €. Rekonstrukcija/rehabilitacija pruge Bar-Vrbnica podijeljena je na brojne tendere i ugovore o izvođenju radova, pretežno finansirane od strane EIB, EBRD, IPA i državnih sredstava, kako je prikazano u Tabeli br. 15. Ovo obuhvata zamjenu šina kako bi se povećala bezbjednost i brzina, rehabilitaciju i rekonstrukciju mostova i tunela, otklanjanje i stabilizaciju klizišta kao i modernizaciju signalizacije uključujući daljinsku kontrolu i opremu za održavanje. Aktivnosti koje su bile fokusirane na tri klizišta na pruži Podgorica-Bar, kao i rehabilitacija pet tunela na lokaciji Trebaljevo-Kolašin-Trebešica i Kos-Trebešica (tuneli br. 128, 171, 173, 175 i 185 su završeni). Takođe i radovi na stabilizaciji i rehabilitaciji šest kosina i izgradnji zaštitnih galerija na pruži Vrbnica-Bar: dionici Trebešica-Lutovo-Bratonožići-Bioče u potpunosti su završeni, s tim da na ovoj dionici ima 40 kosina.

Dalje, kako bi se unaprijedila bezbjednost, preduzeće Željeznica je započelo projekat uvođenja video nadzora. Ovo rješenje predviđa stalni nadzor pojedinih lokacija, detektore pokreta na zonama kritičnim za bezbjednost putnika, detekciju odrona na pojedinim kritičnim tačkama na pruži, detekciju nezakonitog zaustavljanja na pružnim prelazima, itd. dakle, očekuje se da ove aktivnosti imaju uticaj na nivo bezbjednosti. Slično tome, unapređenje ili demontaža postojeće, nabavka i instalacija nove elektrovočne podstanice će takođe doprinijeti ispunjavanju savremenih standarda.

Slika 6: Mreža željezničke pruge u Crnoj Gori

*Interni izvor***Opis**

Mjera će uključivati operacije definisane strateškim intervencijama definisanim u Strategiji razvoja saobraćaja Crne Gore usvojenoj 2008, naročito Strateškim projektom br. 1 - Rehabilitacija željezničke pruge Bar-Beograd. Povezani projekti će se fokusirati na rehabilitaciju kosina, popravku betonskih konstrukcija na određenim dionicama trase na kojima postoji veća opasnost od odrona kamenih blokova.

Uz to, aktivnosti će se usmjeriti na demontažu postojećih, nabavku i instalaciju novih elektrovučnih podstanica.

Prihvatljive aktivnosti

Prva operacija planirana u okviru ove mjere usmjerena je na rehabilitaciju kosina i betonskih konstrukcija na veoma opasnim dionicama pruge Bar-Vrbnica-Beograd. Predviđeni ugovori o nabavkama uključuju pripremu projekata, konsultantske usluge, procjenu tendera, izvođenje radova, usluge kontrole i nadzora, praćenje i evaluaciju projekta.

Druga operacija predviđena u okviru ove mjere usmjerena je na demontažu postojećih, nabavku i instalaciju novih elektrovučnih podstanica na pomenutom pravcu koridora. Predviđeni ugovori o nabavkama uključuju pripremu projekata, konsultantske usluge, procjenu tendera, isporuku opreme i izvođenje dodatnih radova, usluge kontrole i nadzora (ukoliko je primjenjivo), praćenje i evaluaciju projekta.

Dionica Podgorica-Bijelo Polje (Vrbnica) ima dvije poddionice: Podgorica-Kolašin i Klašin-Bijelo Polje. Lokacije za gore navedene operacije su na poddionici Podgorica-Kolašin, dok se prioritne investicije na drugoj poddionici većinom obezbjeđuju kroz kredite MFI i programe IPA I.

U skladu sa dolje navedenim kriterijumima za izbor, i budući da je finansiranje za sve druge prioritne operacije na dionici pruge Podgorica-Bijelo Polje (Vrbnica) obezbijeđeno kroz kredite dogovorene sa međunarodnim finansijskim institucijama (uglavnom EIB i EBRD) i u okviru IPA Komponente I (IPA 2009, IPA 2010), dvije operacije predviđene ovom mjerom su jedine visoko prioritne investicije koje nemaju obezbijeđeno finansiranje. Nadalje, rehabilitacija kosina i betonskih konstrukcija i demontaža postojećih, nabavka i instalacija novih elektrovučnih podstanica doprinijeće povećanom obimu prevoza roba i većem broju putnika.

Kriterijumi za izbor

Pored usklađenosti sa prioritetima definisanim Osnovnom mrežom, odabir projekata se zasnivao na kriterijumima definisanim Poglavljem 5.2. Uz te, treba uzeti u obzir i sljedeće kriterijume:

- Poboljšanje sigurnosti i bezbjednosti saobraćaja
- Promovisanje efikasnosti saobraćaja povećanjem brzine i kapaciteta pruge
- Doprinosi ukupnom poboljšanju pruge Bar-Vrbnica
- Pojednostavljanje administrativnih/zakonskih barijera za sprovođenje projekta (nije potrebna eksproprijacija, vlasništvo nad zemljištem itd...)
- Za velike projekte dostavljaće se analiza troškova i koristi. (Ekonomska i finansijska unutrašnja stopa povrata – EIRR i FIRR)

Principi za kriterijume za izbor poštovaće se u kriterijumima koji će biti razrađeni za pojedine slučajeve u okviru poziva za dostavljanje ponuda i biće obavezujući iz razloga predviđenih članom 158 Regulative Komisije (EZ) br. 718/2007.

Krajnji korisnik

Krajnji korisnik za mjeru 2.1 će biti preduzeće Željeznička infrastruktura Crne Gore.

Ciljevi i indikatori

Tabela 39: Indikatori za monitoring za Mjeru 2.1

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Broj rehabilitovanih kosina	Broj	0	12	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta
Broj ispada switching uređaja	Broj	13	0	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta
Trajanje zatvaranja željezničke pruge prouzrokovanog povremenim kvarom postojeće elektrovučne podstanice	Sat	12	0	Godišnji izvještaj Željezničke infrastrukture

Interni izvor

5.2.3. Osa prioriteta III: Podržati sprovođenje OPRR

Cilj

Obezbijediti tehničku podršku kao instrument koji će koristiti institucije zadužene za upravljanje OPRR-om, kako bi se unaprijedio kvalitet i ubrzala usklađenost djelovanja kao i da bi se obezbijedilo da će se iskoristiti na najbolji i najefikasniji način.

Obrazloženje

Upravljanje IPA-om, i konkretno, ovim Operativnim programom, podrazumijeva vanredne troškove koji ne čine dio tradicionalnih operativnih troškova crnogorske administracije. Ovo obuhvata informisanje i obavještavanje javnosti o IPA; izradu indikatora za monitoring i Upravljački informacijski sistem za fondove EU; obuku za crnogorske državne i regionalne organe za identifikovanje projekata i pripremu projektnih aplikacija za sredstva pomoći EU; angažovanje spoljnih, nezavisnih eksperata za periodične i kontinuirane evaluacije; i troškove upravljanja IPA programima i njihove realizacije.

Štaviše, IPA je osmišljena kao preteča Strukturnih i kohenzionih fondova, i od presudne je važnosti da Crna Gora razvije svoj kapacitet za implementaciju ovih fondova. IPA je prilika da se nauči kako da se upravlja sredstvima prema pravilima EU, i da se izgrade održive institucionalne strukture, sistemi i vještine za prelazak na Strukturne fondove.

Posebni ciljevi:

- Poboljšati upravljanje Programom;
- Garantovati tačno informisanje i obavještavanje javnosti o IPA pomoći;
- Podržati jačanje kapaciteta za institucije koje čine Operativnu strukturu i krajnje korisnike.

Mjere

U okviru ove ose predložena je jedna mjera (Tehnička podrška).

Realizacija

Sredstva tehničke podrške iz OPRR će se staviti na raspolaganje kroz programe usaglašene između Operativne strukture i Evropske komisije. Podrška će se pružati uglavnom kroz ugovore o grantovima.

5.2.3.1. Mjera 3.1. Tehnička podrška

Posebni cilj

Pružiti tehničku podršku u pokrivanju aktivnosti pripreme, upravljanja, praćenja, evaluacije, informisanja i kontrole vezanih za sprovođenje OPRR, zajedno sa aktivnostima na jačanju administrativnih kapaciteta za njegovo sprovođenje.

Opis

Upravljanje programom

Pomoć u pripremi baze projekata

- Podrška može biti potrebna za izradu rezervne liste projekata za tekući period programiranja ili za nove investicije u novom programskom periodu. Ovo obuhvata identifikaciju, procjenu i izbor projekata kao i pregled postojeće i pripremu nove projektne dokumentacije.

Odbori za praćenje i programi razmjene

- Biće potrebna podrška za organizovanje rada odbora za praćenje, uključujući sastanke i druge aktivnosti neophodne za ispunjavanje obaveza odbora za praćenje ove komponente, poput studija ugovorenih i urađenih kroz ekspertsku podršku;

Podrška mjerama kontrole i revizije

- Spoljni resursi mogu biti potrebni kako bi se sprovele verifikacije na licu mjesta i da bi se podržale provjere prihvatljivosti i dodatne revizorske posjete vezane za različite projekte koji se sprovode u okviru OPRR.

Podrška aktivnostima koje se odnose na pripremu tenderske dokumentacije, sprovođenje tenderskih postupaka, ocjenjivanje ponuda, zaključivanje ugovora

Evaluacije

- Cilj će biti da se pruži podrška OS u njenim zadacima za posebne evaluacije Programa, *ex ante*, periodične, *ad hoc*, *ex post*, ili završnu evaluaciju OPRR.

Tematske studije

- Da bi se razumjele i obrazložile nove potrebe, da bi se računali kvantitativni podaci za praćenje situacije, da bi se poboljšao mehanizam za prikupljanje statističkih podataka, biće potrebna istraživanja, ankete i upitnici, da bi se analizirala situacija u pojedinom sektoru itd.

Informisanje i obavještavanje javnosti

Plan informisanja i komunikacije

Sprovešće se plan komunikacije, kako bi se obezbijedilo obavještavanje javnosti o podršci IPA a naročito informisanje potencijalnih krajnjih korisnika, trgovinskih i profesionalnih tijela, ekonomskih i socijalnih partnera i nevladinih organizacija o mogućnostima koje nudi Operativni program Regionalni razvoj, i za informisanje šire javnosti o ulozi koju Evropska unija ima u podršci razvoju Crne Gore. Podrška će biti potrebna u finansiranju

strateških planova informisanja i komunikacije, mjera za pružanje informacija, umrežavanja, podizanja svijesti javnosti, itd.

Izgradnja kapaciteta

Specializovane obuke i studijska putovanja

Jedna od glavnih slabosti identifikovanih u SWOT analizi je nedostatak administrativnih kapaciteta, naročito u opštinama, kao potencijalnim krajnjim korisnicima. Operativna struktura i krajnji korisnici će morati da izgrade dovoljne administrativne kapacitete kako bi ispunili nove zahtjeve koji proističu iz upravljanja OPRR-om. Tehnička podrška će finansirati program obuke koji je namijenjen državnim i lokalnim institucijama i ukoliko je potrebno razmjenu iskustava uključujući studijske posjete drugim evropskim zemljama na osnovu strateškog plana/planiranja koji će uzeti u obzir njihove potrebe za obukom.

Kao što je navedeno u Nacionalnom programu za integraciju 2011-2015, Nacionalni program zapošljavanja predviđa da će do 2015. godine Ministarstvo održivog razvoja i turizma zaposliti 37 službenika u Sektoru za životnu sredinu, Agencija za zaštitu životne sredine 49, Hidrometeorološki zavod 16 službenika, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja 20 službenika u Sektoru za vodoprivredu i 2 za šumarstvo, Uprava za vode 12 službenika, Zavod za zaštitu prirode 19 službenika, Uprava za šume 3 službenika; JP "Nacionalni parkovi Crne Gore" 13 službenika.

Obuka za novozaposlene kao i za postojeće službenike biće prioritet Tehničke podrške. Na drugoj strani, na lokalnom nivou, trenutno nema dovoljno zaposlenih na poslovima koji se odnose na zaštitu životne sredine. U tom smislu, neophodno je ojačati i izgraditi institucionalne i administrativne kapacitete kroz zapošljavanje i **obuku postojećih službenika.**

Poboljšanje IT sistema, kancelarija i opreme

Nabavka i instalacija IT i kancelarijske opreme za upravljanje OPRR i sistem praćenja, tj. kompjuterski sistem za upravljanje i sprovođenje OPRR i informatičku analizu.

Prihvatljive aktivnosti

- Aktivnosti povezane sa pripremom mjera OPRR kako bi se osigurala njihova efikasnost, uključujući i one mjere čija je primjena predviđena u kasnijoj fazi;
- Priprema projekta od početka do razvoja, odnosno svake aktivnosti koja je vezana za zrelost projekta;
- Tematske i strateške studije u oblasti koja je obuhvaćena ovim OP ili narednim programskim periodom; Aktivnosti praćenja;
- Aktivnosti evaluacije, uključujući periodičnu evaluaciju programa;
- Aktivnosti kontrole;
- Razvoj Upravljačkog informacionog sistema (MIS);
- Kampanje informisanja i obavještanja javnosti;
- Pisano i usmeno prevođenje na zahtjev Komisije, ne uključujući prevođenje koje je potrebno shodno primjeni okvirnih, sektorskih i finansijskih sporazuma;
- Izgradnja kapaciteta, uključujući obuke, posjete, studijska putovanja i seminare;
- Nabavka opreme i materijala neophodnih za funkcionisanje institucija koje čine dio OS;
- Nabavka roba i usluga u cilju podrške funkcionisanju Sektorskog odbora za praćenje, sprovođenje kampanja informisanja i obavještanja javnosti, organizacija okruglih stolova i konferencija/medijskih kampanja u cilju upoznavanja javnosti sa aktivnostima, napretkom ostvarenim u vezi sa implementacijom OPRR i pozitivnom uticaju na životnu sredinu;
- Imajući u vidu naredni programski period, priprema aktivnosti i strateških dokumenata.

Kriterijumi za izbor

Sredstva tehničke podrške iz OPRR će se staviti na raspolaganje prema programu dogovorenim između Operativne strukture i Evropske komisije.

Krajnji korisnik

Glavni korisnici Tehničke podrške će biti institucije koje čine Operativnu strukturu kao i potencijalni krajnji korisnici (kao što su Opštine, uključujući javna komunalna preduzeća, i druga tijela uključena u sprovođenje OPRR).

Ciljevi i indikatori

Tabela 40: Indikatori za monitoring za Mjeru 3.1

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Projekti iz oblasti zaštite životne sredine u potpunosti pripremljeni u smislu prostorno-planske i projektne dokumentacije	Broj	0	8	izvještaji OS
Projekti iz oblasti saobraćaja u potpunosti pripremljeni u smislu prostorno-planske i projektne dokumentacije	Broj	0	4	izvještaji OS
Konferencije za štampu, okrugli stolovi	Broj	0	6	izvještaji OS
Organizovani sastanci Komiteta za monitoring	Broj	0	3	izvještaji OS
Obučeno osoblje	Broj	0	40	izvještaji OS
Izvještaji o evaluaciji	Broj	0	3	izvještaji OS
Tematske studije / strategije	Broj	0	4	izvještaji OS

Interni izvor

5.3. Usklađenost i usaglašenost sa politikama Zajednice i nacionalnim politikama**5.3.1. Usklađenost sa prioritetima Zajednice****5.3.1.1. Višegodišnji indikativni planski dokument (MIPD) (za period 2011-13)**

Komponenta regionalnog razvoja smatra se usklađenom sa glavnim ciljevima i izborima utvrđenim za Osu prioriteta 2: Ekonomski kriterijumi u MIPD: Za komponentu životne sredine, ciljevi su u skladu sa onima utvrđenim u MIPD: "uvođenje i primjena ključnih propisa koji se tiču životne sredine, uključujući procjenu uticaja na životnu sredinu; podrška strateškom planiranju i izgradnja kapaciteta; podrška investiranju u oblasti otpadnih voda, čvrstog otpada, zagađenosti vazduha i zaštite prirode, kao i implementacija podizanja svijesti". Ciljevi iz komponente saobraćaja su u potpunosti u skladu sa onima definisanim u MIPD: "jačanje konkurentnosti crnogorske ekonomije i unapređenje poslovnog ambijenta; ...; podrška saobraćajnom sektoru i razvoj regionalnih mreža".

Finansijske brojke prikazane u poglavlju 6 zasnivaju se na planiranom izdvajanju sredstava po komponentama iz MIPD 2011-13.

5.3.1.2. Strateške smjernice Zajednice

Pristup usvojen u OPRR takođe odražava sljedeći prioritet koji je određen kao cilj u Strateškim smjernicama Zajednice:

"Poboljšanje atraktivnosti država članica, regiona i gradova poboljšanjem pristupačnosti, obezbjeđivanjem adekvatnog kvaliteta i nivoa usluga i očuvanjem potencijala životne sredine."

Ne samo da su prioriteti u pogledu životne sredine i saobraćaja u skladu sa ovim prioritetom već i sa sveukupnim ciljem Programa, čiji je cilj očuvanje potencijala životne sredine u Crnoj Gori.

5.3.1.3. Strategija Evropa 2020

Nova strategija Evropa 2020 razmatra sljedeći prioritet kao ključnu pokretačku silu za predstojeće godine:

"Stvaranje konkurentne, povezane i zelenije ekonomije"

Iako Program ne pokriva energetske infrastrukture, komponente životne sredine i saobraćaja će u potpunosti biti u skladu sa aktivnostima koje promovišu životnu sredinu i doprinose zelenijoj ekonomiji.

5.3.1.4. Strateški okvir usklađenosti

Cilj OPRR je u skladu sa glavnim ciljem Strateškog okvira usklađenosti koji glasi: "Razvoj Crne Gore kao ekološke države, obezbjeđenje održivog rasta i olakšavanje njenog napredovanja u procesu pristupanja EU".

Takođe, OPRR je usko povezan i sa posebnim ciljevima Strateškog okvira usklađenosti, a posebno sljedeća dva:

1. Zaštita, poštovanje i poboljšanje životne sredine i prirodnih resursa Crne Gore kao potencijala za budući održivi društveni i ekonomski razvoj.
2. Promovisanje ekološki prihvatljivih vrsta saobraćaja koje doprinose boljoj dostupnosti i mobilnosti unutar teritorije Crne Gore i koje obezbjeđuju dobre bezbjednosne standarde i standarde efikasnosti.

5.3.2. Usklađenost sa nacionalnim politikama

5.3.2.1. Nacionalni program za integraciju (NPI)

Što se tiče komponente životne sredine, prioriteti i predložene mjere su u skladu sa Poglavljem 27 NPI: "Životna sredina", a naročito sa dva pod-poglavlja: 27.3 Upravljanje otpadom i 27.4.3 Upravljanje vodama.

Za sektor otpada, NPI je povezan sa realizacijom Strateškog master plana za upravljanje otpadom, a posebno u dijelu razvoja i poboljšanja sistema upravljanja otpadom. Strateški master plan za upravljanje otpadom na republičkom nivou je predvidio izgradnju šest regionalnih sanitarnih deponija za čitavu teritoriju Crne Gore. Takođe, u Podgorici je izgrađena sanitarna deponija.

Za sektor voda, NPI je povezan sa razvojem planova i programa za upravljanje vodama, kao i sa obezbjeđivanjem finansijskog okvira za implementaciju srednjoročne i dugoročne politike upravljanja vodama. Master planovi za vode pomenuti u NPI su: 1. Master plan odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje, i 2. Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore. Ova dva dokumenta su razmotrena prilikom izrade strategije Operativnog programa u oblasti upravljanja vodom.

Prioriteti i mjere definisani u Komponenti saobraćaja takođe su povezani sa onim definisanim u Nacionalnom programu za integraciju, poglavlje 3.14 Saobraćaj, posebno za željeznicu gdje bi trebalo *"ulagati u izgradnju, rekonstrukciju i modernizaciju infrastrukture kroz programski budžet za svaku godinu i nivo bezbjednosnih*

standarda bi trebalo poboljšati na osnovu usvojenih bezbjednosnih ciljeva i sistema upravljanja bezbjednošću". Za pomorski sektor, očekivani rezultati će ići ka "usvajanju i primjeni standarda u oblasti kontrole luka i inspekcije bezbjednosti i sigurnosti plovidbe", u skladu sa srednjoročnim prioritetima "usklađivanje Tehničkih pravila za statutarnu sertifikaciju plovniha objekata sa propisima EU."

5.3.2.2. Nacionalni plan razvoja

Usklađenost se nije mogla analizirati jer nije pripremljen Nacionalni plan razvoja.

5.3.2.3. Strategija regionalnog razvoja

Prioriteti i mjere predviđeni u OPRR su u potpunosti u skladu sa ciljevima Strategije regionalnog razvoja Crna Gore:

1. U pogledu Strateškog cilja 1: *Ravnomjerniji razvoj jedinica lokalne samouprave*

- Kroz prilagođavanje i bolju povezanost potreba razvoja na lokalnom i regionalnom nivou sa prioritetima razvoja na nacionalnom nivou, te usklađivanje potreba razvoja na lokalnom i regionalnom nivou sa raspoloživim nacionalnim i EU fondovima koji su namijenjeni razvoju;

Ovaj cilj zasniva se na potrebi da se bolje povežu prioriteti razvoja na nacionalnom nivou sa potrebama regionalnih i lokalnih uprava, naime njihovih građana, kako bi se iskoristila raspoloživa sredstva da bi doprinijela nacionalnim i lokalnim ciljevima razvoja na koherentan i integrisan način. SCF će, kao planski dokument, biti izrađen u skladu sa pristupom „od dna ka vrhu“ uzimajući u obzir potrebe na lokalnom nivou.

2. U pogledu Strateškog cilja 2: *Ubrzani razvoj manje razvijenih jedinica lokalne samouprave*

- Kroz pružanje podrške koja je fokusirana na prepoznavanje, povećanje i optimalno korišćenje njihovih razvojnih potencijala otklanjanjem uzroka koji sprečavaju njihov razvoj;

Ovaj strateški cilj fokusira se na pružanje podrške područjima za koja je utvrđeno da su manje razvijena, kao i onima koja se suočavaju sa teškoćama koje sprečavaju potpuno iskorišćavanje dostupnih razvojnih potencijala. Svrha koju treba postići je da se poveća i optimizuje iskorišćenost njihovog razvojnog potencijala i da se riješi uzrok problema za njihov razvoj. U skladu sa ovim strateškim ciljem, nacionalni organi treba da usmjere značajan procenat svih nacionalnih investicija u oblasti za koje je utvrđeno da su manje razvijene i koje se suočavaju sa razvojnim teškoćama. U stvari OPRR će koncentrisati IPA pomoć na sjeverni region, izdvajajući sredstva u procentu od 70% do 80% ukupnih dostupnih sredstava. Ovaj iznos je veći od 29% što predstavlja broj stanovništva u sjevernom regionu zemlje.

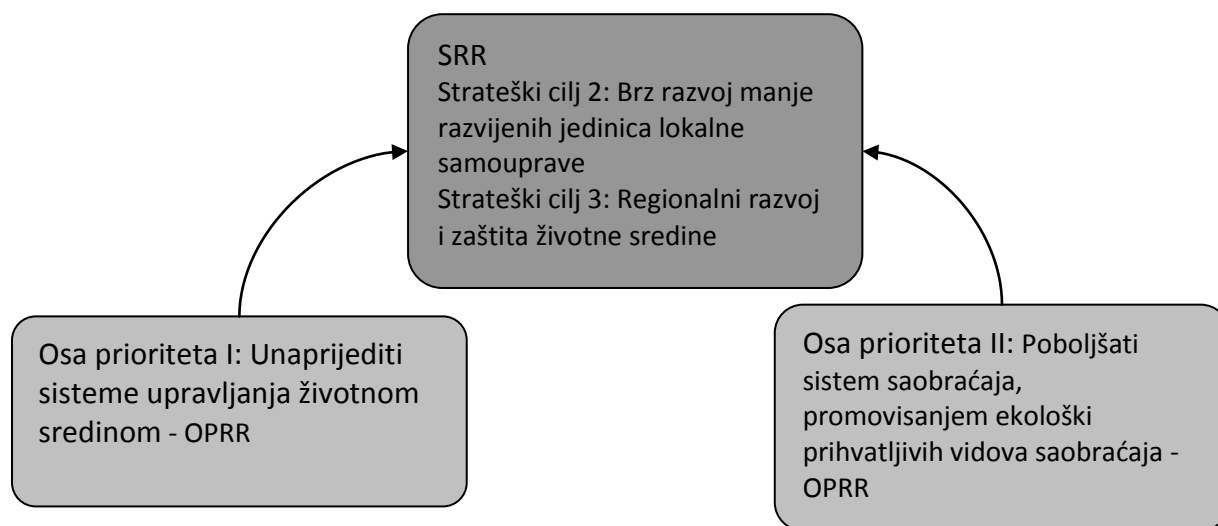
3. U pogledu Strateškog cilja 3: *Regionalni razvoj i zaštita životne sredine*

- Kroz unapređenje uslova za održivo korišćenje prirodnih resursa, primjenu nisko karbonskih tehnologija i razvoj komunalne infrastrukture, pružajući posebnu podršku područjima koja zaostaju u razvoju.

SCF će finansirati izgradnju osnovne infrastrukture, koja se smatra preduslovom za održivi razvoj zemlje, uglavnom komunalne infrastrukture (otpad i voda) i saobraćajne infrastrukture (javni prevoz - željeznice i pomorski saobraćaj). Međutim, postoje neke vrste infraskture koje su pomenute u Strategiji regionalnog razvoja,

kao što su zdravstvena, obrazovna, za sport i rekreaciju, i stambena infrastruktura, koje nisu obuhvaćene Operativnim programom zbog ograničenosti sredstava i potrebe da se pomoć koncentriše.

Slika 6: OPRR (OP Regionalni razvoj) u odnosu na SRR (Strategiju regionalnog razvoja)

Interni izvor

5.3.2.4. Nacionalni strateški dokumenti

Komponenta životne sredine

Komponenta životne sredine, a naročito sistemi vodosnabdijevanja i integrisanog upravljanja otpadnim vodama, u potpunosti su u skladu sa ciljevima utvrđenim u sljedećem nacionalnim planskim dokumentima, koje je sve zvanično usvojila Vlada Crne Gore i za koje je nadležno Ministarstvo održivog razvoja i turizma:

1. Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore (2007) (NSOR)
2. Master plan odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje (2005)
3. Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (2005)

I pored činjenice da ne postoji integrisani Nacionalni master plan za upravljanje otpadnim vodama, postoji dobra koordinisanost između dva teritorijalna master plana za upravljanje otpadnim vodama, koji pokrivaju čitavu teritoriju Crne Gore. Iz ova dva dokumenta, lako je utvrditi investicione prioritete primjenom pristupa realizacije u tri faze (do 2029. godine). Na žalost, ne postoji ni integrisani nacionalni master plan koji pokriva oblast vodosnabdijevanja; najrelevantniji dokument koji obuhvata vodosnabdijevanje je studija Vodosnabdijevanje i odlaganje otpadnih voda, Jadransko primorje u Crnoj Gori (2007, KfW).

Na osnovu NSOR, politika voda bi trebalo da se koncentriše na:

- poboljšanja u vodosnabdijevanju ruralnih područja (uključujući pripremu planova i stvaranje uslova za bolje upravljanje seoskim vodovodima);
- bolje upravljanje vodovodima, smanjenje gubitaka i zaustavljanje nenamjenskog korišćenja pitke vode;
- uvođenje sistema naplate vode na bazi pokrivanja troškova;

- izgradnju sistema za vodosnabdijevanje i upravljanje otpadnim vodama za primorski region i središnji i sjeverni region.

Poboljšanja za podkomponentu infrastruktura za upravljanje otpadom da bi se smanjio uticaj na životnu sredinu takođe se zasnivaju na ciljevima Nacionalne strategije održivog razvoja (2007) i Strateškog master plana za upravljanje čvrstim otpadom (2005), koje je izradilo Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Prema Master planu, predlaže se da se buduća infrastruktura za upravljanje otpadom u Crnoj Gori sastoji od sljedećih elemenata:

- da se održi i proširi postojeće sakupljanje komunalnog otpada sa uličnih trotoara;
- sistem selektivnog sakupljanja i transporta komunalnog otpada i materijala koji može da se reciklira;
- osnivanje i održavanje mreže sabirnih centara za otpad koji može da se reciklira u cilju preduzimanja početnih aktivnosti sistematičnog recikliranja i sticanja neophodnog iskustva;
- da se osnuje mreža reciklažnih dvorišta, kako bi se olakšalo sakupljanje materijala koji se može reciklirati i proširila mreža sabirnih centara za otpad koji se može reciklirati. Isporuka specijalnog komunalnog otpada i opasnog komunalnog otpada podstiče se kroz postojanje reciklažnih dvorišta.
- mreža postrojenja za kompostiranje zelenog otpada koja bi bila dio sistema recikliranja, a moguće i budućeg sistema upravljanja muljem;
- mreža postrojenja za recikliranje građevinskog otpada i štata;
- mreža međuopštinskih deponija koje su u skladu sa zahtjevima EU.

Nakon što je odobren Strateški master plan za upravljanje čvrstim otpadom, Vlada je 14. februara 2008. godine usvojila Plan upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2008 – 2012. Ovaj petogodišnji plan zasniva se na Master planu i sadrži detaljan opis potrebnih investicija do 2012.

Komponenta saobraćaja

Saobraćajni prioriteti i mjere usklađeni su sa Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore, koja je odobrena 3. jula 2008. U potpunosti su u skladu sa osnovnim ciljevima definisanim za razvoj saobraćajnog sistema:

- poboljšanje bezbjednosti i sigurnosti za sve vrste saobraćaja u cilju očuvanja ljudskih života, materijalnih vrijednosti i javnih sredstava;
- integracija u EU kroz uvećanje zajedničkog prostora za transport i poboljšanje konkurentnosti domaće transportne privrede;
- poboljšanje kvaliteta saobraćajnih usluga;
- korišćenje potencijala ekonomskog rasta kroz efikasniji i jeftiniji saobraćaj;
- smanjenje na minimum negativnih uticaja razvoja saobraćaja i saobraćajne infrastrukture na životnu sredinu i društvo u cjelini;
- Strategija razvoja saobraćaja ambiciozno u potpunosti obuhvata infrastrukturne potrebe i projekte koji su potrebni u narednih 10 godina. Trenutno je u fazi sprovođenja i usredsređena je, između ostalog, na prioritetne aktivnosti na unapređenju koridora Bar – Beograd kako je prezentirano u ovom dokumentu.

5.4. Koordinacija i komplementarnost

5.4.1. Komplementarnost i sinergija sa ostalim IPA komponentama

5.4.1.1. IPA komponenta I

IPA komponenta I podržava aktivnosti čiji je cilj razvoj institucionalnih kapaciteta na osnovu crnogorskih potreba. Koncentriše se na četiri glavna prioriteta posvećujući posebnu pažnju političkim kriterijumima, ekonomskim kriterijumima, usklađivanju sa *acquisem* i podršci Programima.

Kroz prioritete Tehničke podrške, OPRR će pružiti podršku relevantnim institucijama, čiji je cilj da postanu operativne strukture ili posrednička tijela za buduće upravljanje i implementaciju strukturnih fondova. U tom smislu, kada se uspostave upravljački i kontrolni sistemi za Komponente III i IV, Komponenta I neće više finansirati aktivnosti čiji je cilj jačanje kapaciteta za upravljanje OP.

5.4.1.2. IPA komponenta II

U okviru IPA komponente II, Crna Gora učestvuje u osam prekograničnih programa od kojih su pet bilateralni programi sa susjednim zemljama (Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Albanija i Kosovo¹²), dva su transnacionalni (Prostor jugoistočne Evrope i Mediteranski program), a jedan je regionalni program (Jadranski program).

Prva grupa programa podržava prekograničnu saradnju između zemalja kandidata, zemalja potencijalnih kandidata i država članica EU na bilateralnoj osnovi. Njeni ciljevi su unapređenje ekonomskog i socijalnog razvoja u pograničnim područjima, rješavanje zajedničkih izazova kao što su zaštita životne sredine, javno zdravlje i sprečavanje i borba protiv organizovanog kriminala. Takođe nastoji da obezbijedi efikasne i sigurne granice i da podstiče saradnju. Problemi vezani za životnu sredinu koji su predmet programa prekogranične saradnje komplementarni su onim identifikovanim za Program u okviru OPRR.

Druga grupa programa ima dva prioriteta: prvi govori o "*socijalno-ekonomskoj koheziji kroz zajedničke akcije za poboljšanje fizičke, poslovne, socijalne i institucionalne infrastrukture i kapaciteta*" a drugi je tehnička podrška za administraciju, monitoring i evaluaciju programa, kao i za informisanje i obavještanje javnosti o programu. Do sada nije finansirano puno projekata i očekuje se ugovaranje predloga projekata dostavljenih na osnovu nedavnog poziva za dostavljanje predloga objavljenog u 2010.

Treća grupa programa promoviše integrisani teritorijalni razvoj, čije su glavne oblasti intervencije: inovacija, životna sredina, pristupačnost i održivi urbani razvoj.

5.4.1.3. IPA komponenta V

IPA komponenta V će postati operativna u Crnoj Gori nakon akreditacije sistema decentralizovanog upravljanja za komponentu V. Osnov za korišćenje sredstava u ovoj komponenti je odobrenje i usvajanje Programa za poljoprivredu i ruralni razvoj Crne Gore u okviru IPARD 2007-2013, koji je Evropskoj komisiji (Generalnom direktoratu za poljoprivredu i ruralni razvoj) dostavljen u martu 2012. Odobrenje i usvajanje očekuje se do kraja 2012. Konačna akreditacija sistema decentralizovanog upravljanja očekuje se do kraja 2014.

Program za poljoprivredu i ruralni razvoj Crne Gore u okviru IPARD 2007-2013 definiše tri mjere u okviru dvije ose prioriteta i mjeru tehničke podrške:

- Mjera 101: Investicije u poljoprivredna gazdinstva radi restrukturiranja i dostizanja standarda EU;
- Mjera 103: Investicije u preradu i plasiranje na tržište poljoprivrednih i ribarskih proizvoda radi restrukturiranja i dostizanja standarda EU;
- Mjera 302: Diversifikacija i razvoj ruralnih ekonomskih aktivnosti.

Ove mjere predviđaju podršku investicijama u male sisteme prerade otpada i prečišćavanja otpadnih voda za poljoprivrednike i mala i srednja preduzeća u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Cilj ovih sistema je da se ispune uslovi EU za preradu otpada i prečišćavanje otpadnih voda koji su nusproizvodi proizvodnje u ovoj oblasti. Ovi projekti će stoga pružiti intervencije u sektoru poljoprivrede koje će biti komplementarne intervencijama

¹² Ovo određenje ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN 1244/99 i Mišljenjem MSP o Deklaraciji nezavisnosti Kosova.

predviđenim Osmo prioriteta 1ovog Operativnog programa (intervencije koje se odnose na komunalni otpad i otpadne vode). Stoga se u pogledu IPA komponente V ne očekuju neka veća preklapanja.

5.4.2. Komplementarnosti i sinergije sa drugim nacionalnim programima koje finansiraju MFI

Koordinacija donatora je od ključne važnosti za uspješnu implementaciju IPA pomoći. Koordinacija treba da obezbijedi efikasno i djelotvorno pružanje donatorske pomoći kako bi se maksimalno uvećao njen učinak. Principi Pariske deklaracije o djelotvornosti pomoći iz 2005. godine (Vlasništvo, Usklađivanje, Harmonizacija, Rezultati i Uzajamna odgovornost) široko su prihvaćeni ali se u manjoj mjeri primjenjuju.

Programiranje za IPA će biti dobra prilika da se definiše jasan okvir projekata planiranih da se sprovedu pa tako i jasna slika intervencija gdje će biti potrebna podrška MFI.

Koordinacija donatorske podrške je započela 2010. u okviru kabineta predsjednika Vlade Crne Gore. Uspostavljena je radna grupa koju čine predstavnici svih resornih ministarstava, a radom grupe rukovodi savjetnik predsjednika Vlade CG za međunarodnu ekonomsku saradnju i strukturne reforme. Sastanci radne grupe se održavaju periodično, jednom u dvije nedjelje, tokom kojih se diskutuje o svim problemima koji se javljaju u procesu implementacije projekata donatorske podrške. U okviru ove radne grupe objedinjuju se svi podaci koji se odnose na tekuće projekte koji se implementiraju i koje finansiraju različite MFI i donatori u Crnoj Gori.

U proteklih nekoliko godina, MFI su zajednički sarađivale sa EK kako bi se finansirali veliki infrastrukturni projekti u oblasti životne sredine i saobraćaja. U stvari, određen broj IPA projekata će se zasnivati na snažnom partnerstvu sa MFI (npr. upravljanje vodama i otpadom, saobraćaj). Socijalno-ekonomski indikatori, kontekst regionalnog razvoja, strateške intervencije i zrelost projekata su neki od kriterijuma koji se generalno koriste za privlačenje mehanizama finansiranja iz više izvora.

Odobreni projekti su koncentrisani u oblastima komunalne infrastrukture, saobraćaja i vode i životne sredine. EIB je najveći donator u Crnoj Gori u sektoru komunalne infrastrukture, sa više od 180 mil. EUR odobrenog iznosa¹³. Što se tiče bilateralnih donatora izvori informacija o bilateralnim donatorskim intervencijama u Crnoj Gori su rijetki. OECD izvještava o pomoći ostalih donatora u iznosu od 80 mil. EUR godišnje u periodu 2006-2007.

Još jedan izuzetan instrument za koordinaciju MFI je Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF), zajednička inicijativa Evropske komisije (Komisija), Evropske investicione banke (EIB), Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), i Razvojne banke Savjeta Evrope (CEB) (zajedno: partnerske MFI), koji je potvrdio Evropski savjet a čiji je cilj da se unaprijedi usklađivanje i saradnja u ulaganjima za socijalno-ekonomski razvoj Zapadnog Balkana. Ima dva glavna cilja:

- udruživanje grantova, kredita i ekspertize u cilju pripreme finansiranja zajedničke baze prioriternih investicionih projekata;
- jačanje koherentnosti i sinergije podrške donatora u cilju povećanja pozitivnog uticaja i transparentnosti ovih prioriternih ulaganja u državama korisnicama regiona.

Imajući u vidu potencijalne rizike koji se tiču zrelosti projekata i izrade investicionih projekata zajedno sa njihovom uspješnom realizacijom na terenu, organi nadležni za realizaciju programa imaju koristi i od podrške koju pruža Zajednička pomoć za podršku projektima u evropskim regionima (JASPERS).

5.4.2.1. Sinergije i komplementarnosti u komponenti životne sredine

U proteklih par godina, donatori i kreditne institucije su aktivno obezbjeđivali finansiranje u sektoru životne sredine u Crnoj Gori:

¹³ U 2008. godini potpisan je Memorandum o finansiranju projekata na teritoriji Crne Gore između EIB i Crne Gore. Memorandum definiše dugoročni okvirni kredit u iznosu od 57 miliona EUR za projekte otpadnih voda i vodosnabdijevanja.

- Evropska investicijska banka (EIB) je glavna kreditna institucija za finansiranje projekata čiji je cilj modernizacija vodnog i kanalizacionog sistema, izgradnjom postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda na opštinskom nivou. Uz to, finansijska podrška se pruža i u oblasti čvrstog otpada.
- KfW banka radi od 2006. godine na razvoju mreže za vodosnabdijevanje na primorju Crne Gore.
- EBRD je već odobrila nekoliko kredita za modernizaciju infrastrukture vodosnabdijevanja na primorju Crne Gore. Takođe, finansirani su neki projekti u oblasti vodosnabdijevanja i upravljanja otpadnim vodama (infrastruktura za vodosnabdijevanje i otpadne vode, i postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda u Danilovgradu).
- Svjetska banka, kroz IDA (Međunarodna razvojna asocijacija), fokusira se na razvoj infrastrukture čiji je cilj i da doprinese održivom turizmu u Crnoj Gori.

Tokom procesa konsultacija, poseban fokus je stavljen na mehanizme koordinacije donatora. Zbog ograničenih sredstava, bilo je izuzetno bitno obezbijediti kombinaciju kofinansiranja od nekoliko različitih donatora i MFI za velike infrastrukturne projekte u ovoj oblasti, da bi se ostvario veći stepen učinka sa manje IPA sredstava. U praksi, većina kanalizacionih mreža i glavnih kolektora će se finansirati iz IPA a postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda će se finansirati kreditima. Ovo je slučaj u: Bijelom Polju, Cetinju, Beranama, Plavu, Rožajama i Danilovgradu.

5.4.2.2. Sinergije i komplementarnosti u komponenti saobraćaja

EIB je znatno doprinijela kofinansiranju velikih projekata sa ostalim donatorima i MFI u željezničkom sektoru, potpisivanjem finansijskih ugovora za rehabilitaciju dvije dionice pruge na pravcu Bar-Vrbnica. EIB je takođe izrazila zainteresovanost za finansiranje projekata koji su vezani za poboljšanje sigurnosti i bezbjednosti. EBRD je takođe odobrila kredite za restrukturiranje željezničke infrastrukture, modernizaciju infrastrukture i podršku radnicima u željezničkim kompanijama.

5.4.3. Međusektorske teme

5.4.3.1. Jednake mogućnosti

Iako će većina aktivnosti kojima se promovišu jednake mogućnosti poteći od OPRLJR, i OPRR će podržati ovu politiku promovisanjem ovih principa kada se budu birali projekti, naročito oni koji su usmjereni na obuke određenih korisnika. Jednakost mogućnosti je razmatrana na programskom nivou. Biće i jedan od kriterijuma koji će se razmatrati kada se budu izrađivali projekti i nadgledala njihova implementacija.

5.4.3.2. Održivi razvoj

Sve aktivnosti predviđene u OPRR imaju za cilj održivi razvoj i na taj način doprinose njegovom glavnom cilju, budući da je zaštita životne sredine osnovno pitanje o kome se mora voditi računa. Sve intervencije čiji je cilj poboljšanje infrastrukture u sektoru saobraćaja i životne sredine odabrane su na osnovu održivog pristupa. Sektor saobraćaja će se poboljšati promovisanjem korišćenja ekološki prihvatljivih prevoznih sredstava, koja pomažu da se smanji zagađenost. Održivost i dugoročno djelovanje su takođe ozbiljno razmotreni prilikom izrade prioriteta i mjera OPRR.

5.4.3.3. Životna sredina

Procjene uticaja na životnu sredinu će se zahtijevati za sve veće infrastrukturne projekte u skladu sa standardima EU. Zaštita životne sredine je od velike važnosti za Crnu Goru, kao što je to izraženo u glavnom cilju OPRR. Takođe je horizontalno promovisana u odabiru mjera unutar OP. Proceduru izrade Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja OPRR na životnu sredinu sprovelo je Ministarstvo održivog razvoja i turizma i ona je data u prilogu ovog operativnog programa. U postupku pripreme dokumentacije potrebne za realizaciju pojedinih projekata obuhvaćenih OPRR, uradiće se, u skladu sa Zakonom o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list RCG br. 80/05 i Sl. list CG br. 40/10) i zahtjevima EU elaborati, odnosno studije procjene uticaja na životnu sredinu. Procjena uticaja na životnu sredinu predstavlja jedan od najznačajnijih zahtjeva koji treba ispuniti u cilju odabira i prihvatanja projekta. Posebna pažnja

će se posvetiti projektima koji imaju potencijalni uticaj na mrežu NATURA 2000, što podrazumijeva i izradu studije procjene uticaja na životnu sredinu.

5.4.3.4. Manjine i ugrožene grupe

Program će izbjegavati svaku diskriminaciju socijalno ugroženih manjina i poboljšati pristup licima sa invaliditetom.

5.4.3.5. Otpornost na prirodne nepogode

U planiranje, pripremu i realizaciju projekata treba integrirati i otpornost na prirodne nepogode i sprečavanje rizika i upravljanje rizikom od prirodnih nepogoda.

6. FINANSIJSKE TABELE

Indikativna finansijska izdvajanja po prioritetu i mjerama su sljedeća:

Tabela 41: Finansijska budžetska izdvajanja po prioritetima i mjerama OPRR

	Ukupni javni rashodi	% od ukupnog iznosa za IPA komponentu	Učešće EU u finansiranju (IPA)	Nacionalni i drugi iznosi sredstava
1.1 Unaprijediti strukturu za upravljanje životnom sredinom	15,983,530	61.1%	13,586,000	2,397,530
1.1.1 Zaštiti vodne resurse Crne Gore poboljšanjem sistema vodosnabdijevanja i integrisanog upravljanja otpadnim vodama	12,673,530	48.4%	10,772,500	1,901,030
1.1.2 Razviti infrastrukturu za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu	3,310,000	12.7%	2,813,500	496,500
1.2 Unaprijediti sistem saobraćaja, promovisući ekološki prihvatljive vrste	8,868,112	33.9%	7,537,895	1,330,217
1.2.1 Modernizovati željeznički saobraćaj kao ekološki prihvatljivu vrstu saobraćaja	8,868,112	33.9%	7,537,895	1,330,217
1.3 Tehnička podrška	1,307,982	5.0%	1,111,784	196,198
Ukupno	26,159,624	100.0%	22,235,679	3,923,945

Interni izvor (iznosi u €)

U okviru Komponente Regionalni razvoj, 61,1% od ukupnih IPA sredstava indikativno je izdvojeno za sektor životne sredine a 33,9% za komponentu saobraćaja, preostala sredstva za tehničku podršku.

Ovi procenti su opravdani na osnovu postojeće baze projekata i usklađeni su sa razlikom između sektora životne sredine i saobraćaja u odnosu na prosječna sredstva namijenjena za IPA komponentu I tokom posljednje tri godine (57% odnosno 43%).

U sljedećoj tabeli prikazana je raspodjela finansijskih izdvajanja za OPRR po godinama:

Tabela 42: Finansijska budžetska izdvajanja za IPA komponentu III

Godina	Ukupna javna finansijska sredstva	REGIONALNI RAZVOJ					IPA Stopa sufinansiranja	Učešće privatnog sektora u finansiranju	Ukupna sredstva sa učešćem privatnog sektora			
		EU	Nacionalna sredstva i drugi izvori			(4)=(2)/(1)				(5.)	(6)=(1)+(5)	
		IPA	Državni budžet	Učešće donatora u finansiranju	Učešće MFI u finansiranju							Ostalo
		(1)=(2)+(3)	(2.)	(3.)								
2012	9.391.458	7.982.738	1.408.720			85%		9.391.458				
2013	16.768.166	14.252.941	2.515.225			85%		16.768.166				
UKUPNO	26.159.624	22.235.679	3.923.945			85%		26.159.624				

Interni izvor (iznosi u €)

Tabela 43: Finansijska budžetska izdvajanja za IPA komponentu III Prioritet 1. Životna sredina

Godina	Ukupna javna finansijska sredstva	ŽIVOTNA SREDINA					IPA Stopa sufinansiranja	Učešće privatnog sektora u finansiranju	Ukupno sredstava sa učešćem privatnog sektora
		EU	Nacionalna sredstva i drugi izvori						
		IPA	Drzavni budzet	Učešće donatora u finansiranju	Učešće MFI u finansiranju	Ostalo			
		(1)=(2)+(3)	(2)	(3)					
2012	5,738,180	4,877,453	860,727				85%	5,738,180	
2013	10,245,350	8,708,547	1,536,803				85%	10,245,350	
TOTAL	15,983,530	13,586,000	2,397,530				85%	15,983,530	

Interni izvor (iznosi u €)

Tabela 44: Indikativna finansijska budžetska izdvajanja za IPA komponentu III Prioritet 2. Saobraćaj

Godina	Ukupna javna finansijska sredstva	SAOBRAĆAJ					IPA Stopa sufinansiranja	Učešće privatnog sektora u finansiranju	Ukupno sredstava sa učešćem privatnog sektora
		EU	Nacionalna sredstva i drugi izvori						
		IPA	Drzavni budzet	Učešće donatora u finansiranju	Učešće MFI u finansiranju	Ostalo			
		(1)=(2)+(3)	(2)	(3)					
2012	3.183.704	2.706.148	477.556				85%	3.183.704	
2013	5.684.408	4.831.747	852.661				85%	5.684.408	
TOTAL	8.868.112	7.537.895	1.330.217				85%	8.868.112	

Interni izvor (iznosi u €)

Tabela 45: Indikativna finansijska budžetska izdvajanja za IPA komponentu III Prioritet 3. Tehnička podrška

Godina	Ukupna javna finansijska sredstva	TEHNIČKA PODRŠKA					IPA Stopa sufinansiranja	Učešće privatnog sektora u finansiranju	Ukupno sredstava sa učešćem privatnog sektora
		EU	Nacionalna sredstva i drugi izvori						
		IPA	Drzavni budzet	Učešće donatora u finansiranju	Učešće MFI u finansiranju	Ostalo			
		(1)=(2)+(3)	(2)	(3)					
2012	469.573	399.137	70.436				85%	469.573	
2013	838.409	712.647	125.762				85%	838.409	
TOTAL	1.307.982	1.111.784	196.198				85%	1.307.982	

Interni izvor (iznosi u €)

7. ODREDBE O SPROVOĐENJU

7.1 Strukture upravljanja i kontrole

Efikasno korišćenje fondova EU zahtijeva ubranu izgradnju kapaciteta institucija za efikasno upravljanje sredstvima pretprijetne pomoći. Pored toga, jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje sredstvima EU na decentralizovan način će stvoriti neophodne pretpostavke za implementaciju strukturnih fondova EU kada Crna Gora postane punopravni član Evropske unije.

Ovo poglavlje OPRR opisuje strukture i podjelu nadležnosti u okviru tijela uključenih u IPA komponentu III.

Uspostavljeni sistem upravljanja i kontrole obezbijediće:

1. jasno definisanje funkcija tijela koja su uključena u proces upravljanja i kontrole sprovođenja Operativnog programa;
2. poštovanje principa razdvajanja odgovornosti i poslova između i unutar djelova Operativne strukture;
3. procedure za obezbjeđivanje pravilnosti i valjanosti trošenja sredstava planiranih Operativnim programom;
4. pouzdani računovodstveni sistem, monitoring i finansijsko izvještavanje kao i reviziju funkcionisanja sistema;
5. sistem i procedure kojima će se obezbijediti adekvatan revizorski trag;
6. procedure izvještavanja i praćenja nepravilnosti i povraćaja nepropisno izvršenih plaćanja;
7. pravilnu realizaciju mjera koje se kofinansiraju iz sredstava Evropske unije, u skladu sa uslovima Finansijskog sporazuma
8. u slučaju ustupanja poslova, izvještavanje nadležnom organu o izvršenju poslova i načinu izvršenja poslova.

Upravljački informacioni sistem (MIS):

Upravljački informacioni sistem biće uspostavljen kao informacioni sistem zasnovan na webu, i podržavaće sve institucije uključene u implementaciju OPRR. Sistem će zadovoljiti potrebe upravljanja na svim nivoima i u svim fazama programskog ciklusa (programiranje, tenderski postupak, zaključivanje ugovora, monitoring, evaluacija, plaćanja, revizija i kontrola). MIS će svojim korisnicima pružiti jedinstven mehanizam koji će im pomoći u obavljanju njihovih svakodnevnih poslova.

Kao instrument za monitoring, MIS će biti najvažniji pružalac informacija o napretku postignutom u implementaciji, i na nivou projekta i na nivou programa, omogućavajući automatsku izradu izvještaja o monitoringu.

Resursi Tehničke podrške iz Ose prioriteta 3 mogu se iskoristiti za razvoj instrumenta MIS.

7.1.1. Tijela i organi

Na osnovu Uredbe o organizaciji decentralizovanog upravljanja Instrumentom pretprijetne pomoći Evropske unije („Službeni list CG“, broj 33/11), prema članu 15 Operativnu strukturu za IPA komponentu III i IV čine:

- 1) organizaciona jedinica utvrđena u okviru organa državne uprave nadležna za izradu i implementaciju programa sa utvrđenim prioritetima i mjerama;
- 2) organizaciona jedinica utvrđena u okviru organa državne uprave nadležnog za pripremu i implementaciju dijela operativnog programa koji spada u djelokrug njegovih sektorskih nadležnosti;
- 3) organizaciona jedinica utvrđena u okviru organa državne uprave ili organa uprave, a koja je zadužena za sprovođenje javnog nadmetanja, ugovaranja i plaćanja programa iz IPA komponente III i IV.

Organizacionom jedinicom iz stava 1 tačka 1 ovog člana rukovodi rukovodilac operativne strukture.

Tijelom odgovornim za prioritet ili mjeru iz stava 1 tačka 2 ovog člana rukovodi rukovodilac tijela odgovornog za prioritet ili mjeru.

Implementacionim tijelom iz stava 1 tačka 3 ovog člana rukovodi rukovodilac implementacionog tijela.

Na osnovu člana 31 Uredbe o organizaciji decentralizovanog upravljanja Instrumentom pretpristupne pomoći Evropske unije („Službeni list CG“, broj 33/11), Vlada Crne Gore, na sjednici od 22. septembra 2011. godine, donijela je Odluku o imenovanju lica odgovornih za vršenje decentralizovanog upravljanja pretpristupnim fondovima Evropske unije i to:

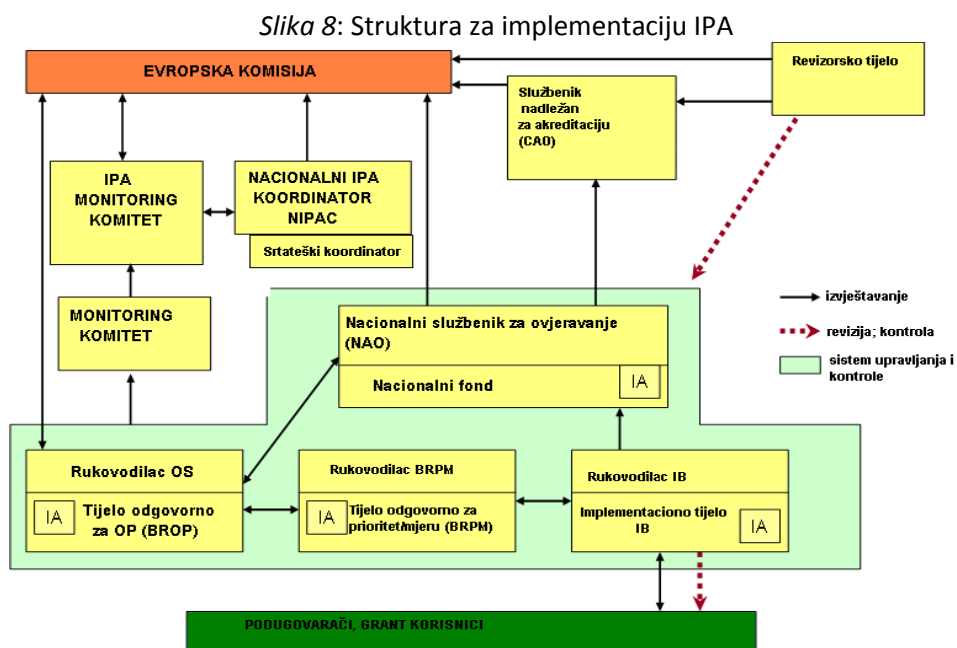
1. ministar finansija, za službenika nadležnog za akreditaciju (CAO);
2. državni sekretar za evropske integracije za Nacionalnog IPA koordinatora (NIPAK);
3. pomoćnik ministra vanjskih poslova i evropskih integracija, za Strateškog koordinatora za IPA komponente III i IV (regionalni razvoj i razvoj ljudskih resursa);
4. pomoćnik ministra finansija, za Nacionalnog službenika za ovjeravanje (NAO);
5. pomoćnik ministra za održivi razvoj i turizam, za Rukovodioca operativne strukture za IPA komponentu III (regionalni razvoj);
6. pomoćnik ministra rada i socijalnog staranja, za Rukovodioca operativne strukture za IPA komponentu IV (razvoj ljudskih resursa);

Uz izuzetak Operativnih struktura za IPA komponente III i IV i uloge strateškog koordinatora, ova tijela u suštini obavljaju poslove koji se mogu uopšteno primijeniti na sve IPA komponente u skladu sa njihovim funkcijama predviđenim odgovarajućim članovima Regulative za implementaciju IPA.

U skladu sa članom 23 Regulative za implementaciju IPA-e, Strateški koordinatori će naročito:

- a) koordinirati podršku odobrenu na osnovu komponente Regionalni razvoj i komponente Razvoj ljudskih resursa;
- b) pripremati nacrt strateškog okvira koherentnosti, kako je definisano članom 154;
- c) obezbjeđivati koordinaciju između sektorskih strategija i programa.

Strateški koordinatori će biti član sektorskih odbora za praćenje za IPA komponentu III i IV.

Decentralizovano upravljanje

Implementacija programa biće sprovedena na osnovu decentralizovanog upravljanja. Pravni osnov za uvođenje sistema decentralizovanog upravljanja je Zakon o ratifikaciji Okvirnog sporazuma između Vlade Crne Gore i Komisije evropskih zajednica o pravilima za saradnju koja se odnose na finansijsku pomoć EZ Crnoj Gori u okviru sprovođenja Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA), ("Službeni list CG", broj 1/08) (u daljem tekstu: Okvirni sporazum).

Prije nego što odluči da prenese ovlašćenja za decentralizovano upravljanje, Evropska komisija će se uvjeriti da su u Crnoj Gori uspostavljeni odgovarajući sistemi upravljanja i kontrole. Koraci koje treba ispuniti prije prenošenja ovlašćenja za decentralizovano upravljanje opisani su u Nacionalnoj mapi za decentralizovano upravljanje fondovima EU.

Vlade Crne Gore je na sjednici održanoj 7. aprila 2011. godine razmotrila i usvojila, u vidu Informacije, Nacionalnu mapu puta za dobijanje akreditacije za decentralizovano upravljanje IPA sredstvima kroz IPA komponente III i IV. Informacija kao aneks sadrži i Akcioni plan.

Inovirana Nacionalna mapa puta predviđa sljedeće faze:

Tabela 46: Faze decentralizacije – nacionalna mapa puta

Faza	Vremenski okvir
Faza 0 – Uspostavljanje okvira za sistem upravljanja i kontrole	januar-jun 2011.
Faza 1 – Utvrđivanje nedostataka (<i>Gap Assessment</i>)	jul-oktobar 2011.
Faza 2 – Priprema za decentralizovano upravljanje	novembar-januar 2012.
Faza 3 – Ocjena usklađenosti	oktobar-decembar 2012.
Faza 4 – Nacionalna akreditacija i podnošenje zahtjeva za prenos upravljačkih ovlašćenja	maj-jul 2013.

Interni izvor

Nacionalni fond

Nacionalni fond je uspostavljen u Ministarstvu finansija kao poseban odsjek u okviru Sektora trezora. Nacionalni fond kojim rukovodi operativni rukovodilac Nacionalnog fonda za svoj rad direktno odgovara Nacionalnom službeniku za ovjeravanje, koji je imenovan na nivou pomoćnika ministra za trezor.

Nacionalni fond pruža operativnu podršku Nacionalnom službeniku za ovjeravanje u procesu uspostavljanja sistema upravljanja i kontrole za decentralizovano upravljanje IPA-om i omogućavanja njegovog efikasnog funkcionisanja. Takođe, zadužen je za poslove finansijskog upravljanja pomoći u skladu sa Regulativom za implementaciju IPA-e.

U Nacionalnom fondu primjenjivaće se funkcionalno razdvajanje nadležnosti, na način što će se podijeliti funkcije koje se odnose na (a) finansijsko upravljanje i (b) pružanje podrške Nacionalnom službeniku za ovjeravanje prilikom uspostavljanja i kasnije održavanja efikasnog funkcionisanja sistema upravljanja i kontrole.

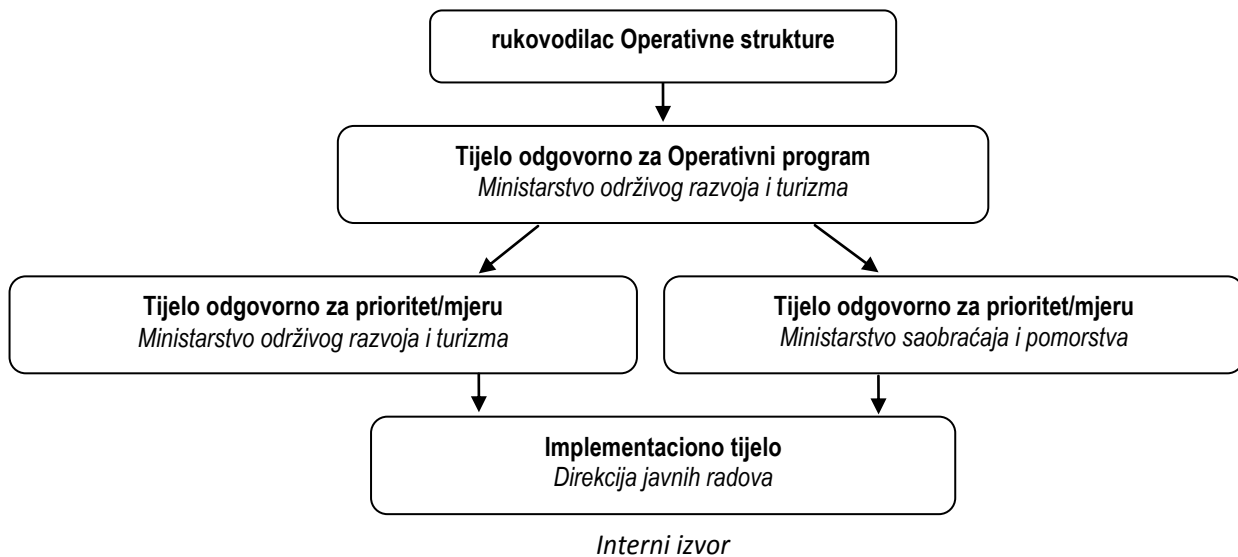
Operativna struktura

Zaključkom Vlade Crne Gore na sjednici od 14. aprila 2011. godine, Operativnu strukturu za IPA komponentu III će činiti sljedeća tijela:

- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT)
- Ministarstvo saobraćaja i pomorstva (MSP)
- Direkcija javnih radova (u svojstvu Implementacionog tijela)

Operativna struktura je formirana za OPRR u cilju realizacije aktivnosti koje se odnose na programiranje i implementaciju pomoći u okviru IPA komponente III. Operativna struktura predstavlja skup tijela sa podjelom nadležnosti izvršenom na sljedeći način:

Slika 9: Operativna struktura za IPA komponentu III

Operativnom strukturom rukovodi rukovodilac operativne strukture koji će u skladu sa Uredbom o organizaciji decentralizovanog upravljanja Instrumentom pretpristupne pomoći Evropske unije („Službeni list CG“, broj 33/11) i u skladu sa članom 28.2 Regulative za implementaciju IPA-e (IPA-IR) biti odgovoran za:

- Izradu godišnjih ili višegodišnjih programa;
- Praćenje programa i usmjeravanje rada Sektorskog odbora za praćenje, kako je definisano u članu 59 (IPA-IR), naročito obezbjeđujući dokumenta potrebna za praćenje kvaliteta sprovođenja programa;
- Sastavljanje sektorskih godišnjih i konačnih izvještaja o sprovođenju, definisanih u članu 61 (1) IPA-IR i, nakon pregleda od strane Sektorskog odbora za praćenje, njihovo dostavljanje Komisiji, nacionalnom IPA koordinatorskom tijelu (NIPAK) i nacionalnom službeniku za ovjeravanje (NAO);
- Obezbeđivanje da su operacije odabrane za finansiranje i odobrene u skladu sa kriterijumima i mehanizmima važećim za programe, i da su u skladu sa relevantnim nacionalnim i pravilima Zajednice;
- Uspostavljanje procedura kojima se obezbjeđuje čuvanje svih dokumenata potrebnih da se obezbijedi adekvatan revizorski trag;
- Organizovanje tenderskih procedura i nakon toga ugovaranja, isplata krajnjim korisnicima i povraćaj sredstava od krajnjih korisnika;
- U slučaju da se radi o postupcima dodjele donacija (grantova), obezbjeđivanje da se poštuju kroz koordinisanu raspodjelu poslova između resornih ministarstava i odgovarajućih implementacionih tijela;
- Obezbeđivanje da sva tijela koja su uključena u sprovođenje operacija vode poseban računovodstveni sistem ili posebne računovodstvene evidencije (kodifikacija);
- Obezbeđivanje da Nacionalni fond i nacionalni službenik za ovjeravanje dobijaju sve potrebne informacije o procedurama i verifikacijama koje se obavljaju u vezi sa trošenjem sredstava;
- Uspostavljanje, održavanje i ažuriranje sistema za izvještavanje i informisanje;
- Vršenje verifikacija kojima se obezbjeđuje da su prijavljeni troškovi zaista nastali u skladu sa važećim pravilima, kao i da su proizvodi ili usluge realizovani u skladu sa odlukom o odobrenju, a zahtjevi za plaćanje od strane krajnjih korisnika ispravni. Ove verifikacije treba da obuhvate administrativne, finansijske, tehničke i fizičke aspekte operacija, gdje je to primjereno;

- Obezbjedivanje unutrašnje revizije različitih tijela u njenom sastavu;
- Obezbjedivanje izvještavanja o nepravilnostima;
- Obezbjedivanje poštovanja pravila o informisanju i obavještavanju javnosti;
- Rukovođenje sekretarijatom Sektorskog odbora za praćenje;
- Kopredsjedavanje Sektorskim odborom za praćenje;
- Obezbjedivanje periodične evaluacije operativnog programa.

Rukovodilac Operativne strukture vrši poslove koji su u vezi sa njegovim odgovornostima, čak i kada ne postoji hijerarhijska veza između njega i drugih tijela i organa koji su uključeni u sprovođenje programa (kao što je npr. slučaj sa Ministarstvom saobraćaja i pomorstva).

Unutar cjelokupnog okvira koji je definisan prenošenjem upravljačkih ovlašćenja, rukovodilac Operativne strukture može delegirati neke poslove ili grupe poslova tijelima van Operativne strukture. Ovo grupisanje i ustupanje treba da poštuje principe razdvajanja dužnosti koje propisuje Finansijska regulativa. Odgovarajući sporazumi moraju se sačiniti u pisanoj formi između rukovodioca Operativne strukture i odnosnih tijela. Krajnja odgovornost za delegirane poslove ostaje na rukovodiocu Operativne strukture.

Funkcija i stepen odgovornosti, u okviru Operativne strukture (Komponenta III), prikazani su u sljedećoj tabeli:

Tabela 47: Funkcija i stepen odgovornosti OS (komponenta III)

OSA	MJERE	Tijelo odgovorno za pojedinu mjeru u okviru Operativne strukture:
Osa prioriteta 1: Unaprijediti sisteme upravljanja životnom sredinom	Mjera 1.1. Zaštititi vodne resurse Crne Gore poboljšanjem sistema za vodosnabdijevanje i sistema za integrisano upravljanje otpadnim vodama	Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT), kao Tijelo odgovorno za Prioritet 1 i Mjeru 1.1
	Mjera 1.2 Razviti infrastrukturu za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu	Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT), kao Tijelo odgovorno za Prioritet 1 i Mjeru 1.2
Osa prioriteta 2: Poboljšati sistem saobraćaja, promovišući ekološki prihvatljive vrste saobraćaja	Mjera 2.1. Modernizovati željeznički saobraćaj poboljšanjem njegove efikasnosti i bezbjednosti	Ministarstvo saobraćaja i pomorstva (MSP), kao Tijelo odgovorno za Prioritet 2 i Mjeru 2.1
Osa prioriteta 3: Podržati implementaciju OPRR	Mjera 3.1. Tehnička podrška	Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT), kao Tijelo odgovorno za Prioritet 3 i Mjeru 3.1

Interni izvor

O svim kadrovskim promjenama koje se tiču rukovodilaca prethodno pomenutih posebnih tijela, obavijestit će se Komisija, gdje je to primjereno, uključujući sve promjene koje utiču na akreditaciju Operativne strukture i kasniji prenos upravljačkih ovlašćenja od strane Komisije.

Postojeće sistem zamjenika kako bi se obezbijedio kontinuitet funkcija dodijeljenih relevantnim organima.

Nadležni sektori i kontakt osobe u institucijama koje čine OS su sljedeći:

- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT), Sektor za upravljanje otpadom i komunalni razvoj, Odsijek za programiranje i implementaciju EU fondova; Koordinator odsijeka
- Ministarstvo saobraćaja i pomorstva (MSP), savjetnik ministra
- Direkcija javnih radova (DJR); Pomoćnik direktora za kapitalni budžet i investicije Direkcije javnih radova.

Odabir operacija

Implementaciono tijelo Operativne strukture (Direkcija javnih radova) biće krajnji korisnik operacija predviđenih u OPRR. Krajnji primalac (vlasnik projekta nakon implementacije – tj. opština) može biti neko drugi, kao što je to slučaj kod komunalne infrastrukture itd.

U skladu sa članom 158 Regulative za implementaciju IPA-e, sve operacije koje nisu veliki projekti i koje sprovede krajnji korisnici koji nisu nacionalni javni organi biraju se putem poziva za dostavljanje predloga. Kriterijume za izbor sastavlja Operativna struktura i objavljuju se uz poziv za dostavljanje predloga. Operativna struktura uspostavlja komisiju za izbor za svaki od poziva za dostavljanje predloga, koja analizira i bira predloge i daje preporuke Operativnoj strukturi o konačnom rezultatu. Operativna struktura velike projekte dostavlja Komisiji na odobrenje.

Dodjela ugovora o uslugama, nabavkama i radovima ili grantovima koji se sufinansiraju u skladu sa OPRR, vrši se u skladu sa odredbama odgovarajućeg Finansijskog sporazuma.

7.1.2. Razdvajanje funkcija

U skladu sa članom 21.2 Regulative za implementaciju IPA-e, obezbijediće se odgovarajuće razdvajanje dužnosti između i unutar imenovanih tijela.

Razdvajanje funkcija između tijela

Razdvajanje funkcija rezultat je podjele poslova unutar svakog OP i obuhvata sljedeće principe:

- Jasno razdvajanje verifikacija, kontrola i evaluacija koje će vršiti operativne strukture i Nacionalni fond
- Jasno razdvajanje revizija koje će vršiti Revizorsko tijelo i procedura implementacije i plaćanja.

Razdvajanje funkcija unutar tijela

Organizaciona struktura tijela i njihove unutrašnje procedure upravljanja i kontrole će uzeti u obzir sve zahtjeve da se obezbijedi pravilno razdvajanje funkcija. Ovo obuhvata sljedeće principe:

- Prije nego što se operacija odobri, operativne i finansijske aspekte će verifikovati službenici koji nisu odgovorni za započinjanje ili implementaciju operacija (princip četiri oka);
- Ovjerene iskaze o rashodima će sastavljati lice ili odjeljenje unutar Nacionalnog fonda koje je funkcionalno nezavisno od svake službe koja odobrava zahtjeve;
- Početne, ex-ante i ex-post kontrole su odvojene funkcije, koje treba da vrše različita lica, funkcionalno nezavisna jedna od drugih.

Za OPRR IPA, Tijelo odgovorno za Operativni program će istovremeno obavljati funkcije Tijela odgovornog za prioritet/mjeru.

Unutrašnja revizija

Nezavisnost jedinica za unutrašnju reviziju:

U skladu sa članom 20 Zakona o sistemu unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru jedinice za unutrašnju reviziju moraju biti funkcionalno i organizaciono odvojene od drugih organizacionih jedinica subjekta. Funkcionalna nezavisnost ostvaruje se nezavisnim planiranjem, sprovođenjem i izvještavanjem o obavljenim unutrašnjim revizijama, dok se organizaciona nezavisnost ostvaruje uspostavljanjem jedinice za unutrašnju reviziju koja je odvojena od svake druge jedinice organa o kome je riječ.

Jedinice za unutrašnju reviziju u odnosu na decentralizovano upravljanje:

Tijela IPA uključena u programiranje i implementaciju programa OP IPA, naročito Kancelarija NIPAK, NF, tijela odgovorna za operativne programe, tijela odgovorna za prioritet/mjeru i implementaciona tijela obezbijediće unutrašnju reviziju kroz jedinice za unutrašnju reviziju svoje institucije.

Uspostavljanje jedinica za unutrašnju reviziju i imenovanje unutrašnjih revizora u javnom sektoru napreduje. U martu 2011, MF-CHU pripremila je "Informaciju o sprovedenim aktivnostima na uspostavljanju i razvoju sistema unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru" koja je dostavljena Vladi i usvojena 17. marta 2011. godine.

Nabavke

Operativna struktura će se postarati da se svi ugovori o uslugama, nabavkama, radovima i grantovima dodjeljuju i implementiraju u skladu sa odredbom relevantnih finansijskih sporazuma i pravilima i propisima EU koji su u njima pomenuti.

Gdje je primjereno, Implementaciono tijelo (Direkcija javnih radova), koje ima krajnju odgovornost za sprovođenje tenderskog postupka, raspisivanje poziva za dostavljanje predloga i dodjelu ugovora i grantova u okviru odnosnog OP IPA, obezbijediće korišćenje standardnih obrazaca i modela koji omogućavaju primjenu navedenih pravila predviđenih u "Praktičnom vodiču za postupke zaključivanja ugovora za spoljne aktivnosti EZ" ("Praktični vodič") objavljenom na web stranici Europe Aid-a na dan pokretanja postupka nabavke ili dodjele granta.

Kada se primjenjuje sekundarna nabavka u pogledu ugovora o grantovima, Implementaciono tijelo može da vrši sopstvene kontrole i da učestvuje kao posmatrač u ocjenjivanju ponuda koje bi trebalo da organizuje korisnik granta.

Sistem plaćanja

Zakon o budžetu Crne Gore definiše donacije (uključujući sredstva EU) kao dio budžetskih primitaka, što znači da donacije treba tretirati kao i sve druge budžetske primitke. Postupci utvrđeni ovim zakonom primjenjuju se u smislu pripreme, planiranja i izvršenja budžeta, unutrašnje kontrole, računovodstva budžeta, državnog trezora i poslova budžeta. U skladu sa ovim zakonom, Trezor funkcioniše na osnovu sistema konsolidovanog računa trezora. Isti zakon propisuje da sva plaćanja treba vršiti sa jedinstvenog računa trezora, kojim upravlja odgovorno lice koje je ovlastio ministar finansija. Sistem poslovanja državnog trezora koristi se od 2002.

Za svaki pojedinačni Finansijski sporazum ili Odluku Evropske komisije, Ministarstvo finansija će otvoriti poseban račun za potrebe povlačenja sredstava dobijenih u okviru pretprijetne pomoći Evropske unije.

7.2 Monitoring i evaluacija

7.2.1. Organizacija monitoringa

Kako bi se obezbijedila koherentnost i koordinacija u sprovođenju IPA komponenti, programa i operacija kao i zbog praćenja napredovanja u sprovođenju IPA pomoći, biće uspostavljeni sljedeći komiteti za praćenje:

- IPA monitoring komitet (već uspostavljen)
- Sektorski odbor za praćenje Operativnih programa za IPA komponente III i IV

IPA monitoring komitet

Crna Gora je uspostavila IPA monitoring komitet kako bi obezbijedila koherentnost i koordinaciju implementacije svih pet komponenti IPA.

Sektorski odbor za praćenje

Sektorski odbor za praćenje IPA komponente III uspostavlja se, odlukom rukovodioca operativne strukture, u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu prvog finansijskog sporazuma.

Članove sektorskog odbora za praćenje IPA komponente III čine predstavnici Evropske komisije, nacionalni IPA koordinator, strateški koordinator, predstavnici Operativne strukture i, po potrebi, predstavnici civilnog društva. Sektorskim odborom za praćenje predsjedavaće rukovodilac Operativne strukture za IPA komponentu III i predstavnik Evropske komisije.

Rukovodilac Operativne strukture može izmijeniti ili proširiti sastav Sektorskog odbora za praćenje uz saglasnost Evropske komisije kako bi se garantovala dovoljna zastupljenost i članstvo.

Sektorskom odboru za praćenje pomagaće stalni sekretarijat koji obezbjeđuje Operativna struktura. Sekretarijat Sektorskog odbora za praćenje biće smješten unutar relevantnog odjeljenja Operativne strukture koja je uspostavljena u ministarstvima kojima pripada rukovodilac operativne strukture.

Sektorski odbor za praćenje izvještavaće IPA monitoring komitet. Zadaci Sektorskog odbora za praćenje uključivaće sljedeće:

- Razmatranje i odobravanje opštih kriterijuma za odabir operacija i odobravanje svake izmjene tih kriterijuma u skladu sa potrebama programiranja;
- Pregled, na svakom sastanku, napredovanja u postizanju posebnih ciljeva Operativnog programa na osnovu dokumenata koje je podnijela Operativna struktura;
- Pregled, na svakom sastanku, rezultata sprovođenja, posebno ostvarivanja ciljeva koji su postavljeni za svaku osu prioriteta i mjera kao i periodičnih evaluacija. Vršiće monitoring u odnosu na dogovorene indikatore.
- Pregled sektorskih godišnjih i finalnih, izvještaja o sprovođenju, uključujući i sumarne tabele OP;
- Informisanje o godišnjim izvještajima revizija ili dijelu izvještaja koji se odnosi na Operativne programe;
- Pregled svakog predloga izmjene Finansijskog sporazuma Programa i predlaganje Operativnoj strukturi svake izmjene i provjere Programa koja može da doprinese ostvarivanju ciljeva Programa ili poboljša upravljanje Programom.

Nakon evaluacije Sektorski odbor za praćenje će potvrditi program ili će dati predlog rukovodiocu Operativne strukture, Evropskoj komisiji, strateškom koordinatorskom i NIPAK-u da revidira program, ukoliko je to potrebno.

Sektorski odbor za praćenje utvrdiće svoj poslovnik u dogovoru sa Operativnom strukturom i IPA monitoring komitetom. Njegovi članovi se sastaju barem dva puta godišnje i na zahtjev Evropske komisije. Mogu se sazvati i dodatni sastanci ukoliko postoji potreba.

U načelu, Sektorski odbor za praćenje će nastojati da odluke donosi konsenzusom.

7.2.2. Sistem monitoringa i indikatori za monitoring

Kvantitativni i kvalitativni napredak u sprovođenju Operativnog programa, kao i njegova efikasnost i djelotvornost u odnosu na ostvarivanje ciljeva, mjeri se primjenom indikatora za evaluaciju i monitoring, a oni se vezuju za rezultate i ishode pojedinih mjera.

Prilikom utvrđivanja odgovarajućih indikatora za monitoring i evaluaciju, vodiće se računa o metodologijama, smjernicama i listama primjera indikatora koje je izdala Evropska komisija, pogotovo o „*Indikativnim smjernicama o metodama evaluacije: Indikatori za monitoring i evaluaciju*“ (avgust 2006, Radni dokument br. 2 za period programiranja 2007-2013).

Rukovodilac Operativne strukture odgovoran je za monitoring programa. U tom kontekstu, Operativna struktura prikuplja podatke o učinku (ishode, rezultate i troškove) od operacija i projekata. Operativna struktura će procjenjivati napredak OP na svim nivoima u odnosu na postavljene ciljeve, pripremati izvještaje Sektorskom

odboru za praćenje, izrađivati godišnje i finalne sektorske izvještaje o sprovođenju i pokretati periodične evaluacije, ukoliko je potrebno. Ovi izvještaji treba da uključuju i detaljne sumarne tabele Operativnog programa.

U kontekstu monitoringa i radi korišćenja indikatora, uloga Operativne strukture je takođe da obezbijedi:

- da su zahtjevi monitoringa uneseni u dokumenta poziva za dostavljanje ponuda i predloga (prijavni formulari i smjernice za podnosioc ponuda i predloga)
- da prijave projekta (prilikom ocjenjivanja i izbora) sadrže predložene ishode i rezultate, kao i podatke o licima, koji su usaglašeni sa indikatorima OP za odgovarajuće mjere
- da je obaveza pružanja podataka unesena u svaki ugovor sa korisnicima kao obaveza i da se podaci o učinku dostavljaju sistematski i na vrijeme od strane korisnika a uporedo sa zahtjevima za isplatu u okviru projekta.

Indikativni pregled po kategorijama programiranog trošenja sredstava Zajednice koja su raspodijeljena za OPRR biće uspostavljen u svrhu monitoringa i za informativne svrhe dok će godišnji i finalni sektorski izvještaji o sprovođenju pružati informacije o korišćenju sredstava u skladu sa tim kategorijama.

Monitoring je uglavnom proces 'bottom-up' (od dna ka vrhu), gradeći sliku ukupne performanse OP (njegovih osa prioriteta i povezanih mera) na osnovu podataka iz pojedinačnih projekata (ugovora, u smislu troškova, ishoda i rezultata). Ovo zahtijeva sisteme koji će obezbijediti da takve informacije budu prikupljene od izvođača i korisnika bespovratnih sredstava.

Operativna struktura će voditi dnevnik monitoringa za svaku od operacija, pripremljen u skladu sa obrascem i smjernicama koje obezbijede službe EK, kako se bude smatralo potrebnim. Dnevnik monitoringa biće dostavljen Sektorskom odboru za praćenje i predstavljaće ključni dio Godišnjeg izvještaja o sprovođenju.

Operativna struktura će podnositi godišnji sektorski izvještaj o predmetnom programu Evropskoj komisiji i nacionalnom IPA koordinatoru, do 30. juna svake godine.

Podaci prikupljeni za monitoring biće uneseni u Upravljački informacioni sistem (MIS) koji bude projektovan za sprovođenje OPRR.

7.2.3. Organizacija evaluacije

Evaluacijom se provjerava relevantnost, efikasnost i djelotvornost finansijske pomoći kao i učinak i održivost očekivanih rezultata. Biće sprovedene najmanje jedna *ex ante* evaluacija i jedna periodična evaluacija, za koje će biti odgovoran rukovodilac Operativne strukture, u skladu sa principima koji su utvrđeni u Regulativi za implementaciju IPA-e i smjernicama Evropske komisije.

Organizacija evaluacije i aktivnosti OPRR u potpunosti će poštovati principe proporcionalnosti.

Komisija za evaluaciju

Sektorski odbor za praćenje odrediće *ad hoc* Komisiju koja treba da pomogne Operativnoj strukturi u aktivnostima evaluacije. Komisija će poštovati "princip partnerstva" i uključivaće članove (i pozvane osobe gdje je to relevantno) koji su stručnjaci za evaluaciju. Pored toga, pomoć Komisije će biti od koristi u svim fazama procesa (uključujući usmjeravanje, planiranje, sprovođenje i objavljivanje rezultata), kako bi se obezbijedio sveukupni kvalitet sprovedene evaluacije. U isto vrijeme, sve relevantne zainteresovane strane i institucije i organizacije biće pozvane da daju svoj doprinos evaluaciji, tamo gdje je primjereno.

Imenovanje i upostavljanje ove *ad hoc* Komisije sprovedeće se u skladu sa poslovníkom Sektorskog odbora za praćenje koji je usvojen u skladu sa članom 167.2 Regulative za implementaciju IPA-e.

Periodična evaluacija

Tokom sprovođenja Projekta vršiće se periodične evaluacije koje će dopunjavati monitoring OPRR naročito u slučajevima kada se ovim monitoringom otkrije značajno odstupanje od ciljeva koji su prvobitno utvrđeni ili tamo gdje

postoje predlozi za reviziju Programa. Evaluacije su planirane da pruže podatke o indikatorima dogovorenim u OP, a koji se ne mogu dobiti kroz sistem monitoringa. Uz to, mogu se vršiti strateške evaluacije i tematske evaluacije za koje će biti odgovorna Operativna struktura. Rezultati će biti poslani *ad hoc* komisiji za evaluaciju, Sektorskom odboru za praćenje i Evropskoj komisiji.

Funkcionisanje evaluacije

Rukovodilac Operativne strukture odgovoran je da obezbijedi da se sprovede adekvatne evaluacije Operativnog programa. Evaluacije će vršiti spoljni stručnjaci, funkcionalno nezavisni od sistema upravljanja i kontrole, i finansiraće se kroz Osu prioriteta Podrška sprovođenju OPRR. Evaluacijama upravlja imenovani službenik iz Ministarstva održivog razvoja i turizma, koji će biti odgovoran za pripremu dokumenata za tendere i zaključivanje ugovora sa ovim ekspertima, pregled nacrtu izvještaja o evaluaciji, koji će vršiti funkciju sekretara *ad hoc* komisije za evaluaciju i povezivati kada je potrebno odabrane eksperte i pomenutu komisiju.

Aktivnosti evaluacije i vremenski okvir

S obzirom na to da ovaj program pokriva period od 2012. godine do 2013. godine, ali uključuje operativnu aktivnost do 31. decembra 2016. godine po pravilu 'N+3', vjerovatno je da će se sprovesti samo jedna periodična evaluacija i počće u drugoj polovini 2013. Ovo bi, u stvari, bila evaluacija kojom će se provjeriti efikasnost i djelotvornost Programa i sprovođenje projekata. Ona, takođe, može da uključi i pregled uspješnosti horizontalnih tema OP.

U procesu evaluacije koristiće se indikatori koji su definisani radi monitoringa operacija Programa. Izvještaji o monitoringu projekata i drugi izvori podataka [kakvi su baze podataka različitih institucija odgovornih za upravljanje OP ili izvještaji koje pružaju različite zainteresovane strane uključene u proces] biće korišćeni za monitoring i evaluaciju Programa u prvoj fazi njegovog sprovođenja. Ovi izvještaji i izvori podataka biće podržani, gdje je potrebno, i drugim evaluacionim radnjama. Nadalje, posebno će se koristiti indikatori rezultata definisani na nivou ose prioriteta kao i drugi odgovarajući izvori podataka (kao što je MONSTAT).

7.3. Informisanje i obavještavanje javnosti

7.3.1. Uvod

Informisanje i obavještavanje javnosti su važni aspekti pretpristupne pomoći a naročito uspješnog planiranja i realizacije ovog operativnog programa. Izvještavanje o uspješnom upravljanju i sprovođenju Operativnog programa razdijeljeno je u niz aktivnosti informisanja i obavještavanja javnosti shodno članu 62 Regulative za implementaciju IPA. Ovim članom utvrđuju se izvjesni zahtjevi u pogledu informacija koje se pružaju i obavještavanja javnosti o programu i operacijama koje finansira Zajednica, a koje su namijenjene građanima i korisnicima sa ciljem da se naglasi uloga finansiranja Zajednice i da se obezbijedi transparentnost.

Shodno tome, informacije koje pruža Operativna struktura, obuhvatiće, pored ostalog:

- Objavljivanje liste krajnjih korisnika
- Nazive operacija i iznos finansiranja koje je Zajednica izdvojila za operacije.

Sa svoje strane, Evropska komisija će takođe obezbijediti objavljivanje relevantnih informacija o tenderima i ugovorima u Službenom listu Evropske unije i drugim relevantnim medijima i na web stranicama.

Pored toga (član 63 Regulative za implementaciju IPA-e) Evropska komisija i crnogorski organi će se dogovoriti o usklađenom nizu aktivnosti koji će biti finansiran iz prioriteta Tehničke podrške ovog operativnog programa, kako bi se informacije o IPA pomoći učinile dostupnim i javnim.

Shodno tome, rukovodilac Operativne strukture (IPA komponenta III) biće odgovoran za aktivnosti informisanja i obavještanja javnosti u okviru programa. Informacije će biti namijenjene građanima Crne Gore i evropskim građanima generalno, kao i (potencijalnim) korisnicima. Imaće za cilj da naglase ulogu Zajednice i obezbijede da je pomoć IPA komponente III transparentna.

7.3.2. Uslovi

U skladu sa članom 63 Regulative za implementaciju IPA-e, Komunikacioni akcioni plan (CAP) biće osmišljen tako da objavljuje informacije o IPA-i uključujući pomoć u okviru komponente III. Komunikacioni akcioni plan treba da bude usklađen sa strategijom o informisanju i obavještanju javnosti koju donosi NIPAK. Komunikacioni akcioni plan treba da obuhvati period 2008–2012. Komunikacioni akcioni plan biće dostavljen Evropskoj komisiji četiri mjeseca od datuma potpisivanja Finansijskog sporazuma koji pokriva ovaj operativni program.

Plan treba da uključi, kao minimum:

- Ciljeve i planirane ciljne grupe;
- Strategiju i sadržaj;
- Indikativni budžet;
- Strukturu administrativne podrške i
- Kriterijume za evaluaciju predloga projekata.

7.3.3. Aktivnosti

Rukovodilac Operativne strukture će se starati da se mjere informisanja i obavještanja javnosti sprovode u skladu sa Komunikacionim akcionim planom, sa ciljem najšireg mogućeg izvještavanja u medijima uz korišćenje svih prikladnih oblika i metoda komunikacije na odgovarajućem teritorijalnom nivou. Ovo uključuje barem sljedeće mjere informisanja i obavještanja javnosti:

- Glavna informativna aktivnost - objavljivanje početka Operativnog programa, čak i ako nije dostupna konačna verzija komunikacionog akcionog plana
- Barem jedna važna informativna aktivnost svake godine, kako je predviđeno Komunikacionim akcionim planom, koja služi da se predstave ostvareni rezultati Operativnog programa (uključujući velike projekte gdje je to primjereno)
- Objavljivanje (elektronsko ili na drugi način) liste korisnika, naziva operacija i iznosa finansiranja, nacionalnog i od Zajednice, koji je izdvojen za operacije.
- Biće napravljena web stranica programa i linkovana na web stranice svih odgovarajućih crnogorskih javnih službi i kao i na web stranice drugih programa.

Potencijalnim korisnicima biće pružene jasne i detaljne informacije barem o sljedećem:

- Mogućnostima finansiranja koje nude, zajednički, Zajednica i zemlja korisnik kroz OP;
- Uslovima koje treba ispuniti da bi neko mogao da dobije finansiranje u okviru Operativnog programa;
- Opisu postupaka za pregled prijave za finansiranje i odgovarajućim rokovima;
- Kriterijumima za izbor operacija koje će se finansirati;
- Kontaktima na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou koji mogu pružiti informacije o Operativnom programu.

7.3.4. Indikativni budžet

Indikativni budžet za Komunikacioni akcioni plan za ovaj Operativni program biće utvrđen na odgovarajućem nivou kako bi adekvatno pokrio troškove mjera obavještanja javnosti i informisanja. Godišnje budžetsko izdvajanje, kao i indikativni iznosi potrebni za period 2012-2013, takođe će biti unijeti u Komunikacioni akcioni plan.

7.3.5. Upravljanje i sprovođenje

Unutar Operativne strukture, rukovodilac Operativne strukture (HOS) imenovaće Tim za informisanje i obavještanje javnosti koji treba da upravlja svim elementima Komunikacionog akcionog plana. Ovaj tim će činiti najmanje dva službenika čiji su zadaci između ostalog i da rukovodiocu Operativne strukture pruže podršku u obavljanju sljedećih funkcija i odgovornosti:

- Razmatranje Komunikacionog akcionog plana sa Evropskom komisijom i NIPAK-om;
- Koordinacija aktivnosti informisanja i obavještanja javnosti u okviru drugih programa koji se finansiraju iz IPA;
- Komunikacija sa medijima;
- Razrada, sprovođenje i ocjena Komunikacionog akcionog plana Programa;
- Predstavljanje programa u relevantnim nacionalnim informativnim mrežama i informativnim mrežama Evropske komisije;
- Odgovaranje na pitanja korisnika;
- Monitoring i kontrola ispunjavanja zahtjeva informisanja i obavještanja javnosti od strane korisnika;
- Razvoj, priprema i distribucija informativnog materijala; priprema i realizacija javnih događaja;
- Razvoj i održavanje sadržaja web stranice programa;
- Saradnja sa IT službom oko tehničkog održavanja;
- Upravljanje aktivnostima koje su povjerene podugovaračima;
- Razrada i monitoring godišnjih komunikacionih akcionih planova i koordinacija internih događaja i obuka.

Prepoznata je potreba da se neke mjere informisanja i obavještanja javnosti povjere podugovaračima u pogledu stručnih usluga (kakve su dizajn i priprema za štampu, izrada web stranica, štampanje, reklamiranje, fotografisanje i ankete javnog mnjenja). Odgovornost Tima za informisanje i obavještanje javnosti je da pripremi tendersku dokumentaciju za ove usluge i da upravlja tom pomoći kada se ugovor zaključi.

7.3.6 Monitoring, evaluacija i izvještavanje

Monitoring, evaluacija i izvještavanje su obavezni zahtjevi za sprovođenje mjera obavještanja javnosti koje sadrži Komunikacioni akcioni plan.

O metodama koje se koriste kao i napretku koji je postignut u sprovođenju Komunikacionog akcionog plana izvještava se rukovodilac operativne strukture tokom sastanaka Sektorskog odbora za praćenje.

Godišnji i finalni izvještaji o sprovođenju Operativnog programa sadržaće sljedeće informacije:

- Primjere mjera informisanja i komunikacije o Operativnom programu koje su preduzete u sprovođenju Komunikacionog akcionog plana;
- Organizacija mjera informisanja i obavještanja javnosti koje se odnose na objavljivanje u elektronskom obliku ili drugačije liste korisnika, naziva operacija i izvora javnog finansiranja koje je izdvojeno za ove operacije;
- Sadržaj glavnih izmjena Komunikacionog akcionog plana;
- Set indikatora za evaluaciju mjera obavještanja javnosti koje sadrži Komunikacioni akcioni plan da bi se procijenila efikasnost i djelotvornost sprovedenih aktivnosti obavještanja javnosti;
- Godišnji rezultati kvalitativnih i kvantitativnih analiza koje su korišćene u izradi godišnjih Komunikacionih akcionih planova uključujući i njihove izmjene.

7.3.7 Partnerstvo i umrežavanje

Tijela koja mogu djelovati kao prenosioci informacija o programu ili prenositi informacije široj javnosti su:

- Profesionalna i trgovinska udruženja i organizacije;
- Ekonomski i socijalni partneri;

- Nevladine organizacije;
- Obrazovne ustanove;
- Organizacije koje predstavljaju poslovni sektor;
- Informativni centri o Evropi i predstavništva Evropske komisije, naročito Delegacija Evropske unije;
- Druge najvažnije zainteresovane strane u okviru svake od osa prioriteta.

Operativna struktura će raditi u tijesnoj saradnji sa gore pomenutim tijelima radi širenja informacija o programu a naročito o strategiji IPA – pretprijetne pomoći za komponentu III. Takođe će se obezbijediti što veće uključivanje javnosti i nevladinih organizacija u toku pripreme projekata za finansiranje iz IPA sredstava. Održane su javne rasprave koje su imale za cilj pružanje potrebnih informacija o Nacrtu Operativnog programa i potencijalnim uticajima njegove realizacije na sve segmente životne sredine. Javne rasprave su takođe održane u okviru izrade strateške procjene uticaja na životnu sredinu a zakonski je predviđeno održavanje javnih rasprava prilikom izrade procjene uticaja na životnu sredinu i prostorno-planske dokumentacije. Takođe kroz proceduru procjene uticaja na životnu sredinu koju će proći svi projekti predloženi kroz OPRR omogućiće se učestvovanje javnog i civilnog sektora kroz javne rasprave. Operativna struktura će nastojati da u što većoj mjeri uključi civilni sektor u proces prioritizacije i pripreme projekata (okrugli stolovi, javne rasprave itd). Takođe, Operativna struktura planira da u Sektorski odbor za praćenje implementacije OPRR-a uključi predstavnike civilnog sektora.

Aneks 1: Indikativna lista projekata

Br.	Naziv projekta	Veliki projekat	Ukupni troškovi € (bez PDV-a)	Nedostajuća finansijska sredstva €	IPA %	IPA €
Mjera 1.1.						
1	Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Berane	NE	9.083.700	4.159.200	85	3.535.320
2	Izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda za opštinu Plav	DA	10.040.000	7.028.000	43,57	3.062.151
3	Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Rožaje	NE	7.062.377	4.911.799	85	4.175.029
4	Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Kolašin	NE	3.594.200	2.515.940	85	2.138.548
5	Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Plužine	NE	2.507.671	1.253.835	85	1.065.759
Mjera 1.2.						
6	Izgradnja regionalne deponije u opštini Pljevlja, za opštine Pljevlja i Žabljak	NE	3.310.000	3.310.000	85	2.813.500
7	Izgradnja regionalne deponije u opštini Nikšić, za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik	DA	12.389.783	9.911.826	85	8.425.052
Mjera 2.1.						
8	Rehabilitacija velikih kosina, rehabilitacija nestabilnog nagiba i izgradnja zaštitnih galerija na najkritičnijim dionicama glavne željezničke pruge Bar-Vrbnica(Kos-Trebešica-Lutovo-Bratonožići)	NE	5.720.760	5.320.760	85	4.522.645
9	Demontaža postojeće, nabavka, ugradnja i instalacija nove elektrovučne podstanice Trebešica („EVP Trebešica“)	NE	3.747.353	3.547.353	85	3.015.250

Projekat broj: 1		Sektor: Životna sredina		Osa prioriteta: 1		Mjera broj: 1.1	
1. Naziv projekta		Unapređenje vodosnabdijevanja i izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Berane					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo održivog razvoja i turizma		Lokacija projekta: Berane			
3. Krajnji primalac		Opština Berane					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Glavni segmenti ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje sistema vodosnabdijevanja • Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda; • Izgradnja kanalizacione mreže ; • Izgradnja glavnog kolektora. 					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Planirani ciljevi: <ul style="list-style-type: none"> - Uticaj na stanovništvo / javno zdravlje, - kvalitet površinskih i podzemnih voda, - zaštita rijeke Lim, - Implementacija Direktive 91/271/EEZ. Očekivani rezultati su sljedeći: <ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljen održiv sistem vodosnabdijevanja i tretmana otpadnih voda • Smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži • Otpadne vode prikupljene kroz postojeću i novoizgrađenu kanalizacionu mrežu su tretirane u skladu sa direktivama EU 					
5. Indikator ishoda: <ul style="list-style-type: none"> - Povećan kvalitet vode i povećana pouzdanost u vodosnabdijevanju - Potpuno opremljeno i funkcionalno PPOV, uključujući pripadajuće cijevi kolektora, izgrađeno u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima i povećan kvalitet ispuštenih voda. - 13.000 metara novo instaliranih i rekonstruisanih cijevi kanalizacionog kolektora. - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica čije je ispuštanje otpadnih voda priključeno na PPOV (20.000 ekvivalentnih stanovnika); 				6. Indikator rezultata: <ul style="list-style-type: none"> - Broj domaćinstava kojima je obezbijedeno kvalitetno, redovno i priuštivo vodosnabdijevanje - Povećan kvalitet vode rijeke Lim - Mjerljivi parametri zagađenosti (biohemijska potrošnja kiseonika, hemijska potrošnja kiseonika, ukupni organski ugljenik) u granicama propisanim crnogorskim standardima o kvalitetu vode. 			
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		I kvartal 2014.		Završetak projekta: Očekivani datum		IV kvartal 2015.	
				Trajanje projekta:		24 mjeseca	
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		radovi / usluge					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (usvojen od strane Vlade RCG, 2005).					
Status spremnosti projekta (finansiran iz IPA)							
10. Dokument/Vrsta dozvole		Status	Opis statusa	Datum završetka	Komentar		
Prostorno planiranje		☐	U toku				
Studija izvodljivosti		☒	Pripremljena	januar 2011.			
Idejno rješenje		☒	Pripremljeno				
Idejni projekat za PPOV i kanalizacionu mrežu – izrađen i revidovan		☐	U toku	III kvartal 2012.			

Glavni projekat za PPOV – izrađen i revidovan	☐	Nije pripremljen	IV kvartal 2013.	Izrada planirana kroz FIDIC model „Projektuj i izgradi“					
Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu	☐	Nije pripremljen	IV kvartal 2012.	Planiran kroz državni budžet za 2012. godinu					
Izgradnja PPOV	☐		I kvartal 2014.						
Glavni projekat za kanalizacionu mrežu – izrađen i revidovan	☐	Nije pripremljen	IV kvartal 2013.	Izrada planirana kroz FIDIC crvenu knjigu ugovaranja					
Izgradnja kanalizacione mreže	☐	Nije pripremljen	III kvartal 2014.						
11. Status vlasništva nad zemljištem	Zemlja je u privatnom vlasništvu.								
12. Završene aktivnosti	Izgradnja PPOV <ul style="list-style-type: none"> - Priprema prostorno-planskih dokumenata je u toku - Studija izvodljivosti je pripremljena - Izrada idejnog projekta je u toku. Izgradnja kanalizacione mreže <ul style="list-style-type: none"> - Studija izvodljivosti je pripremljena 								
13. Predstojeće aktivnosti	Izgradnja PPOV <ul style="list-style-type: none"> - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju PPOV, u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Žuta knjiga) - Raspisivanje tendera Izgradnja kanalizacione mreže <ul style="list-style-type: none"> - Izrada glavnog projekta - Revizija glavnog projekta - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju kanalizacione mreže u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Crvena knjiga) - Raspisivanje tendera 								
14. Finansijski status projekta u € (bez PDV-a)									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)= (3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatnog sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (precizirati) (6)	Ostalo (7)	Meduzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)	4.924.500					EIB - 4.924.500		4.924.500	
Nedostajuća finansijska sredstva	4.159.200	3.535.320		623.880				623.880	
Ukupni prihvatljivi troškovi	9.083.700	3.535.320		623.880		4.924.500		5.548.380	
15. Dodatni komentari	Prema Studiji izvodljivosti, tarife omogućavaju da se povрати polovina iznosa investicije (4.924.500).								

Projekat broj: 2		Sektor: Životna sredina		Osa prioriteta: 1		Mjera broj: 1.1	
1. Naziv projekta		Izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda za opštinu Plav					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo održivog razvoja i turizma		Lokacija projekta: Plav			
3. Krajnji primalac		Opština Plav					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Glavni segmenti ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda; Troškovi: 6.422.900 € • Izgradnja kanalizacione mreže; Troškovi: 3.617.100 € • Ukupni troškovi projekta: 10.040.000 € 					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Glavni ciljevi projekta su: <ul style="list-style-type: none"> - Uticaj na stanovništvo / javno zdravlje, - kvalitet površinskih i podzemnih voda, - zaštita rijeke Lim, - zaštita Plavskog jezera, - Implementacija Direktive 91/271/EEZ. Cilj Projekta je obezbjeđivanje adekvatnog sistema za odlaganje otpadnih voda: <ul style="list-style-type: none"> • Izgrađeno postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda, • Izgrađena kanalizaciona mreža, • Izgrađen glavni kolektor. 					
5. Indikator ishoda: <ul style="list-style-type: none"> - Potpuno opremljeno i funkcionalno PPOV, uključujući pripadajuće cijevi kolektora, koje ima kapacitet da tretira 85% količina efluenta koje su predviđene do 2034. godine, izgrađeno u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima i povećan kvalitet ispuštenih voda. - 19.400 metara novo instaliranih i rekonstruisanih cijevi kanalizacionog kolektora. - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica čije je ispuštanje otpadnih voda priključeno na PPOV (18.000 ekvivalentnih stanovnika); 				6. Indikator rezultata: <ul style="list-style-type: none"> - Povećan kvalitet vode rijeke Lim i Plavskog jezera. - mjerljivi parametri zagađenosti (biohemijska potrošnja kiseonika, hemijska potrošnja kiseonika, ukupni organski ugljenik) u granicama propisanim crnogorskim standardima o kvalitetu vode. 			
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		II kvartal 2014.		Završetak projekta: Očekivani datum		IV kvartal 2015.	
				Trajanje projekta:		21 mjesec	
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		radovi / usluge					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (usvojen od strane Vlade RCG, 2005).					
Status spremnosti projekta (finansiran iz IPA)							
10. Dokument/Vrsta dozvole		Statu s	Opis statusa	Datum završetka	Komentar		
Prostorno planiranje		☐	U toku	1. kvartal 2013.	Priprema prostorno-urbanističkog plana je u toku.		
Studija izvodljivosti		☒	Pripremljena	2010.	Finansirana kroz kapitalni budžet.		
Idejno rješenje		☒	Pripremljeno	2010.	Pripremljeno u okviru Studije izvodljivosti.		
Idejni projekat – pripremljen i revidovan		☐	U toku	1. kvartal 2013.			
Glavni projekat za PPOV – pripremljen i revidovan		☐	Nije pripremljen	I kvartal 2014.	FIDIC žuta knjiga ugovaranja		

Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu	☒	Pripremljen	3. kvartal 2010.						
Izgradnja PPOV	☐		2. kvartal 2014.						
Glavni projekat za kanalizacionu mrežu – pripremljen i revidovan			1.kvartal 2014.	FIDIC crvena knjiga ugovaranja					
Radovi – kanalizaciona mreža			2. kvartal 2014.						
11. Status vlasništva nad zemljištem	Lokacija za izgradnju PPOV je u vlasništvu opštine.								
12. Završene aktivnosti	Izgradnja PPOV - Prostorno-planska dokumentacija u pripremi - Studija izvodljivosti je pripremljena Izgradnja kanalizacione mreže - Studija izvodljivosti je pripremljena - Idejni projekat je u toku								
13. Predstojeće aktivnosti	Izgradnja PPOV - Priprema i usvajanje prostorno-planskog dokumenta - Priprema i usvajanje Idejnog projekta - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju PPOV, u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Žuta knjiga) - Priprema tenderske dokumentacije za nadzor radova Izgradnja kanalizacione mreže - Priprema i usvajanje Idejnog projekta - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju kanalizacione mreže u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Crvena knjiga) - Priprema tenderske dokumentacije za nadzor radova								
14. Finansijski status projekta u €									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)=(3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)	3.012.000					3.012.000			
Nedostajuća finansijska sredstva	7.028.000*	3.062.151	700.000 – IPF MW	540.379					
Ukupni prihvatljivi troškovi	10.040.000	3.062.151	700.000 – IPF MW	540.379		3.012.000		3.552.379	
15. Dodatni komentari	*2.725.470 nedostajućih bespovratnih sredstava prema Studiji izvodljivosti.								

Projekat broj: 3		Sektor: Životna sredina		Osa prioriteta: 1		Mjera broj: 1.1.	
1. Naziv projekta		Unapređenje vodosnabdijevanja i izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Rožaje					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo održivog razvoja i turizma		Lokacija projekta: Rožaje			
3. Krajnji primalac		Opština Rožaje					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Glavni segmenti ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje sistema vodosnabdijevanja; • Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda; • Izgradnja kanalizacione mreže; • Izgradnja glavnog kolektora. 					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Glavni ciljevi ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> - Uticaj na stanovništvo / javno zdravlje, - Unapređenje i modernizacija sistema vodosnabdijevanja, - kvalitet površinskih i podzemnih voda, - zaštita rijeka Lim i Ibar, - implementacija Direktive 91/271/EEZ. Očekivani rezultati su sljedeći: <ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljen održiv sistem vodosnabdijevanja i tretmana otpadnih voda • Smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži • Otpadne vode prikupljene kroz postojeću i novoizgrađenu kanalizacionu mrežu su tretirane u skladu sa direktivama EU 					
5. Indikator ishoda:				6. Indikator rezultata:			
<ul style="list-style-type: none"> - Povećan kvalitet vode i povećana pouzdanost u vodosnabdijevanju - Potpuno opremljeno i funkcionalno PPOV, uključujući pripadajuće cijevi kolektora, koje ima kapacitet da tretira 85% količina efluenta koje su predviđene do 2030. godine, izgrađeno u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima i povećan kvalitet ispuštenih voda. - 9.170m novo instaliranih i rekonstruisanih cijevi kanalizacione mreže; - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica čije je ispuštanje otpadnih voda priključeno na PPOV (13.600 ekvivalentnih stanovnika). 				<ul style="list-style-type: none"> - Povećan rezervoarski prostor za vodosnabdijevanje, smanjenje curenja, instaliranje kontrolnih/mjernih instrumenata, poboljšanje stanja dovodnog AC cjevovoda, - Povećan kvalitet vode rijeka Lim i Ibar, - Mjerljivi parametri zagađenosti (biohemijska potrošnja kiseonika, hemijska potrošnja kiseonika, ukupni organski ugljenik) u granicama propisanim crnogorskim standardima o kvalitetu vode. 			
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		IV kvartal 2013.	Završetak projekta: Očekivani datum	IV kvartal 2015.	Trajanje projekta:	27 mjeseci	
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		radovi / usluge					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (usvojen od strane Vlade RCG, 2005).					
Status spremnosti projekta (finansiran iz IPA)							
10. Dokument/Vrsta dozvole	Status	Opis statusa	Datum završetka	Komentar			
Prostorno planiranje	☐	U pripremi	III kvartal 2012.				
Studija izvodljivosti	☐	U toku	I kvartal 2012.	Finansiranje obezbijedeno kroz IPF-TA 2009			

Idejno rješenje	☐	U toku	I kvartal 2012.	Finansiranje obezbijeđeno kroz IPF-TA 2009					
Idejni projekat	☐	Nije pripremljen	I kvartal 2013.	Izrada dokumenta planirana kroz državni budžet za 2012.					
Glavni projekat za PPOV – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	IV kvartal 2013.	Izrada planirana kroz FIDIC model „Projektuj i izgradi“					
Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu - PPOV	☐	Nije pripremljen	IV kvartal 2012.	Izrada dokumenta planirana kroz državni budžet za 2012.					
Glavni projekat za kanalizacionu mrežu – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	II kvartal 2014.	Izrada planirana kroz FIDIC crvenu knjigu.					
Izgradnja PPOV	☐		IV kvartal 2013.						
Izgradnja kanalizacione mreže	☐		IV kvartal 2014.						
11. Status vlasništva nad zemljištem	Zemljište je u privatnom vlasništvu.								
12. Završene aktivnosti	Izrađena je studija izvodljivosti za unapređenje vodosnabdijevanja i tretmana otpadnih voda.								
13. Predstojeće aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Završetak prostorno-planske dokumentacije; - priprema Studije izvodljivosti za vodosnabdijevanje i izgradnju PPOV i kanalizacione mreže; - priprema i usvajanje Idejnog projekta i Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu; - revizija Idejnog projekta za izgradnju PPOV; - tenderska dokumentacija za izbor projektanta i izvođača radova na tenderskom postupku za projektovanje i izgradnju PPOV; - potpisivanje ugovora sa izabranim projektantom, odnosno izvođačem radova; - revizija glavnih projekata za izgradnju PPOV/kanalizacione mreže; - izrada glavnog projekta za izgradnju kanalizacione mreže - izrada tenderske dokumentacije za izbor izvođača radova za izgradnju kan. mreže. 								
14. Finansijski status projekta u € (bez PDV)									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)= (3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)	2.150.578					EIB - 2.150.578			
Nedostajuća finansijska sredstva	4.911.799	4.175.029		736.770					
Ukupni prihvatljivi troškovi	7.062.377	4.175.029		736.770		2.150.578		2.887.348	
15 Dodatni komentari									

Projekat broj: 4		Sektor: Životna sredina		Osa prioriteta: 1		Mjera broj: 1.1	
1. Naziv projekta		Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Kolašin					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo održivog razvoja i turizma		Lokacija projekta: Kolašin			
3. Krajnji primalac		Opština Kolašin					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Glavni segmenti ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje sistema vodosnabdijevanja – 861.000€ • Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda – 1.921.200€ • Izgradnja kanalizacione mreže – 812.000€ 					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Planirani ciljevi su: <ul style="list-style-type: none"> - Uticaj na stanovništvo / javno zdravlje, - kvalitet površinskih i podzemnih voda, - zaštita rijeke Tare, - Implementacija Direktive 91/271/EEZ. Očekivani rezultati su sljedeći: <ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljen održiv sistem vodosnabdijevanja i tretmana otpadnih voda • Smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži • Otpadne vode prikupljene kroz postojeću i novoizgrađenu kanalizacionu mrežu su tretirane u skladu sa direktivama EU 					
5. Indikator ishoda: <ul style="list-style-type: none"> - Povećan kvalitet vode i povećana pouzdanost u vodosnabdijevanju - Potpuno opremljeno i funkcionalno PPOV, uključujući pripadajuće cijevi kolektora, izgrađeno u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima i povećan kvalitet ispuštenih voda. - 7.000m novo instaliranih i rekonstruisanih cijevi kanizacionog kolektora. - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica čije je ispuštanje otpadnih voda priključeno na PPOV (4.000 ekvivalentnih stanovnika). 				6. Indikator rezultata: <ul style="list-style-type: none"> - Broj domaćinstava kojima je obezbijedeno kvalitetno, redovno i priuštivo vodosnabdijevanje. - Povećan kvalitet vode rijeke Tare. - Mjerljivi parametri zagađenosti (biohemijska potrošnja kiseonika, hemijska potrošnja kiseonika, ukupni organski ugljenik) u granicama propisanim crnogorskim standardima o kvalitetu vode. 			
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		III kvartal 2014.		Završetak projekta: Očekivani datum		IV kvartal 2016.	
Trajanje projekta:		30 mjeseci					
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		radovi / usluge					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (usvojen od strane Vlade RCG, 2005).					
Status spremnosti projekta (finansiran iz IPA)							
10. Dokument/Vrsta dozvole		Statu s	Opis statusa	Datum završetka	Komentar		
Prostorno planiranje		☐	U toku	IV kvartal 2012.			
Studija izvodljivosti		☒	Pripremljena	Februar 2012.			
Idejno rješenje		☒	Pripremljeno	Februar 2012.			

Idejni projekat za PPOV i kanalizacionu mrežu – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	III kvartal 2013.						
Glavni projekat za PPOV – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	II kvartal 2014.	Izrada planirana kroz FIDIC model „Projektuj i izgradi“					
Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu	☐	U toku	IV kvartal 2012.						
Izgradnja PPOV	☐		III kvartal 2014.						
Glavni projekat za kanalizacionu mrežu – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	II kvartal 2014.	Izrada planirana kroz FIDIC crvenu knjigu ugovaranja					
Radovi – kanalizaciona mreža	☐		III kvartal 2014.						
11. Status vlasništva nad zemljištem	Zemljište je u vlasništvu opštine.								
12. Završene aktivnosti	Izgradnja PPOV <ul style="list-style-type: none"> - Prostorno-planska dokumentacija u pripremi - Studija izvodljivosti je pripremljena Izgradnja kanalizacione mreže <ul style="list-style-type: none"> - Studija izvodljivosti je pripremljena 								
13. Predstojeće aktivnosti	Izgradnja PPOV <ul style="list-style-type: none"> - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju PPOV, u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Žuta knjiga) - Raspisivanje tendera Izgradnja kanalizacione mreže <ul style="list-style-type: none"> - Priprema Glavnog projekta - Revizija Glavnog projekta - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju kanalizacione mreže u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Crvena knjiga) - Raspisivanje tendera 								
14. Finansijski status projekta u € (bez PDV)									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)= (3)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (precizirati) (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)	1.078.260					1.078.260		1.078.260	
Nedostajuća finansijska sredstva	2.515.940	2.138.548		377.392				377.392	
Ukupni prihvatljivi troškovi	3.594.200	2.138.548						1.455.652	
15. Dodatni komentari	Prema Studiji izvodljivosti, tarife omogućavaju da se povрати 30% iznosa investicije (1.078.260).								

Projekat broj: 5		Sektor: Životna sredina		Osa prioriteta: 1		Mjera broj: 1.1	
1. Naziv projekta		Unapređenje vodosnabdijevanja, izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Plužine					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo održivog razvoja i turizma		Lokacija projekta: Plužine			
3. Krajnji primalac		Opština Plužine					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Glavni segmenti ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje sistema vodosnabdijevanja – 281.002€ • Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda – 1.972.943€ • Izgradnja kanalizacione mreže – 253.726€ 					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Planirani ciljevi su: <ul style="list-style-type: none"> - Uticaj na stanovništvo / javno zdravlje, - kvalitet površinskih i podzemnih voda, - zaštita Pivskog jezera, - Implementacija Direktive 91/271/EEZ. Očekivani rezultati su sljedeći: <ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljen održiv sistem vodosnabdijevanja i tretmana otpadnih voda • Smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži • Otpadne vode prikupljene kroz postojeću i novoizgrađenu kanalizacionu mrežu su tretirane u skladu sa direktivama EU 					
5. Indikator ishoda: <ul style="list-style-type: none"> - Povećan kvalitet vode i povećana pouzdanost u vodosnabdijevanju - Potpuno opremljeno i funkcionalno PPOV, uključujući pripadajuće cijevi kolektora, izgrađeno u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima i povećan kvalitet ispuštenih voda. - 1.575m novo instaliranih i rekonstruisanih cijevi kanizacionog kolektora. - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica čije je ispuštanje otpadnih voda priključeno na PPOV (2.378 ekvivalentnih stanovnika). 				6. Indikator rezultata: <ul style="list-style-type: none"> - Broj domaćinstava kojima je obezbijedeno kvalitetno, redovno i priuštivo vodosnabdijevanje. - Povećan kvalitet vode Pivskog jezera. - Mjerljivi parametri zagađenosti (biohemijska potrošnja kiseonika, hemijska potrošnja kiseonika, ukupni organski ugljenik) u granicama propisanim crnogorskim standardima o kvalitetu vode. 			
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		II kvartal 2014.		Završetak projekta: Očekivani datum		IV kvartal 2016.	
Trajanje projekta:		30 mjeseci					
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		radovi / usluge					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (usvojen od strane Vlade RCG, 2005).					
Status spremnosti projekta (finansiran iz IPA)							
10. Dokument/Vrsta dozvole		Statu s	Opis statusa	Datum završetka	Komentar		
Prostorno planiranje		☒	Pripremljeno	jul 2012.			
Studija izvodljivosti		☒	Pripremljena	Februar 2012.			
Idejno rješenje		☒	Pripremljeno	Februar 2012.			
Idejni projekat za PPOV i		☐	Nije pripremljen	II kvartal			

kanalizacionu mrežu – pripremljen i revidovan			2013.						
Glavni projekat za PPOV – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	I kvartal 2014.	Izrada planirana kroz FIDIC model „Projektuj i izgradi“					
Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu	☐	Nije pripremljen	III kvartal 2013.						
Izgradnja PPOV	☐		II kvartal 2014.						
Glavni projekat za kanalizacionu mrežu – pripremljen i revidovan	☐	Nije pripremljen	I kvartal 2014.	Izrada planirana kroz FIDIC crvenu knjigu ugovaranja					
Radovi – kanalizaciona mreža	☐		II kvartal 2014.						
11. Status vlasništva nad zemljištem	Zemljište je u vlasništvu opštine.								
12. Završene aktivnosti	Izgradnja PPOV - Prostorno-planska dokumentacija je pripremljena - Studija izvodljivosti je pripremljena Izgradnja kanalizacione mreže - Studija izvodljivosti je pripremljena								
13. Predstojeće aktivnosti	Izgradnja PPOV - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju PPOV, u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Žuta knjiga) - Raspisivanje tendera Izgradnja kanalizacione mreže - Priprema Glavnog projekta - Revizija Glavnog projekta - Priprema tenderske dokumentacije za izgradnju kanalizacione mreže u skladu sa FIDIC-ovim modelom ugovora (Crvena knjiga) - Raspisivanje tendera								
14. Finansijski status projekta u € (bez PDV)									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)= (3)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (preciz.) (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)	1.253.836				1.253.836				1.253.836
Nedostajuća finansijska sredstva	1.253.835	1.065.759		188.076					188.076
Ukupni prihvatljivi troškovi	2.507.671	1.065.759							1.441.912
15. Dodatni komentari	Prema Studiji izvodljivosti, tarife omogućavaju da se povрати polovina iznosa investicije (1.253.836).								

Projekat broj: 6	Sektor: Životna sredina	Osa prioriteta: 1	Mjera broj: 1.2.
1. Naziv projekta	Izgradnja regionalne deponije u opštini Pljevlja, za opštine Pljevlja i Žabljak		
2. Krajnji korisnik	Ministarstvo održivog razvoja i turizma	Lokacija projekta: Lokacija „Repetitor“ u opštini Pljevlja	
3. Krajnji primalac	Opštine Pljevlja i Žabljak		
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti	Svrha Projekta je da se izgradi regionalna deponija u opštini Pljevlja. Glavne aktivnosti: <ul style="list-style-type: none"> - Izgradnja deponije - Izgradnja puteva, objekata, kanalizacione i vodovodne mreže - Sakupljanje i tretman ocjednih voda - Izgradnja pratećih postrojenja i objekata 		
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata	<p>Opšti cilj projekta: Zaštititi životnu sredinu unapređenjem infrastrukturne osnove za čvrsti otpad.</p> <p>Svrha projekta: Poboljšati situaciju u oblasti tretmana čvrstog otpada u opštinama Pljevlja i Žabljak izgradnjom regionalne deponije i uspostavljanjem funkcionalnog sistema upravljanja otpadom.</p> <p>Očekivani rezultati su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potpuno opremljena i funkcionalna regionalna deponija • Nabavljena potrebna oprema • Izgrađena prateća postrojenja i objekti 		
5. Indikator ishoda:	6. Indikator rezultata:		
- Povećan kvalitet i povećana pouzdanost odlaganja otpada - Potpuno opremljena i funkcionalna regionalna deponija, izgrađena u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima. - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica koji koriste novu deponiju (34.355 ekvivalentnih stanovnika)	Zaštititi životnu sredinu unapređenjem infrastrukturne osnove za čvrsti otpad. Dozvole za rad deponije izdate od strane nadležnih organa tri mjeseca nakon završetka građevinskih radova.		
	Povećanje efikasnosti sakupljanja otpada. Povećanje količina sakupljenog otpada. Povećanje područja sa koga se sakuplja otpad. Osnovano i funkcionalno međuopštinsko preduzeće.		
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova	I kvartal 2014.	Završetak projekta: Očekivani datum	IV kvartal 2015. Trajanje projekta: 24 mjeseca
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta	radovi / usluge / nabavke		
9. Veza sa nacionalnim strategijama	<ul style="list-style-type: none"> • Strateški master plan za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou (2005) • Plan upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2008-2012 Strategija regionalnog razvoja Crne Gore (2010-2014)		

Status spremnosti projekta									
10. Dokument/Vrsta dozvole	Opis statusa	Datum završetka		Komentar					
Prostorno planiranje	Usvojen	April 2011.		Prostorno-planski dokument, koji definiše lokaciju „Repetitor“ za izgradnju regionalne deponije, usvojen je u aprilu 2011.					
Studija izvodljivosti	U toku	Oktobar 2012.		Studiju izvodljivosti za izgradnju regionalne deponije u opštini Pljevlja pripremiće konsultantska kompanija COWI u okviru IPF, kroz WBIF TA 2010.					
Idejno rješenje	Nije pripremljeno	IV kvartal 2012.		Idejno rješenje za izgradnju regionalne sanitarne deponije biće sadržano u Studiji izvodljivosti.					
Idejni projekat	/	/							
Glavni projekat	Nije pripremljen	I kvartal 2013.		Izrada glavnog projekta je ugovorena kroz državni budžet.					
Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu	Izrada je planirana da počne u I kvartalu 2012	IV kvartal 2012.		Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu za izgradnju regionalne deponije u opštini Pljevlja pripremiće međunarodni konsultant COWI, kroz WBIF TA 2010					
Izgradnja	2014.	2015.							
11. Status vlasništva nad zemljištem	Zemljište je u vlasništvu Opštine Pljevlja.								
12. Završene aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> Prostorno-planska dokumentacija za lokaciju „Repetitor“ u opštini Pljevlja, usvojena je u aprilu 2011. Predstavnici EIB su obišli lokaciju „Repetitor“ u drugom kvartalu 2011. godine i utvrdili da lokacija zadovoljava sve tehničke uslove. 								
13. Predstojeće aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> Završetak Studije izvodljivosti za izgradnju regionalne deponije. Očekivani datum završetka: Treći kvartal 2012. Završetak i usvajanje Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu. Očekivani datum završetka: IV kvartal 2012. Donošenje odluke o modelu zaključivanja ugovora za izgradnju regionalne deponije. 								
14. Finansijski status projekta									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)=(3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
Ukupni prihvatljivi troškovi	3.310.000	2.813.500		496.500				496.500	
15 Dodatni komentari	Ukoliko se u Studiji izvodljivosti kada bude završena prikaže veća ukupna vrijednost projekta, nedostajuća sredstva će sufinansirati Evropska investiciona banka kroz Finansijski ugovor „Čvrsti otpad u Crnoj Gori“ potpisan između Vlade Crne Gore i EIB.								

Projekat broj: 7	Sektor: Životna sredina	Osa prioriteta: 1	Mjera broj: 1.2.		
1. Naziv projekta	Izgradnja regionalne deponije u opštini Nikšić, za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik				
2. Krajnji korisnik	Ministarstvo održivog razvoja i turizma	Lokacija projekta: Budoš, opština Nikšić			
3. Krajnji primalac	Opštine Nikšić, Plužine i Šavnik				
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti	Glavni segmenti ovog projekta su: <ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja deponije i pristupnog puta 9.817.833 EUR • Reciklažni centar 1.929.200 EUR • Zatvaranje odlagališta 642.750 EUR 				
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata	Opšti cilj projekta: Zaštititi životnu sredinu unapređenjem infrastrukturne osnove za čvrsti otpad. Svrha projekta: Poboljšati situaciju u oblasti tretmana čvrstog otpada u opštinama Nikšić, Plužine i Šavnik izgradnjom regionalne deponije i uspostavljanjem funkcionalnog sistema upravljanja otpadom. Očekivani rezultati su: <ul style="list-style-type: none"> • Potpuno opremljena i funkcionalna regionalna deponija • Nabavljena potrebna oprema • Izgrađena prateća postrojenja i objekti 				
5. Indikator ishoda:	- Povećan kvalitet i povećana pouzdanost odlaganja otpada - Potpuno opremljena i funkcionalna regionalna deponija, uključujući i pripadajući reciklažni centar, izgrađena u potpunosti u skladu sa ugovorenim tehničkim uslovima i zatvaranje odlagališta. - Broj stanovnika, privrednih i industrijskih jedinica koji koriste novu deponiju (77.759 ekvivalentnih stanovnika)		6. Indikator rezultata:		
			- Broj domaćinstava kojima je obezbijeđeno kvalitetno, redovno i priuštivo odlaganje otpada		
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova	I kvartal 2014.	Završetak projekta: Očekivani datum	IV kvartal 2015.	Trajanje projekta:	24 mjeseca
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta	radovi / usluge				
9. Veza sa nacionalnim strategijama	<ul style="list-style-type: none"> • Strateški master plan za upravljanje čvrstim otpadom na republičkom nivou (2005) • Plan upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2008-2012 • Strategija regionalnog razvoja Crne Gore (2010-2014) 				

Status spremnosti projekta									
10. Dokument/Vrsta dozvole	Status	Opis statusa	Datum završetka	Komentar					
Prostorno planiranje	☐	U toku							
Studija izvodljivosti	☒	pripremljena	Decembar 2008.						
Idejno rješenje	☒	pripremljeno	Decembar 2008.						
Idejni projekat	☐	/	/						
Glavni projekat	☐	U toku							
Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu	☐	U toku							
Izgradnja	☐								
11. Status vlasništva nad zemljištem	Zemljište je u privatnom vlasništvu (budući da više lica tvrdi da su vlasnici zemljišta, sudski postupak za dokazivanje vlasništva je u toku, paralelno sa upravnim postupkom i očekuje se da će ovo pitanje biti riješeno do kraja tekuće godine).								
12. Završene aktivnosti	Lokacija deponije je definisana u prostorno-planskom smislu (Skupština Opštine Nikšić usvojila je izmjene prostornog plana u novembru 2009, i definisala lokaciju deponije u prostorno-planskom smislu); opštine Nikšić, Plužine i Šavnik osnovale su zajedničko preduzeće za upravljanje deponijom; pripremljene su Studija izvodljivosti i Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu; revizija Glavnog projekta je u toku; zbog izmjena Glavnog projekta, koje su izvršene da bi se povećao kapacitet deponije, u toku je priprema novog Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu; sredstva za angažovanje odabranog konsultanta (COWI) za pripremu ove studije obezbijeđena su kroz WBIF (Investicioni okvir za Zapadni Balkan) 2010.								
13. Predstojeće aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Zbog lošeg kvaliteta nacrti detaljnog projekta, Ministarstvo i Opština treba da odluče da li da insistiraju da se finalizira postojeći nacrt, ili da se promijeni strategija nabavke i pristupi modelu ugovaranja „Projektuj i izgradi“. - Zavisno od navedenog, treba finalizirati Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu. 								
14. Finansijski status projekta u € (bez PDV-a)									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)= (3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (precizirati) (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)	2.477.957					2.477.957		2.477.957	
Nedostajuća finansijska sredstva	9.911.826	8.425.052		1.486.774				1.486.774	
Ukupni prihvatljivi troškovi	12.389.783	8.425.052						3.964.731	
15 Dodatni komentari	Prema Studiji izvodljivosti, tarife omogućavaju da se povрати 20% iznosa investicije (2.477.957).								

Projekat broj: 8		Sektor: Saobraćaj		Osa prioriteta: 2		Mjera broj: 2.1	
1. Naziv projekta		Rehabilitacija velikih kosina (12 kosina), rehabilitacija nestabilnog terena i izgradnja zaštitnih galerija na najkritičnijim dionicama glavne željezničke pruge Bar-Vrbnica (Kos-Trebešica-Lutovo-Bratonožići-Bioče-Podgorica)					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo saobraćaja i pomorstva		Lokacija projekta: Crna Gora (Sjeverni i centralni region)			
3. Krajnji primalac		Željeznička infrastruktura Crne Gore AD – Podgorica (u daljem tekstu: ŽICG)					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Remont glavne pruge Bar-Vrbnica kroz sanaciju kritičnog dijela pruge (rehabilitacija kosina uz izgradnju galerija). Stabilizacija kosina i obezbjeđivanje pruge od klizišta, lavina i odrona.					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Stabilizacija terena, veća bezbjednost saobraćaja i veće brzine vozova bez ograničenja, naročito u zimskom periodu, smanjenje troškova tekućeg održavanja.					
5. Indikator ishoda: Tehničko-finansijski detalji nisu poznati jer ne postoji projektna dokumentacija.		12 rehabilitovanih kosina		6. Indikator rezultata:		Povećanje brzine na ovom dijelu pruge za 67% (trenutna brzina je 30km/h dok će buduća brzina biti 50km/h) Smanjenje trajanja putovanja za 10 minuta.	
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		II kvartal 2014		Završetak projekta: Očekivani datum		I kvartal 2016	
				Trajanje projekta:		18 mjeseci* zbog ljetnje turističke sezone radovi u prekidu u periodu 15.06-15.09	
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		Usluge 400 000 EUR: Studija izvodljivosti sa analizom troškova i koristi, elaborat o procjeni uticaja na životnu srednu, glavni projekat za rehabilitaciju velikih kosina (12 kosina), rehabilitacija nestabilnog terena i izgradnja zaštitnih galerija na najkritičnijim dionicama glavne željezničke pruge Bar-Vrbnica (dionica Kos-Trebešica-Lutovo-Bratonožići-Bioče-Podgorica) (finansiranje IPA 2011: Projektni predlog br. 13; Podrška za pripremu projekata za IPA komponentu III) Radovi 5.000.000 EUR: Rehabilitacija kritičnih kosina od kojih četiri 522.645 iz OPRR IPA III a 477.355 EUR će biti učešće države u finansiranju. Revizija detaljnog projekta: 20.000 EUR (učešće države u finansiranju) Nadzor radova: 300.760 EUR (učešće države u finansiranju)					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Postojeća povezanost sa Strategijom razvoja saobraćaja CG i prioritetima definisanim u Studiji Beograd-Bar (Memorandum o razumijevanju između tri vlade - Italija, Srbija i Crna Gora – Tehnička i finansijska studija za rehabilitaciju željezničke pruge za čitavu prugu Bar-Vrbnica-Beograd (ITALFERR)). Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o graničnoj kontroli u željezničkom saobraćaju (Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori 04/09). Memorandum o razumijevanju za razvoj osnovne regionalne transportne mreže u jugoistočnoj Evropi (2004) i Aneks za oblast željezničkog saobraćaja u Jugoistočnoj Evropi (2007) (SEETO). ¹⁴					
Status spremnosti projekta							
10. Dokument/Vrsta dozvole	Status	Opis statusa	Datum završetka	Komentar			
Prostorno planiranje		Završeno i ažurirano	2008.	Željeznička pruga Vrbnica-Bar je definisana u Prostornom planu Crne Gore do 2020 (usvojen na sjednici Skupštine Crne Gore, marta 2008), kroz posebno poglavlje 3.7.1.2 Željeznički saobraćaj			

¹⁴ Na sastanku radne grupe SEETO za željeznicu, Ministarstvo za infrastrukturu i energetiku Srbije, predstavilo je niz projekata koji su planirani da se realizuju na pruzi Beograd-Vrbnica, ali još uvijek čekaju finansijsku podršku.

Studija izvodljivosti	☐	2012.	2013.	Studija izvodljivosti sa analizom troškova i koristi obuhvaćena Projektnim zadatkom (ToR) (Finansiranje IPA 2011: Projektni predlog br. 13; Podrška za pripremu projekata za IPA komponentu III)
Idejno rješenje	☐	2012.	2013.	Uključeno u Projektni zadatak (ToR) i usvaja se prije izrade Glavnog projekta. (Finansiranje IPA 2011: Projektni predlog br. 13; Podrška za pripremu projekata za IPA komponentu III)
Idejni projekat	☐	/	/	S obzirom na vrstu radova, veličinu objekata i primjenjivost konstruktivnih rješenja moguće je odmah pristupiti izradi glavnog projekta.
Glavni projekat	☐	2012	2013	Uključen u ToR, neophodno uraditi reviziju Glavnih projekata za 12 kosina (Finansiranje IPA 2011: Projektni predlog br. 13; Podrška za pripremu projekata za IPA komponentu III)
Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu	☐	2012	2013	U poređenju sa drugim vidovima saobraćaja, željeznički saobraćaj je privlačna vrsta saobraćaja, pogotovo sa aspekta zaštite životne sredine. U okviru Glavnog projekta biće sadržan Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu, koji će odobriti Agencija za zaštitu životne sredine Vlade Crne Gore. Ovaj projekat ne obuhvata nacionalne parkove. (Finansiranje IPA 2011: Projektni predlog br. 13; Podrška za pripremu projekata za IPA komponentu III)
Izgradnja	☐	2014.	2016.	Nakon završetka kompletne dokumentacije, revizije, i svih potrebnih procedura za ugovaranje i početak izvođenja radova. (finansiranje IPA III)
11. Status vlasništva nad zemljištem	Radovi su planirani i izvode se na zemljištu koje je u vlasništvu ŽICG i u skladu sa važećim zakonima.			
12. Završene aktivnosti	Odobren Projektni zadatak (ToR) od strane Delegacije Evropske unije u CG.			
13. Predstojeće aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Tender za pružanje konsultantskih usluga za izradu Studije izvodljivosti sa analizom troškova i koristi, Glavnih projekata i Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu; • Ugovaranje i izrada Studije izvodljivosti sa analizom troškova i koristi, Glavnih projekata i Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu; • Revizija i usvajanje Glavnih projekata; • Priprema ToR za izvođenje radova; • Tender za izvođenje radova; • Ugovaranje i izvođenje radova; • Priprema ToR za superviziju i tehnički prijem radova; • Tender za superviziju i tehnički prijem radova; • Ugovaranje i sprovođenje supervizije i tehničkog prijema radova. 			

14. Finansijski status projekta									
UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)=(3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)									
Nedostajuća finansijska sredstva	5.320.760	4.522.645		798.115				798.115	
Ukupni prihvatljivi troškovi	5.720.760	4.522.645	400.000	798.115				798.115	
15 Dodatni komentari	<p>Procjena vrijednosti radova je bazirana na poređenju sa sličnim projektima. Tačna vrijednost će biti poznata nakon izrade studije izvodljivosti i glavnog projekta.</p> <p>Postoji preliminarni sporazum sa EIB za odobravanje kredita za finansiranje rehabilitacije mostova (faza I-41 betonski most). U okviru Godišnjeg programa rada ZICG, investiciono održavanje na pruzi Vrbnica-Bar i nadzor i kontrola željezničke bezbjednosti su predviđeni i finansirani iz budžeta RCG. Za 2012, Vlada Crne Gore odobrila je garanciju za kredit od Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) u iznosu od 10.000.000 € za popravku pruge Kolašin-Kos-Trebešica.</p>								

Projekat broj: 9		Sektor: Saobraćaj		Osa prioriteta: 2		Mjera broj: 2.1	
1. Naziv projekta		Demontaža postojeće, nabavka, ugradnja i instalacija nove elektrovučne podstanice Trebešica („EVP Trebešica“)					
2. Krajnji korisnik		Ministarstvo saobraćaja i pomorstva		Lokacija projekta: Crna Gora (Sjeverni region)			
3. Krajnji primalac		Željeznička infrastruktura Crne Gore AD – Podgorica					
3. Svrha projekta/Glavne aktivnosti		Obezbijediti redovno napajanje kontaktne mreže električnom energijom i bolje uslove za vuču vozova					
4. Opis glavnih ciljeva projekta i očekivanih rezultata		Napraviti novu elektrovučnu podstanicu za napajanje kontaktne mreže električnom energijom – sjever CG. Instalacijom nove elektrovučne podstanice Trebešica izbjeći će se česta upotreba dizel lokomotiva, koje zagađuju životnu sredinu više od električnih lokomotiva. Projekat će biti podijeljen u dva dijela 1. Studija izvodljivosti i 2. Priprema idejnog rješenja i tehničke dokumentacije. Ukoliko Studija izvodljivosti pokaže da je projekat izvodljiv onda će se pripremiti idejno rješenje i tehnička dokumentacija.					
5. Indikator ishoda:		Nova elektrovučna podstanica instalirana u skladu je sa dogovorenim tehničkim uslovima i važećim standardima IEC. – EN60156-protokol ispitivanje izolacionog ulja EEZ (75/439, 87/101, 91/692) o uklanjanju otpadnog ulja, EN 50163ed.2-vučni sistem pod naponom.		6. Indikator rezultata:		30% povećan raspoloživi kapacitet sistema za napajanje električnom energijom	
7. Početak projekta: Očekivani datum početka radova		III kvartal 2013.	Završetak projekta: Očekivani datum	I kvartal 2015.	Trajanje projekta:	18 mjeseci	
8. Vrsta ugovora koji se očekuje za implementaciju projekta		<ul style="list-style-type: none"> - 200.000 eura za pripremu projektne dokumentacije (Studija izvodljivosti, procjena uticaja na životnu sredinu, analiza troškova i koristi, detaljni projekat) - Revizija detaljnog projekta: 15.000 eura – pokrće se iz državnog budžeta - 3 400 000 € - demontaža postojeće, nabavka, ugradnja i instalacija nove elektrovučne podstanice Trebešica (EVP Trebešica) – 3.015.250 eura će se finansirati iz OPRR IPA III, a 384.750 eura će se finansirati iz državnog budžeta. - 132.352 eura – nadzor radova finansiraće se iz državnog budžeta. 					
9. Veza sa nacionalnim strategijama		Postojeća povezanost sa Strategijom razvoja saobraćaja CG i prioritetima definisanim u Studiji Beograd-Bar (Memorandum o razumijevanju između tri vlade - Italija, Srbija i Crna Gora – Tehnička i finansijska studija za rehabilitaciju željezničke pruge za čitavu prugu Bar-Vrbnica-Beograd (ITALFERR)). Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o graničnoj kontroli u željezničkom saobraćaju (Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori 04/09). Memorandum o razumijevanju za razvoj osnovne regionalne transportne mreže u jugoistočnoj Evropi (2004) i Aneks za oblast željezničkog saobraćaja u Jugoistočnoj Evropi (2007) (SEETO).					
Status spremnosti projekta							
10. Dokument/Vrsta dozvole		Status	Opis statusa	Datum završetka	Komentar		
Prostorno planiranje			Završeno	1976.	Koridor pruge je definisan izgradnjom pruge i nema izmjena trase. Postojeća lokacija, gdje je instalirana stara oprema.		

Prostorno planiranje	☒	Završeno i ažurirano	2008.	Željeznička pruga Vrbnica-Bar je definisana u Prostornom planu Crne Gore do 2020 (Usvojen na sjednici Skupštine Crne Gore, marta 2008), kroz posebno poglavlje 3.7.1.2 Željeznički saobraćaj
Studija izvodljivosti	☐	2012	2013	Studija izvodljivosti sa analizom tržišta i koristi obuhvaćena Projektnim zadatkom (ToR) (Finansiranje IPA 2010: Mjere podrške).
Idejno rješenje	☐	2012.	2012-2013	Uključen u Projektni zadatak (ToR) i usvaja se prije izrade Glavnog projekta. (Finansiranje IPA 2010: Mjere podrške).
Idejni projekat	☐	/	/	Ne postoji potreba za izradom idejnog projekta, jer procedura podrazumijeva upotrebu žute knjige FIDIC.
Glavni projekat	☐	2012	2013	Zbog specifičnosti projekta „Demontaža postojeće, nabavka, ugradnja i instalacija nove elektrovočne podstanice Trebešica (EVP Trebešica)“ predviđa se izrada Glavnog projekta i izvođenje radova od strane izvođača. Žuta knjiga FIDIC.
Procjena uticaja na životnu sredinu	☐	2012	2013	U poređenju sa drugim vrstama saobraćaja, željeznički saobraćaj je privlačna vrsta saobraćaja pogotovo sa aspekta zaštite životne sredine. U okviru Glavnog projekta biće sadržan Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu, koji će odobriti Agencija za zaštitu životne sredine Vlade Crne Gore. Uključen u Projektni zadatak (ToR). (Finansiranje IPA 2010: Mjere podrške).
Izgradnja	☐	2013	2015	Žuta knjiga FIDIC (finansiranje IPA III)
11. Status vlasništva nad zemljištem	Radovi su planirani i izvode se na zemljištu koje je u vlasništvu ŽICG i u skladu sa važećim zakonima.			
12. Završene aktivnosti	Finalizovan i odobren Projektni zadatak (ToR) od strane Delegacije Evropske unije u CG.			
13. Predstojeće aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Tender za pružanje konsultantskih usluga za izradu Studije izvodljivosti sa analizom troškova i koristi, Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu i tehničke dokumentacije do nivoa spremnosti za upotrebu Žute knjige FIDIC; • Ugovaranje i izrada Studije izvodljivosti sa analizom troškova i koristi, Elaborata o 			

	<p>procjeni uticaja na životnu sredinu i tehničke dokumentacije do nivoa spremnosti za upotrebu Žute knjige FIDIC;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Priprema Projektnog zadatka (ToR) za Glavni projekat, nezavisnu reviziju i izvođenje radova; • Tender za Glavni projekat, nezavisnu reviziju i izvođenje radova; • Ugovaranje i izvođenje radova; • Priprema Projektnog zadatka (ToR) za superviziju i tehnički prijem radova; • Tender za superviziju i tehnički prijem radova; • Ugovaranje i sprovođenje supervizije i tehničkog prijema radova.
--	---

14. Finansijski status projekta

UKUPNO sa učešćem priv. sektora u finansiranju (1)=(2)+(9)	Ukupna javna finansijska sredstva (2)=(3)+(3a)+(8)	Finansijsko učešće EU (IPA) (3)	Ostalo finansijsko učešće EU (3a)	Nacionalno javno učešće u finansiranju					Učešće privatn. sektora u finansir. PPP (9)
				Državni budžet (4)	Lokalni budžet (5)	Zajam: MFI (precizirati) (6)	Ostalo (7)	Međuzbir (8)= 4+5+6+7	
DNR (diskontovani neto prihod)									
Nedostajuća finansijska sredstva	3.547.353	3.015.250		532.103				532.103	
Ukupni prihvatljivi troškovi	3.747.353	3.015.250	200.000	532.103				532.103	
15 Dodatni komentari	<p>Procjena vrijednosti radova je bazirana na poređenju sa sličnim projektima. Tačna vrijednost će biti poznata nakon izrade studije izvodljivosti i glavnog projekta. Pored ovog projekta „EVP Trebešica“ - postoji preliminarni sporazum sa EIB da se odobre krediti za finansiranje kupovine i instalaciju elektronske i bezbjednosne opreme. EIB je odobrila da se preostala sredstva iz prve tranše kredita za ZICG (prva tranša od 7 miliona evra, ukupni krediti 34 miliona €), koristi za elektrifikaciju i signalizaciju i ugradnju bezbjednosne opreme na dva kolosjeka u Bijelom Polju. Ostali projekti su takođe u fazi realizacije i očekuje se da će imati pozitivan uticaj na unapređenje cjelokupnog željezničkog sistema.</p>								

Aneks 2: Kratak pregled indikatora za monitoring

Indikatori za monitoring za Osu prioriteta I

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori rezultata				
Broj domaćinstava i pravnih lica koji koriste poboljšani sistem vodosnabdijevanja	Broj	0	11.768	Izveštaj o napretku i završni izvještaj projekta; izvještaji javnih komunalnih preduzeća
Dodatno stanovništvo obuhvaćeno projektima otpadnih voda (osnovni indikator)	Ekvivalentnih stanovnika	0	36.500	Izveštaj o napretku i završni izvještaj projekta; izvještaji javnih komunalnih preduzeća
Stanovništvo koje koristi novi sistem upravljanja otpadom	Ekvivalentnih stanovnika	0	35.000	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta

Indikatori za monitoring za Mjeru 1.1

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Smanjenje gubitaka na vodovodnoj mreži	%	72	60	Izveštaji javnih komunalnih preduzeća
Broj višednevnih prekida u vodosnabdijevanju	Broj	9	2	Izveštaji javnih komunalnih preduzeća
Izgrađena nova postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	Broj	0	3	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta
Rekonstruisane ili izgrađene kanalizacione mreže	Metara	0	38000 od čega 13200 u ruralnim područjima	Izveštaji o napretku i završni izvještaj

Indikatori za monitoring za Mjeru 1.2

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Osnovani (otvoreni) novi centri za upravljanje otpadom	Broj	0	1	Izveštaj o napretku i Završni izvještaj
Kapacitet sanitarnog odlaganja otpada u opštinama Pljevlja i Žabljak	tona/godišnje	0	9.000	Izveštaj o napretku i Završni izvještaj

Indikatori za monitoring za Osu prioriteta II

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori rezultata				
Smanjen broj vanrednih događaja na željezničkoj pruzi	Broj vanrednih događaja	35	Smanjen za 30%	Godišnji podaci o funkcionisanju željeznice
Povećana prosječna brzina vozova na pruzi Bar-Vrbnica usljed poboljšanja bezbjednosti i efikasnosti	Brzina vozova	50	Povećana za 10%	Godišnji podaci o funkcionisanju željeznice
Povećan obim prevoza tereta na željeznici	Tona/Tona/km	1.054.155,20	Povećan za 20%	Godišnji izvještaj Montenegro AD
Povećanje broja prevezenih putnika	Putnika/ Putnika/km	728.025	Povećan za 20%	Godišnji izvještaj putničkog operatora

Indikatori za monitoring za Mjeru 2.1

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Broj rehabilitovanih kosina	Broj	0	12	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta
Broj ispada switching uređaja	Broj	13	0	Izveštaji o napretku i završni izvještaj projekta

Indikatori za monitoring za Mjeru 3.1

Indikatori	Jedinica	Početni podaci 2011	Konačni cilj 2016	Izvor verifikacije
Indikatori ishoda				
Projekti iz oblasti zaštite životne sredine u potpunosti pripremljeni u smislu prostorno-planske i projektne dokumentacije	Broj	0	8	izveštaji OS
Projekti iz oblasti saobraćaja u potpunosti pripremljeni u smislu prostorno-planske i projektne dokumentacije	Broj	0	4	izveštaji OS
Konferencije za štampu, okrugli stolovi	Broj	0	6	izveštaji OS
Organizovani sastanci Komiteta za monitoring	Broj	0	3	izveštaji OS
Obučeno osoblje	Broj	0	40	izveštaji OS
Izveštaji o evaluaciji	Broj	0	3	izveštaji OS
Tematske studije / strategije	Broj	0	4	izveštaji OS

Aneks 3: Javne rasprave

Skupština Crne Gore donijela je Zakon o potvrđivanju Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i prava na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine (Zakon o ratifikaciji Arhuske konvencije) i objavljen je u Službenom listu („Sl. list Crne Gore – Međunarodni ugovori“, br. 03/09).” Donošenjem ovoga zakona Crna Gora se obavezala na aktivno učešće javnosti prilikom donošenja odluka iz oblasti životne sredine. Rad na OPPR-u otpočeo je u martu 2010. godine organizovanjem je prve runde od tri interaktivne radionice za fokus grupe kao polazne tačke za identifikovanje glavnih problema i analizu socijalno-ekonomske situacije u relevantnim sektorima (saobraćaj i životna sredina) kako bi se došlo do SWOT analize. U aprilu 2010. godine, druga runda četiri interaktivne radionice je pomogla da se identifikuje prva preliminarna lista prioriteta i mjera. Prioriteti su utvrđivani na osnovu važnih kriterijuma kao što su ograničenje finansijskih sredstava, usklađenost sa politikama EU, koordinacija sa drugim donatorima, ravnoteža između regiona, poštovanje životne sredine i visok nivo globalnog uticaja.

Organizovana su tri procesa konsultacija kako bi se raspravljalo o prethodno identifikovanim ciljevima i prioritetima, i da bi se provjerila i potvrdila utvrđena baza projekata. Tokom procesa konsultacija, naročita pažnja je posvećena mehanizmima koordinacije donatora, kako bi se analizirale mogućnosti da se obezbijedi sufinansiranje od MFI za velike investicione projekte u sektoru životne sredine i saobraćaja. U tom smislu, obavljeno je nekoliko sastanaka na temu koordinacije sa različitim MFI (EIB, EBRD, KfW) kako bi se koordiniralo finansiranje projekata u oblasti životne sredine.

Prvi proces konsultacija organizovan je 23. juna 2010. godine kako bi se predstavili prvi rezultati SCF-a medijima, zainteresovanim stranama i civilnom društvu. O tom događaju izvještavali su glavni radio i televizijski kanali u Crnoj Gori. Procesu konsultacija prisustvovalo je više od 50 učesnika i predstavnika iz tri oblasti koje je obuhvatio SCF: životna sredina, saobraćaj i razvoj ljudskih resursa.

Održane su i posebne radionice fokus grupa za svaku od tematskih oblasti (životna sredina i saobraćaj). Na svakom sastanku prisustvovali su predstavnici tematske radne grupe iz odgovarajuće oblasti, uključujući i pomoćnike ministara. Za sektor životne sredine, prisutni su bili glavni predstavnici Ministarstva održivog razvoja i turizma. Za sektor saobraćaja, prisutni su bili glavni predstavnici Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Uprave za pomorsku sigurnost, Luke Bar i Željezničke infrastrukture Crne Gore. Svim sastancima su prisustvovali u koordinirali su ih predstavnici Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija i sektorski referenti iz Delegacije EU u Crnoj Gori.

Fokus grupe su organizovane kako bi se dodatno raspravljalo o mjerama koje su preliminarno identifikovane, analizirala baza projekata i koordinirale sinergije i komplementarnosti sa drugim donatorima. Fokus grupa za komponentu saobraćaja organizovana je 24. juna 2010. godine a fokus grupa za životnu sredinu 30. juna 2010. godine. Drugi sastanak je obavljen za svaku od tematskih oblasti u posljednjoj sedmici jula 2010. godine kako bi se nastavila analiza i bolje definisanje baze projekata u skladu sa identifikovanim mjerama i vrstama operacija.

Drugi proces konsultacija obavljen je 1. oktobra 2010. godine kako bi se predstavio i raspravljalo o drugom nacrtu Strateškog okvira usklađenosti uz prve prioritete i mjere identifikovane za dva operativna programa. Učestvovalo je više od 50 učesnika iz nekoliko resornih ministarstava van OS, NVO i lokalne privatne organizacije i javne institucije kao što su Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije, Opština Berane ili Unija poslodavaca.

Mnoga pitanja pokrenuta tokom javne rasprave odnosila su se na to na koji način se baviti konkretnim pitanjima. Odgovori su pruženi o tome na koji način su se time bavila programska dokumenta u nekim poglavljima SCF-a ili operativnih programa. Većina pitanja takođe ukazuju na neophodnost da se resursi koncentrišu na sjeverni region i na koji način bi to bilo riješeno u dokumentima. Na osnovu Strategije regionalnog razvoja Crne

Gore 2010-2014 koja je pripremljena u septembru 2010. godine, treća verzija SCF i druga verzija OP integrisale su Strategiju regionalnog razvoja i u SCF je ukazano da su svi regioni, a naročito područja na sjeveru, uzeti u obzir u procesu programiranja. Uz to, analizirana je i usklađenost između dva dokumenta.

Treća verzija SCF i druga verzija dva OP su opet predstavljene na trećoj javnoj raspravi koja je održana 28. februara 2011. Pored glavnih predstavnika iz OS, prisustvovali su predstavnici nekoliko ministarstava, kao npr. Ministarstva finansija, Ministarstva zdravlja, Ministarstva ekonomije, Ministarstva pravde, Ministarstva ljudskih i manjinskih prava; NVO kao što su MANS, Forum MNE i Green Home; i javna udruženja i privatne organizacije kao što su Montenegro Biznis Alijansa, Unija slobodnih sindikata, Centar za preduzetništvo i ekonomski razvoj ili Biznis inkubator „Inventivnost“.

Četvrta verzija SCF i treća verzija OP su predstavljeni na četvrtoj javnoj raspravi koja je održana od 19.09. do 20.09.2011 godine, u Bijelom Polju, Baru i Podgorici. Održane javne rasprave imale su za cilj pružanje potrebnih informacija o Nacrtu Operativnog programa, i potencijalnim uticajima njegove realizacije na sve segmente životne sredine. Pored glavnih predstavnika iz OS, prisustvovali su predstavnici ministarstava, predstavnici lokalnih uprava, predstavnici Agencije za zaštitu životne sredine, predstavnici Kancelarije za mlade i razvojne programe u Opštini Mojkovac. 15

Predstavnici Ministarstva ekonomije su izrazili određene zabrinutosti jer konkurentnost nije prepoznata kao osa prioriteta u okviru IPA komponente III. Predstavnici iz Evropske unije i Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija ukazali su da je ovo bila odluka koju su zajednički donijele obje strane prije pripreme navedenih programskih dokumenata, uglavnom zbog ograničenja i koncentrisanja finansijskih sredstava.

Aneks 4: Sažetak Izvještaja o ex-ante evaluaciji

Prema propisima Evropske unije Operativni programi su predmet ocjenjivanja u različitim fazama, uključujući i *ex-ante* i *ex-post* evaluaciju. Kako je navedeno u članu 166 Regulative o implementaciji IPA-e (Regulativa Savjeta (EZ) br. 1085/2006), *zemlje korisnice sprovode Ex-Ante Evaluaciju za svaki operativni program [...] u nadležnosti Operativne strukture. [...] Ex-Ante Evaluacija se prilaže uz operativni program(e) na koji(e) se odnosi.*

Ovaj izvještaj je konačni izvještaj prethodne (*Ex Ante*) evaluacije Operativnog programa za regionalni razvoj (OPRR) 2012-2013. Cilj *Ex Ante* Evaluacije je da se osigura spoljni pogled na izradu OPRR sa ciljem poboljšanja i jačanja konačnog kvaliteta i optimizacije dodjele sredstava, kao i predstavljanja nadležnim organima Crne Gore početnog pregleda rezultata rada u kancelariji i na terenu stručnjaka za evaluaciju.

Početna misija *ex-ante* evaluatora trajala je od 27. juna 2011. do 2. jula 2011. sa sljedećim rezultatima:

- Razumijevanje svrhe Ex-Ante Evaluacije i zainteresovanih strana.
- Uspostavljanje radnih kontakata sa ključnim zainteresovanim stranama potrebnim u procesu sprovođenja *Ex-Ante* Evaluacije.
- Identifikacija ključnih institucija i osoba koje učestvuju u programiranju i koji su određeni za realizaciju zadataka upravljanja i sprovođenja IPA Operativnog programa za komponentu III u budućnosti.
- Identifikacija i prikupljanje dokumenata, koji će se koristiti za izradu *Ex-Ante* Evaluacije OPRR-a.

---

15 U prilogu ovog Aneksa 3 detaljnije informacije o održanim sastancima, konsultacijama i javnim raspravama.

Druga misija u Crnoj Gori je trajala od 18-29. jula 2011, i njen glavni cilj je bio razmatranje preliminarnih zapažanja i nalaza o strukturi i sadržaju OPRR-a. Vođeni su razgovori sa rukovodiocem Operativne strukture (HOS), te članovima Radne grupe Operativnog programa pri Ministarstvu saobraćaja i pomorstva, kao i Ministarstvu za održivi razvoj i turizam i zaposlenim koji su uključeni u pripremu Operativnog programa (OP) u pod-sektorima zaštite životne sredine i saobraćaja.

Treća terenska misija u Crnoj Gori održana je između 26. i 30. septembra 2011, a njena svrha je bila nastavak izrade Ex-Ante izvještaja, a posebno razgovor o procesu programiranja i utvrđivanje strateških ciljeva OPRR-a i definisanje indikatora rezultata i ishoda. Takođe se raspravljalo da li je bilo većih izmjena u zadnjoj verziji OPRR-a ili drugim institucionalnim aranžmanima za treću komponentu IPA programa.

Nakon razmatranja nacrta izvještaja o *ex ante* evaluaciji od strane korisnika Konačni izvještaj o *ex-ante* evaluaciji programa OP-a IPA Komponente III je podnesen službi DEU 10. novembra 2011. godine prema dogovorenom vremenskom rasporedu.

U Izvještaju o Ex-ante evaluaciji Operativnog programa za regionalni razvoj (OPRR) 2012-2013 se navodi da je OPRR dobro strukturiran i da usko prati obrazac Komisije za IPA Operativne programe. Obuhvata sva relevantna pitanja i napisan je na jasnom i razumljivom engleskom jeziku. OPRR sadrži generalno dobru analizu koja argumentovano opravdava strategiju, iako su potrebne dodatne informacije u nekim oblastima kao što je navedeno u prethodnim poglavljima *ex-ante* izvještaja. Hijerarhija ciljeva, prioriteta i mjera je logična i usklađena sa unutrašnjom politikom i ciljevima politike EU. Date su informacije o organizaciji i sprovođenju nadzora (iako su u oba slučaja potrebne dodatne pojedinosti, vidjeti poglavlje sa kratkim pregledom preporuka), kao i finansijske tabele i indikativna lista glavnih projekata.

U Operativnom programu za regionalni razvoj jasno je postavljen kontekst za intervencije koji osigurava značajne i relevantne informacije tako da je rezultat ovog materijala sveobuhvatna SWOT analiza. Odabir prioriteta je opravdan i nastavlja se logična koncentracija na pitanja utvrđena u prethodnim strategijama i inicijativama za zaštitu životne sredine.

U smislu procjene uticaja na životnu sredinu, OPRR jasno definiše kontekst za svoje intervencije, opravdava predložene intervencije i ima visok stepen „ekološke integracije“ i kontinuiteta.

Stepen ekološke integracije je veoma visok, sa ekološkim faktorima smještenim u društveno-ekonomski kontekst. Kontinuitet zaštite životne sredine je odličan, kroz dobro obrazložene ciljeve, prioritete, mjere i indikativne projekte.

OPRR je usmjeren na mjere u sjevernom dijelu Crne Gore koje doprinose uravnoteženom regionalnom razvoju zemlje (planirana lokacija novih objekata za upravljanje otpadom i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda). Takođe ima za cilj poboljšanje saobraćajne infrastrukture modernizacijom ekološki prihvatljivih vidova prevoza.

Aneks 5: Pregled uvrštenih komentara iz Izvještaja o *ex-ante* evaluaciji i Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu

Preporuke iz Izvještaja o *ex-ante* evaluaciji i Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu

Izvještaj o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (SPUŽS) i Izvještaj o *ex-ante* evaluaciji Operativnog programa Regionalni razvoj IPA komponente III daju generalno dobru ocjenu kao i niz preporuka koje su uvažene i u velikom dijelu prihvaćene i ugrađene u tekst dokumenta.

Izvještaj o *ex-ante* evaluaciji i Izvještaj o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu su pružili detaljne preporuke za poboljšanje OP koje su bile uglavnom izbalansirane i konstruktivne i uzete se u obzir prilikom finalizacije Operativnog programa:

- Tekst je reorganizovan i poboljšán u nekim dijelovima kao što je predloženo što je doprinijelo da konačni tekst bude pregledniji i koherentniji;
- Opšti pregled stanja životne sredine u Crnoj Gori je dalje elaboriran; tekst koji opisuje situaciju u podsektoru otpada je poboljšán, tako da sada obezbjeđuje više relevantnih podataka;
- Indikatori su preispitani i blago modifikovani kako bi se postigao viši nivo relevantnosti i kvaliteta.
- Ažurirani su podaci o stanju pripreme podataka (status studije izvodljivosti, procjena uticaja na životnu sredinu).
- Predloženo mjerenje uticaja sprovođenja OP na životnu sredinu (indikatori uticaja na životnu sredinu na programskom nivou iz Izvještaja o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu) je ocijenjeno kao veoma složeno zbog ograničenog obima programa i nedostatka kapaciteta. Određeni ekološki indikatori su uvršteni dok su ostali ili nerelevantni za Crnu Goru ili su neprihvatljivi sa aspekta nedostatka kapaciteta za njihov monitoring.
- Većina preporuka i sugestija iz izvještaja o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu su prihvaćene i inkorporirane u dokument OP.
- Uvršteno je pozivanje na prethodno stečena iskustva iz prethodnih intervencija koje je sufinansirala EU (lessons learned) kao i pozivanje na koristi od stečenog znanja koje će osigurati da institucionalni kapaciteti Crne Gore budu spremni za upravljanje Strukturnim fondovima.

Taksativno navedene preporuke iz Izvještaja o ex-ante evaluaciji IPA komponente III uz objašnjenje koje preporuke su prihvaćene i na koji način su ugrađene u Operativni program:

1. Potrebno je promijeniti nazive ose 3 i mjere 3.1, a osu 3 treba formulisati kao što je formulisana mjera 3.1 i obrnuto, naziv mjere 3.1 treba biti formulisán kao osa 3. Takođe u poglavlju 4 nema naznaka mjere 3.1 kao mjere razdvajanja.
Preporuka prihvaćena - promjene tehničkog karaktera uvrštene u dokument.
2. Uloga partnerstva u ukupnom procesu programiranja nije dovoljno prikazana. Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu sadrži više informacija o posljednjim javnim raspravama, a izvještaj koji je pripremila MORT treba priložiti uz OPRR.
Preporuka prihvaćena - Uvršten je ažurirani dio o javnim raspravama u Aneksu 3 i Izvještaj o Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu je priložen uz OPRR.
3. U poglavlju 5.2.3. Prioritet III: Tehnička podrška, pogrešno je upisan broj mjere, umjesto mjere 1.1. Podrška implementaciji OPRR treba da stoji 3.1 - Mjera 1.1. Podrška implementaciji OPRR. Poglavlje 4.1 treba da sadrži mjeru za osu 3.
Preporuka prihvaćena – Promjene tehničkog karaktera uvrštene u dokument.
4. Osu prioriteta 3 i mjeru 3.1 treba detaljnije formulisati, a možda se može navesti više od jedne mjere, na primjer:
  - a) Mjera 3.1 može biti koncentrisana na - podršku efikasnom upravljanju aktivnostima OPRR kao što su: jačanje zaposlenih i pomoćnog osoblja direktno angažovanog u sprovođenju OPRR, nabavka hardvera i softvera za zaposlene i podrška Odboru za praćenje i Upravnom odboru, podrška upravljanju, praćenju, kontroli, reviziji, obuci u upravljanju OPRR-om za zaposlene i pomoćno osoblje (Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i korisnici), razmjena najbolje prakse, i evaluacija OPRR.
  - b) Mjera 3.2 se može fokusirati na informisanje i promovisanje OPRR i uključiti aktivnosti kao što su informativna kampanja za promovisanje OPRR, internet promocija OPRR, obuka za zaposlene Ministarstva održivog razvoja i turizma direktno uključene u sprovođenje OPRR i za zaposlene u agencijama za implementaciju (direktno uključeni u sprovođenje OPRR), uključujući posebnu obuku za analizu troškova i koristi i analizu sigurnosti, procjenu promotivnih i informativnih kampanja i zadataka.

Preporuka prihvaćena – Mjera 3.1 detaljnije formulirana i unijete su dodatne predložene aktivnosti. Nije neophodno razdvajanje Ose prioriteta 3 na dvije mjere jer su mjerom 3.1 obuhvaćene sve aktivnosti navedene u preporuci.

5. Preporučuje se da se u OPRR definiše da proceduru Strateške procjene uticaja na životnu sredinu sprovodi Ministarstvo održivog razvoja i turizma, odnosno nadležni organ lokalne uprave u skladu sa zahtjevima EU. Predloženi projekti ne mogu imati negativan uticaj na potencijalna područja NATURA 2000.
Preporuka prihvaćena i unijeta u dokument.
6. Preporučuje se da se u očekivanim rezultatima OPRR pozove na koristi od stečenog znanja koje će osigurati za Crnu Goru institucionalni kapacitet za upravljanje intervencijama tipa Strukturnih fondova.
Preporuka prihvaćena - Sugestija uvrštena u dokument i obrazlaže se da jedan od ciljeva OPRR jeste i razvijanje institucionalnog kapaciteta za buduće upravljanje Strukturnim fondovima.
7. Potrebno je reći više o učešću javnosti vezano za izradu određenih planova i programa koji se odnose na zaštitu životne sredine (upućivanje na Direktivu 2003/35/EZ). Takođe se treba pozvati na Izveštaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i usklađenost sa Direktivom 2001/42/EZ.
Preporuka prihvaćena - Sugestije (pozivanje na ratifikaciju Aarhuske konvencije) i pozivanje na relevantne direktive unijeti su u dokument.
8. Postoji potreba za revidiranjem datih indikativnih listi projekata sa mjerama i akcijama koje ispunjavaju uslove navedene u okviru opisa mjera (sanaciju postojećih odlagališta u odnosu na zatvaranje odlagališta koja ne zadovoljavaju standarde) **Preporuka prihvaćena - Korekcije izvršene u poglavlju 5.2.1. Izvršene promjene u Osi prioriteta 1.**
9. Potrebno je nastaviti dalji rad na strukturi indikatora za praćenje uz ocjenu njene valjanosti gdje je to moguće.
Preporuka prihvaćena - Indikatori su preispitani i blago modifikovani kako bi se postigao viši nivo relevantnosti i kvaliteta.
10. Osnovne podatke treba ažurirati u nekim poglavljima kao što je u 3.1.3. Pod-sektor otpada. To se odnosi na potrebe i planove za ažuriranje Strateškog master plana upravljanja otpadom (prema Strateškom master planu, uz postojeću deponiju u Podgorici, još šest sanitarnih deponija treba da bude izgrađeno do kraja 2010). Takođe je potrebno ažurirati podatke o statusu pripreme projekata upravljanja otpadom u Baru, Nikšiću, Beranama i Kotoru.
Preporuka prihvaćena. Revidiran je cjelokupan dokument OP i statistički podaci su ažurirani a izvršene su i određene korekcije i usklađivanja koje se odnose na novi zakonodavni okvir u oblastima relevantnim za OPRR.
11. Potrebno je ažurirati podatke o stanju pripreme projekta (status studije izvodljivosti, završena procjena uticaja na životnu sredinu).
Preporuka prihvaćena i podaci vezani za status projekata su ažurirani kroz indikativnu listu projekata.
12. Odredbe o praćenju treba da upućuju na preporuke date u Izveštaju o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu uz konsultacije sa zainteresovanim stranama i Komisijom za procjenu uticaja na životnu sredinu.
Preporuka prihvaćena i unešene sugestije iz strateške procjene uticaja na životnu sredinu kroz dokument OP. Određeni ekološki pokazatelji dati u strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu inkorporirani su u sistem indikatora za monitoring OPRR dok su ostali smatrani nerelevantnim za dati OP ili nemjerljivim sa aspekta kapaciteta nadležnih institucija.

Taksativno navedene preporuke iz Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu OPRR uz objašnjenje koje preporuke su prihvaćene i na koji način su ugrađene u Operativni program :

Preporuka 1 – Preformulisati glavni cilj OPRR *promovisanje održivog ekonomskog razvoja u skladu sa strateškim razvojnim dokumentima Crne Gore i standardima EU kroz unapređenje stanja životne sredine i modernizaciju i razvoj putne infrastrukture u Crnoj Gori* rečenicom

Poboljšanje životnog standarda i stanja životne sredine u Crnoj Gori, u skladu sa politikama i standardima EU.

Preporuka prihvaćena i glavni cilj OPRR preformulisan u skladu sa preporukom.

Preporuka 2 – Preformulisati osu prioriteta 2 *Poboljšati sistem saobraćaja, podstičući ekološki prihvatljive vrste saobraćaja* rečenicom **Poboljšanje željezničke infrastrukture u cilju pružanja kvalitetnih saobraćajnih usluga.**

Preporuka prihvaćena i osa prioriteta 2 OPRR preformulisana u skladu sa preporukom.

Preporuka 3 – Mjera 1.1: Za poboljšanje sistema vodosnabdijevanja i sistema integrisanog upravljanja otpadnim vodama, potrebno je naglasiti važnost praćenja ekoloških normi pri projektovanju i izradi instalacija za vodosnabdijevanje i odvodnih instalacija, kao i potrebu sprovođenja procjene uticaja na životnu sredinu za sve planirane aktivnosti. U Crnoj Gori, Procjena uticaja na životnu sredinu (EIA) se sprovodi za svaki investicioni projekat u oblasti životne sredine i predstavlja jedan od najznačajnijih zahtjeva koje treba ispuniti u cilju odabira i prihvatanja projekta.

Preporuka prihvaćena Mjera 1.1 dopunjena datim sugestijama.

Preporuka 4 – Mjera 1.2: Za razvoj infrastrukture za upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu, neophodno je naglasiti važnost uvođenja sistema za sortiranje i selektivno sakupljanje otpada u opštinama u kojima se planira ulaganje u sisteme upravljanja otpadom. U okviru ove mjere OPRR-a identifikovani su određeni prihvatljivi projekti zatvaranja i sanacije i rekultivacije deponija koje predstavljaju značajan rizik od kontaminacije. Za takve projekte se preporučuje da se razmotri pošumljavanje kao vid sanacije i korišćenja obnovljivih materijala dobijenih takvim aktivnostima. U okviru ove mjere se takođe predlaže da se razmotre aktivnosti koje će podstaći i pozvati javnost i nevladine organizacije da identifikuju i daju svoj doprinos čišćenju i zatvaranju nelegalnih odlagališta. Za projekte iz mjera 1.1 i 1.2 trebalo bi sprovesti studije o mogućem uticaju planiranog unapređivanja na mrežu Natura 2000, gdje je primjenjivo.

Preporuka prihvaćena - Mjera 1.2 dopunjena sugestijama.

Preporuka 5 – Svi objekti / projekti koji imaju potencijalni uticaj na mrežu Natura 2000 moraju proći kroz odgovarajuću procjenu uticaja na životnu sredinu.

Preporuka prihvaćena - Svi projekti nezavisno od njihovog uticaja na životnu sredinu proći će procedure procjene uticaja na životnu sredinu.

Preporuka 6 – Treba podsticati i promovisati najbolje raspoložive tehnike (BAT - Best Available Techniques) u okviru osa prioriteta 1 i 2 koje se odnose na unapređenje prečišćavanja vode i vodosnabdijevanja, upravljanja čvrstim otpadom i građevinskih radova.

Preporuka prihvaćena - Pri implementaciji projekta poštovaće se najbolja praksa i standardi kroz najbolje raspoložive tehnike.

Preporuka 7 – Uključivanje javnosti i nevladinih organizacija u toku pripreme projekata za finansiranje iz IPA sredstava.

Preporuka prihvaćena - Javnost je bila uključena kroz javne rasprave u procesu izrade OP i izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu a takođe će biti uključeni kroz javne rasprave pri izradi elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu pojedinačnih projekata kao i prostorno planske dokumentacije.

Preporuka 8 – Uključiti predložene ekološke pokazatelje u cjelokupni sistem praćenja uticaja sprovođenja OPRR-a;

Preporuka prihvaćena. Određeni ekološki indikatori su uvršteni a ostali su ili nerelevantni za OP ili zbog nedostatka kapaciteta ne mogu biti praćeni. Iz donje tabele sa predloženim indikatorima monitoringa za procjenu uticaja programa na životnu sredinu (preuzeta iz izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu) prihvaćeni su i inkorporirani u OP sljedeći indikatori:

- Povećanje tretiranih otpadnih voda (% promjene i m³).
- Zemljišna površina očišćena od otpada
- Oblast starih ekoloških opterećenja očišćena, obnovljena za ponovnu upotrebu ili revitalizovana.

Ostali indikatori nisu inkorporirani zbog njihove nerelevantnosti za OP kao što su indikatori koji se odnose na područja NATURA 2000 zbog odsustva uticaja predloženih projekata iz OP na data područja ili indikator *Povećanje energetske efikasnosti u podržanim sistemima za grijanje (%)* zbog činjenice da Crna Gora ne posjeduje takve sisteme grijanja. Intervencije ovog OP u oblasti saobraćaja nisu dovoljno velike da bi uticale na smanjenje emisija gasova koje utiču na klimatske promjene te indikatori ovog tipa nisu inkorporirani u OP. Praćenje određenih navedenih indikatora je složeno zbog nedostatka kapaciteta u institucijama za monitoring životne sredine.

Relevantni ciljevi životne sredine	Indikatori	Opis/primjenljivost
Ograničenje zagađenja vode iz tačkastih i rasutih izvora zagađenja i poboljšanje kvaliteta vode.	Povećanje tretiranih otpadnih voda (% promjene i m ³).	Podaci iz implementacije projekta.
Ograničenje zagađenja zemljišta iz tačkastih i rasutih izvora zagađenja.	Zemljišna površina očišćena od otpada.	Obnovljena površina erodiranog ili zagađenog zemljišta. Podaci iz implementacije projekta.
Smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte prouzrokovane saobraćajem.	Emisije gasova sa efektom staklene bašte prouzrokovane saobraćajem (CO ₂ ekvivalent) po načinu emisije (kt/godina).	Smanjenje nivoa emisija gasova sa efektom staklene bašte usljed prevoznog saobraćaja. Efekti za konkretne projekte treba da se izračunaju na osnovu potrošnje goriva.
Smanjenje emisije koje prouzrokuju klimatske promjene.	Smanjenje/povećanje emisija gasova sa efektom staklene bašte (CO ₂ ekvivalent).	Smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte prema CO ₂ ekvivalentu tokom praćenog perioda .
Omogućavanje adaptacije na klimatske promjene i omogućavanje zaštite zemljišta od erozije prouzrokovane vodom i vjetrom.	Smanjenje/povećanje emisija gasova sa efektom staklene bašte (CO ₂ ekvivalent).	Smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte prema CO ₂ ekvivalentu tokom praćenog perioda.
Zaštita i poboljšanje uslova i funkcija kopnenih i vodenih eko sistema u odnosu na antropogenu degradaciju, fragmentaciju staništa i deforestaciju.	Površina zaštićenih područja, uključujući lokacije NATURA 2000 koja imaju koristi od mjera zaštite prirode.	Procenat ukupne površine zaštićenih područja Crne Gore koja imaju koristi od mjera zaštite prirode. Podaci iz implementacije projekta.
Zaštita prirodnog diverziteta faune, flore i staništa u zaštićenim oblastima i potencijalnim NATURA 2000 lokacijama.	Površina zaštićenih oblasti i potencijalne NATURA 2000 lokacije na koje su mjere uticale.	Podaci iz implementacije projekta.
Omogućavanje poboljšanja zdravlja ljudi primjenom mjera koje imaju za cilj sprečavanje zagađenja i ublažavanje negativnog uticaja starih opterećenja (npr. pesticida, rudarskog otpada, itd).	Opšti i posebni morbiditet i mortalitet za izloženo stanovništvo.	Mogući trendovi u pogledu mortaliteta i morbiditeta, rizici ili koristi za zdravlje ljudi od projektnih aktivnosti.
Zaštita i poboljšanje uslova naselja u pogledu buke.	Nivo spoljne/unutrašnje buke.	Smanjenje nivoa buke (promjena na lokaciji projekta ukoliko se takav efekat

		očekuje na njegovom početku i kraju). Država članica treba da uspostavi primjenljivost uz konsultacije sa nadležnim organom za životnu sredinu.
Zaštita i poboljšanje uslova naselja u pogledu saobraćaja, Nox, VOC i buke i vibracije.	NOx i VOC emisije prouzrokovane saobraćajem po glavi stanovnika. Procenat stanovništva izložen saobraćajnoj buci.	Podaci iz Agencije za zaštitu životne sredine.
Poboljšanje zaštite stanovništva od rizika vezanih za saobraćajne nesreće.	Broj promjena u broju smrtnih slučajeva zbog saobraćajnih nesreća (po načinu transporta).	Nacionalni statistički podaci.
Ograničenje korišćenja iscrpljenih prirodnih resursa.	Smanjenje potrošnje vode po osobi (od stanovništva kome se pruža usluga).	Podaci iz implementacije projekta.
Smanjenje proizvodnje otpada, povećanje ponovne upotrebe i omogućavanje recikliranja svih vrsta otpada.	Reciklirani otpad (u tonama), odvojeni otpad (u tonama), ponovna upotreba (u tonama), stopa povezanosti stanovništva na sanitarne usluge (gradskog i ruralnog), (%).	Podaci iz implementacije projekta.
Obezbeđivanje zaštite prirodnog i kulturnog pejzaža (npr. obnavljanjem braunfeld lokacija).	Oblast starih ekoloških opterećenja očišćena, obnovljena za ponovnu upotrebu ili revitalizovana.	Podaci iz implementacije projekta.
Poboljšanje energetske efikasnosti i korišćenja energetskih resursa.	Povećanje energetske efikasnosti u podržanim sistemima za grijanje (%).	Podaci iz implementacije projekta.
Poboljšanje ekološki odgovornog ponašanja vladinog, privatnog i javnog sektora promovisanjem pitanja zaštite životne sredine.	Broj projekata koji se bave ekološki odgovornim ponašanjem (npr. kampanje za podizanje svijesti). Broj ljudi na koje je projekat uticao.	Podaci iz implementacije projekta.

Preporuka 9 – Povezati sistem praćenja sa sistemom evaluacije i odabira projekata, odnosno koristiti iste ekološke ciljeve/pokazatelje za evaluaciju i odabir projekata, kao i za dalje praćenje projekata;

Preporuka prihvaćena - **Uvrštene određene korekcije u okviru kriterijuma za odabir projekata. Koristiće se elaborati procjene životne sredine kao jedan od filtera za odabir projekata.**

Preporuka 10 – Spojiti praćenje implementacije OPRR-a sa praćenjem pojedinačnih projekata, odnosno sumirati njegove rezultate sa nivoa projekta da bi se procijenio ukupni učinak OPRR-a na relevantne ciljeve zaštite životne sredine;

Preporuka prihvaćena - **Ukupne performanse OP će se pratiti (njegovih prioriternih osa i povezanih mera) na osnovu podataka iz pojedinačnih projekata (ugovora, u smislu troškova, ishoda i rezultata) uz osvrt na pitanja životne sredine.**

Preporuka 11 – Redovno objavljivati rezultate praćenja

Preporuka prihvaćena - **Po Priručniku o procedurama objavljivanje izvještaja propisano je na godišnjem nivou a češća izvještavanja o određenim pitanjima su planirana preko sajta OP koji će biti uspostavljen.**

Preporuka 12 – Obezbijediti dovoljno osoblja i stručnih kapaciteta u oblasti zaštite životne sredine, u okviru praćenja OPRR-a;

Preporuka prihvaćena – **Uložiće se naponi za zapošljavanje novih i stručno usavršavanje postojećih kadrova u oblasti životne sredine.**

Preporuka 13 – Angažovati MORT, MSP, Agenciju za zaštitu životne sredine (AZŽS) i njihove nadležne sektore u saradnju uspostavljanja cjelokupnog sistema praćenja, a posebno u način uključivanja ekoloških pitanja u ukupni sistem prije nego što postane operativan;

Preporuka prihvaćena - Uspostaviće se tješnja saradnja sa nadležnim sektorima ovih institucija a predstavnik iz Agencije za zaštitu životne sredine će biti član određenih tijela za praćenje implementacije projekata.

Preporuka 14 – Osigurati da su podnosioci prijave dovoljno informisani o pitanjima zaštite životne sredine i mogućim vezama između nacrt projekata i životne sredine;

Preporuka prihvaćena - Prilikom objave poziva za projekte, osiguraće se da aplikanti budu dovoljno informisani o pitanjima zaštite životne sredine tj. da svoje projektne aplikacije usaglase sa zahtjevima i standardima EU koji se odnose na zaštitu životne sredine.

Preporuka 15 – Uključiti nevladine organizacije u buduću Komisiju za praćenje OPRR-a.

Preporuka prihvaćena - Ova mogućnost je određena Regulativom o implementaciji IPA i Priručnikom o procedurama IPA III i kao takva je uvrštena u tekst dokumenta.

Aneks 6 – Metodologija primijenjena za utvrđivanje godišnje liste prioriternih projekata u oblasti komunalne infrastrukture

Kriterijumi se odnose na projekte u tri oblasti:

- Vodosnabdijevanje;
- Upravljanje otpadnim vodama;
- Upravljanje otpadom.

Metodologija za rangiranje projekata zasniva se na primjeni "višekriterijumske analize" (MCA), kako bi se olakšao rad sa velikim brojem složenih podataka za sve projekte na dosljedan i objektivan način.

Odabrani kriterijumi za pripremu MCA matrice podijeljeni su u grupe. U svakoj grupi pretpostavljaju se ključna pitanja na kojima treba da se zasniva prioritizacija.

Za svaku grupu daje se faktor značaja – koeficijent važnosti, uz faktor značaja u okviru određene kategorije (Kategorija I: grupe pitanja A-E; Kategorija II: grupa pitanja F).

Kategorije ili grupe su:

- Kategorija I

- Grupa A: Državni prioriteti i obaveze
- Grupa B: Uticaj na životnu sredinu
- Grupa C: Socijalni aspekti
- Grupa D: Usaglašenost sa strateškim planskim dokumentima
- Grupa E: Regionalni značaj projekta

- Kategorija II

- Grupa F: Pripremljenost projekta za realizaciju

Tabela 1 – Evaluaciona matrica za ocjenjivanje prioriteta

Br.	Grupa	Faktor značaja grupe		Kriterijum	Faktor značaja kriterijuma - W	
					U okviru Grupe	Ukupno
A.	Državni prioriteti i obaveze	25 %	A1	Državni prioriteti	50%	12,5%
			A2	Obaveze koje proističu iz međunarodnih konvencija	50%	12,5%
				Ukupno	100%	
B-I.	Uticao na životnu sredinu – otpadne vode	30 %	B-I 1	Uticao ispuštanja otpadnih voda na površinske vode	30%	9%
			B-I 2	Osjetljivi recipijenti (u skladu sa Direktivom 91/271/EEZ ¹⁶)	40%	12 %
			B-I 3	Nekvalitetni recipijenti ¹⁷	30%	9%
B-II	Uticao na životnu sredinu – otpad Državni prioriteti i obaveze	30%	B-II 1	Uticao neadekvatnog odlaganja otpada na površinske i podzemne vode	25%	7,5 %
	Uticao na životnu sredinu – otpadne vode		B-II 2	Uticao neadekvatnog odlaganja otpada na zemljište	25%	7,5 %
			B-II 3	Uticao neadekvatnog odlaganja otpada na vazduh	25%	7,5 %
			B-II 4	Uticao neadekvatnog odlaganja otpada na prirodu (nacionalne parkove, područja pod šumom, močvarna područja, primorska i planinska područja, spomenike i arheološka nalazišta)	25%	7,5 %
B-III	Uticao na životnu sredinu – vodosnabdijevanje	30 %	B-III 1	Uticao Projekta na postojeći vodni režim	50 %	15 %
			B III 2	Uticao projekta na unapređenje stanja životne sredine	50%	15 %
				Ukupno	100%	
C.	Socijalni aspekti	15 %	C1	Stanovništvo koje će opsluživati	30%	4,5 %
			C2	Spremnost da se učestvuje u plaćanju (kao indikator javnog interesa)	10%	1,5%

16 **Direktiva 91/271/EZ**: "Vodno tijelo mora biti utvrđeno kao osjetljiva zona ako ono pripada jednoj od sljedećih grupa:

- prirodna slatkovodna jezera, druga slatkovodna tijela, estuarije i priobalne vode koje su eutrofne ili koje u bliskoj budućnosti mogu postati eutrofne ako se ne preduzme akcija zaštite.*
Sljedeći elementi bi mogli biti uzeti u obzir pri razmatranju koja hranjiva supstanca bi trebalo da bude umanjena unaprijeđenim prečišćavanjem:
  - Jezera i tokovi koji se ulivaju u jezera (akumulacije), zatvoreni zalivi koji pokazuju slabu izmjenu vode i gdje se može desiti nagomilavanje. U ovim zonama treba vršiti uklanjanje fosfora osim ako se može pokazati da njegovo uklanjanje neće imati dejstvo na nivo eutrofikacije. Kad se voda ispušta iz velikih naselja, mogućnost uklanjanje azota može se takođe uzeti u obzir.*
  - Estuarije, zalivi i druge priobalne vode kod kojih je utvrđena slaba izmjena vode, ili koji primaju znatne količine hranjivih materija. Izlivi iz malih naselja su obično od malog značaja u tim oblastima, ali za velika naselja, bi trebalo uključiti uklanjanje fosfora i/ili azota, osim ukoliko je moguće pokazati da njihovo uklanjanje neće imati efekat na nivo eutrofikacije.*
- ako aktivnosti zaštite nisu preduzete, površinske slatke vode namijenjene zahvatanju vode za piće bi mogle da sadrže koncentraciju nitrata veću od one propisane odgovarajućim odredbama Direktive Savjeta 75/440/EEZ od 16. juna 1975. godine, koja se odnosi na zahtjevan kvalitet površinske vode namijenjene za zahvatanje za vodu za piće u državama članicama.*
- U područjima gdje se zahtijeva dodatno prečišćavanje u odnosu na ono propisano članom 4 ove direktive u cilju sprovođenja direktiva Savjeta "*

17 **Recipijenti lošeg kvaliteta** – ovaj kriterijum odnosi se na apsorpcioni kapacitet recipijenta, i u fizičkom i u ekološkom smislu (nepostojanje vodotokova, isprekidani vodotokovi, zaštićena vodna tijela itd.)

Br.	Grupa	Faktor značaja grupe	Kriterijum	Faktor značaja kriterijuma - W		
				U okviru Grupe	Ukupno	
			C3	Zdravlje stanovništva	60%	9 %
				Total	100%	
D.	Usaglašenost sa strateškim planskim dokumentima	20 %	D1	Usaglašenost u odnosu na koncept rješavanja određenih pitanja	60%	12 %
			D2	Usaglašenost u smislu lokacije realizacije projekta	40%	8 %
E.	Regionalni značaj	10%	E1	Regionalni značaj na državnom nivou	60%	6%
			E2	Regionalni značaj na međudržavnom nivou	40%	4%
		100 %		Ukupno	100%	
F.	Pripremljenost (zrelost) projekta	100 %	F1	Prostorno-planska identifikacija	30 %	30 %
			F2	Projektna dokumentacija	35 %	35 %
			F3	Sigurnost imovinskih pitanja	5 %	5 %
			F4	Identifikovan u propisima na državnom i lokalnom nivou	5 %	5 %
			F5	Finansiranje	15 %	15 %
			F6	Rok za trošenje	5 %	5 %
			F7	Spremnost opština da realizuju projekat	5 %	5 %
		100 %		Ukupno	100%	100 %

Nakon utvrđivanja kriterijuma za faktore značaja za svaku pojedinu kategoriju na ovaj način, evaluaciji svakog pojedinog projekta pristupa se odvojeno, a vrijednost evaluacije projekta bilježi se u tabeli 10.

Metodologija evaluacije projekta predviđa dvije vrste kriterijuma. Prva vrsta kriterijuma, koja obuhvata Grupu A – E, tiče se uticaja i važnosti realizacije projekta sa različitih aspekata. Druga vrsta kriterijuma, prikazana u grupi F, obuhvata tehničke kriterijume, i konkretne informacije o projektu i njegovoj spremnosti za realizaciju. Da bi se utvrdila odvojeno relativna važnost svake grupe u okviru vrste, svakoj grupi se pripisuje težina na osnovu faktora značaja koji predstavlja procentualni udio u nekoj vrsti kriterijuma. U okviru jedne vrste kriterijuma, suma faktora značaja grupe je 100%.

Ukupna ocjena projekta dobija se kao zbir ocjena dobijenih na osnovu kriterijuma iz grupa A-E i ocjena u grupi F, prema formuli:

$$V = 0.6 V_1 + 0.4 V_2$$

V1 – ukupna ocjena za kriterijume iz Grupe A-E

V2 - ukupna ocjena za kriterijume iz Grupe F

Za evaluaciju odabrana je skala 0 - 5, a ocjena se utvrđuje formulom:

$$V_{1.2} = \sum_{x=1}^{x=n} W_x U_x$$

gdje je:

- W – faktor značaja kriterijuma
- in – evaluacija projekta u okviru preciziranog kriterijuma
- x - kriterijum
- n – broj kriterijuma

Ukupna ocjena projekta ne može biti veća od 5

Projekti čija je ocjena prema prvoj vrsti kriterijuma jednaka ili veća od 3.75, bez pripremljene projektne dokumentacije, tj. bez ocjene kriterijuma iz grupe F, imaju prioritet u izradi projektne dokumentacije.

1. EVALUACIJA

3.1. Evaluacija za kriterijume iz grupa A-D

U okviru ovog sistema niska ocjena daje se projektu kada postoje ozbiljne prepreke njegovoj realizaciji.

Grupa A – Državni prioriteti i obaveze

Kriterijum A1 – *Državni prioriteti* se ocjenjuju na skali od 0-5, zavisno od stepena u kome određeni projekat predstavlja državni prioritet u određenom periodu.

Na primjer, po odluci Vlade Crne Gore, projekti u oblasti komunalnih djelatnosti koji su od najvišeg državnog prioriteta su izgradnja regionalnih sanitarnih deponija kojima je dodijeljena ocjena 5.

Izgradnja lokalnog vodosnabdijevanja u gradu, na primjer, nije državni prioritet, osim ukoliko Vlada ne donese takvu odluku, i ovim projektima se daje ocjena 1.

Evaluacija ovih kriterijuma se svake godine usaglašava sa prioritetima koje utvrđuje Vlada Crne Gore.

Kriterijum A2 – *Obaveze iz međunarodnih konvencija* takođe se ocjenjuju na skali 0-5, zavisno od toga da li obaveza realizacije projekta proističe iz međunarodne konvencije i da li je direktno ili indirektno, i u kojoj mjeri, povezana sa međunarodnim ugovorom.

Grupa B – Uticaj na životnu sredinu

Budući da se kriterijumi odnose na projekte u oblasti opštinske infrastrukture, gdje se odvijaju najvažnije aktivnosti u oblasti vodosnabdijevanja, upravljanja otpadnim vodama i upravljanja otpadom, ova grupa je podijeljena na tri podgrupe (upravljanje otpadom, upravljanje otpadnim vodama, vodosnabdijevanje), sa precizno definisanim kriterijumima za svaku podgrupu.

OTPADNE VODE

Kriterijum B-I1 - Uticaj ispuštanja otpadnih voda na površinske vode ocjenjuje se 0-5, zavisno od stepena u kome bi realizacija projekta smanjila nepovoljne uticaje otpadnih voda na površinske vode. Najviša ocjena daje se projektima koji se realizuju u mjestima gdje postoji visok nivo osjetljivosti površinskih voda zbog otpadnih voda.

Kriterijum B-I2 – Osjetljivi recipijent ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektima koji se realizuju u područjima sa najosjetljivijim recipijentima.

Kriterijum B-I3 – recipijenti lošeg kvaliteta se ocjenjuju na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektima koji se realizuju u područjima gdje se otpadne vode ispuštaju u recipijente lošeg kvaliteta (nepostojanje vodotokova, isprekidani vodotokovi, zaštićena vodna tijela itd.)

OTPAD

Kriterijum B-II1 – Uticaj neadekvatnog odlaganja otpada na površinske i podzemne vode ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektima kojima se rješava problem odlaganja otpada u područjima vodoizvorišta, blizu površinskih vodnih tijela i na mjestima gdje je sigurno postojanje podzemnih voda u zemljištima različite propustljivosti.

Kriterijum B-II2 - Uticaj neadekvatnog odlaganja otpada na zemljište ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektima kojima se rješava izraženi problem zagađenosti u širem području, zagađenosti teškim metalima, poroznih zemljišta u kojima se nalaze itd.

Kriterijum B-II3 - Uticaj neadekvatnog odlaganja otpada na vazduh ocjenjuje se na skali 0 – 5, a najviša ocjena se daje projektima kojima se rješava problem koji je najizraženiji – gdje zagađenost vazduha ima najveći uticaj na stanovništvo, ili gdje se, zbog terena i nepovoljne ruže vjetrova, negativni uticaj najviše osjeća.

Kriterijum B-II4 - Uticaj neadekvatnog odlaganja otpada na prirodu ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektima kojima se rješavaju najvidljiviji problemi.

VODOSNABDIJEVANJE

Criterion B-III1 – Uticaj projekta na postojeći vodni režim ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektima kojima se ne narušava postojeći vodni režim.

Criterion B-III2 – Uticaj projekta na unapređenje životne sredine ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektu koji ima najpovoljniji uticaj na životnu sredinu u odnosu na druge projekte.

Grupa C – Socijalni aspekti

Kriterijum C1 – Stanovništvo koje opslužuje ocjenjuje se na skali 0 – 5. Najviša ocjena daje se projektu koji ispunjava potrebe većine stanovništva u odnosu na druge projekte.

Kriterijum C2 – Spremnost učestvovanja u plaćanju (kao pokazatelj javnog interesa) ocjenjuje se na skali od 0-5, a najviša ocjena se daje projektima gdje je javni interes za njihovu realizaciju najizraženiji i gdje građani izraze spremnost da učestvuju u plaćanju obaveza koje proisteknu iz projekta.

Kriterijum C3 – Zdravlje ljudi n ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektu koji rješava najizraženije probleme u smislu potrebe zaštite zdravlja ljudi.

Grupa D – Usaglašenost sa strateškim planskim dokumentima

Kriterijum D1 – Konceptualna usaglašenost ocjenjuje se na skali 0 – 5. Najviša ocjena daje se projektu koji u potpunosti ispunjava koncept rješavanja svih pitanja definisnih strateškim planskim dokumentima.

Kriterijum D2 – Usaglašenost u pogledu lokacije realizacije projekta ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektu koji je usaglašen sa strateškim planskim dokumentima.

Grupa E - Regionalni značaj Projekta

Kriterijum E1 – *Regionalni značaj na nivou države* ocjenjuje se na skali 0 – 5. Najviša ocjena daje se projektu koji povezuje određeni broj opština u jednom regionu, koji je značajan za razvoj regiona i doprinosi uravnoteženom razvoju države. Srednja ocjena se daje projektima koji se realizuju za jednu opštinu, ali njihova realizacija direktno doprinosi razvoju manje razvijenih regiona. Najniža ocjena daje se lokalnim projektima koji nemaju uticaj na šire područje.

Kriterijum E2 - *Regionalni značaj na međudržavnom nivou* ocjenjuje se na skali 0-5, a najviša ocjena se daje projektu koji rješava, na međudržavnom nivou, pitanja koja su od značaja za Crnu Goru, doprinoseći njenom uravnoteženom razvoju i da to predstavlja najprikkladnije rješenje problema.

Grupa F – Pripremljenost projekta

Za ovu grupu kriterijuma, ocjene će biti precizno definisane. U okviru kriterijuma, ocjena može biti 0 - 5

Kriterijum F1 – Prostorno-planska definicija

Tabela 2 - Kriterijum F1

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Lokacija nije definisana u prostorno-planskom smislu	0	
2	Lokacija predviđena Generalnim urbanističkim planom	1	Ne uzima se u obzir ako je razrađena u okviru planskog dokumenta nižeg ranga
3	Lokacija predviđena Urbanističkim planom za područje posebne namjene	1	Ne uzima se u obzir ako je razrađena u okviru planskog dokumenta nižeg ranga
4	Lokacija razrađena Urbanističkim planom za područje posebne namjene	5	Ako su planska dokumenta u pripremi, ocjene su niže od dolje navedenih i zavise od stepena njihove dovršenosti
5	Lokacija predviđena Detaljnim urbanističkim planom	5	
6	Lokacija razrađena lokalnom/nacionalnom studijom o lokaciji	5	

Maksimalna ocjena, koja se dobija kombinovanjem ocjena za svaku fazu projekta, može biti 5.

Kriterijum F2 – Projektna dokumentacija

Tabela 3 - Kriterijum F2 za otpad

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Nema projektne dokumentacije	0	
2	Studija za izbor lokacije za realizaciju projekta	0 – 0.5	Ukoliko je pripremljen Glavni projekat ne uzima se u obzir
3	Studija izvodljivosti sa idejnim rješenjem	0.5 - 1	Niža ocjena daje se za studiju koja nije revidovana
	Studija izvodljivosti sa idejnim projektom	0.5 - 2	Ukoliko je pripremljen Glavni projekat – ocjena je 0.5. Niža ocjena daje se za studiju koja nije revidovana

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
4	Idejni projekat	0 - 2 (3)	Ukoliko je izrađen u okviru Studije izvodljivosti ili ukoliko je pripremljen Glavni projekat – ne uzima se u obzir. Niža ocjena daje se za projekat koji nije revidovan. Ocjena 3 daje se za revidovani idejni projekat realizovan kao projekat „projektuj i izgradi“, kada idejni projekat služi kao osnov za tender za izbor izvođača
5	Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu	0.5 - 1	Niža ocjena daje se za elaborat za koji nije pribavljena saglasnost.
6	Glavni projekat	2.5 - 3	Niža ocjena daje se za projekat koji nije revidovan (ukoliko se projekat realizuje kao projekat „projektuj i izgradi“, ne uzima se u obzir).

Maksimalna ocjena, koja se dobija kombinovanjem ocjena za svaku fazu projekta, može biti 5

Tabela 4 - F2 Kriterijum za otpadne vode

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Nema projektne dokumentacije	0	
2	Studija za izbor lokacije za realizaciju projekta	0 – 0.5	Ukoliko je pripremljen Glavni projekat ne uzima se u obzir
3	Studija izvodljivosti sa idejnim rješenjem	0.5 - 1	Niža ocjena daje se za studiju koja nije revidovana
	Studija izvodljivosti sa idejnim projektom	0.5 - 2	Ukoliko je pripremljen Glavni projekat – ocjena je 0.5. Niža ocjena daje se za studiju koja nije revidovana
4	Idejni projekat	0 - 3	Ukoliko je izrađen u okviru Studije izvodljivosti ili ukoliko je pripremljen Glavni projekat – ne uzima se u obzir. Niža ocjena daje se za projekat koji nije revidovan. Ocjena 3 daje se za revidovani idejni projekat realizovan kao projekat „projektuj i izgradi“, kada idejni projekat služi kao osnov za tender za izbor izvođača
5	Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu	0.5 - 1	Niža ocjena daje se za elaborat za koji nije pribavljena saglasnost.
6	Glavni projekat	2,5 - 3	Niža ocjena daje se za projekat koji nije revidovan (ukoliko se projekat realizuje kao projekat „projektuj i izgradi“, ne uzima se u obzir).

Maksimalna ocjena, koja se dobija kombinovanjem ocjena za svaku fazu projekta, može biti 5

Tabela 5 - Kriterijum F2 za vodosnabdijevanje

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Nema projektne dokumentacije	0	
2	Studija izvodljivosti sa idejnim rješenjem	0.5 - 1	Niža ocjena daje se za studiju koja nije revidovana
	Studija izvodljivosti sa idejnim projektom	0.5 - 2	Ukoliko je pripremljen Glavni projekat – ocjena je 0.5. Niža ocjena daje se za studiju koja nije revidovana
3	Idejni projekat	0 - 3	Ukoliko je izrađen u okviru Studije izvodljivosti ili ukoliko je pripremljen Glavni projekat – ne uzima se u obzir. Niža ocjena daje se za projekat koji nije revidovan. Ocjena 3 daje se za revidovani idejni projekat realizovan kao projekat „projektuj i izgradi“, kada idejni projekat služi kao osnov za tender za izbor izvođača
4	Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu	0.5 - 1	Niža ocjena daje se za elaborat za koji nije pribavljena saglasnost.
5	Glavni projekat	3 – 3.5	Niža ocjena daje se za projekat koji nije revidovan (ukoliko se projekat realizuje kao projekat „projektuj i izgradi“, ne uzima se u obzir).

Maksimalna ocjena, koja se dobija kombinovanjem ocjena za svaku fazu projekta, može biti 5

Kriterijum F3 – Imovinsko-pravna sigurnost

Tabela 6 - Kriterijum F3

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Nema imovinsko-pravnim pitanja	5	
2	Zemljište u vlasništvu države i neophodno je obaviti postupak eksproprijacije	4	
3	Zemljište u privatnom vlasništvu	0 - 2	Najniža ocjena daje se kada vlasnici ne žele da prodaju zemljište
4	Zemljište u vlasništvu crkve	0 - 2	Najniža ocjena daje se kada vlasnici ne žele da prodaju zemljište
5	Zemljište u vlasništvu vojske	0 - 2	Najniža ocjena daje se kada vlasnici ne žele da prodaju zemljište

Kriterijum F4 – Definisan u propisima na nivou države i lokalnom nivou

Tabela 7 - Kriterijum F4

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Nije definisan	0	
2	Definisan na nivou države	5	Najviša ocjena daje se projektima čija je realizacija predviđena zakonom.
3	Definisan na lokalnom nivou	3	Za projekte planirane propisima lokalne samouprave

Kriterijum F5 - Finansiranje

Table 8 - Kriterijum F5

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Finansiranje nije obezbijedeno	0	
2	Obezbijedeno djelimično finansiranje	1-3	Ocjena se daje u zavisnosti od procenta obezbijedenih sredstava
3	Finansiranje je u potpunosti obezbijedeno	4-5	Ocjena zavisi od kvaliteta obezbijedenih sredstava; najviša ocjena daje se projektima čije finansiranje obuhvata sredstva EU i druge donacije.

Kriterijum F6 – Rok za trošenje dodijeljenih sredstava

Tabela 9 - Kriterijum F6

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Ne postoje ograničenja	0	
2	Postoji ograničenje	1 - 5	Najviša ocjena daje se projektima sa odobrenim finansiranjem, koje se mora povući u godini za koju se utvrđuju prioriteta.

Kriterijum F7 – Pripremljenost opština za realizaciju projekata

Tabela 10 - Kriterijum F7

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Opština nema ni ljudske ni finansijske resurse niti je zainteresovana za projekat	0	
2	Opština je zainteresovana za realizaciju projekta ali ima kadrovska i/ili tehnička i/ili finansijska i druga ograničenja za učešće u projektu	1.0 – 4.0	Više ocjene daju se za projekte sa manje ograničenja

Br.	Status projekta	Ocjena	Komentar
1	Opština nema ni ljudske ni finansijske resurse niti je zainteresovana za projekat	0	
3	Opštine su zainteresovane za realizaciju projekta i ispunile su kadrovske, tehničke, finansijske i druge (pribavile dozvole, saglasnosti itd.) uslove za učešće u projektu	5	Ukoliko su uslovi za evaluaciju po ovom opisu ispunjeni, prethodna dva se isključuju

Maksimalna ocjena po ovom kriterijumu je 5.